

KOSTENBEHEERSING IN HET SECUNDAIR ONDERWIJS

Een onderzoek naar goede praktijken

De Norre, J. & Groenez, S.

Promotor: Steven Groenez

Research paper SONO/wordt aangevuld door coördinatie

Leuven, mei 2017

Het Steunpunt Onderwijsonderzoek is een samenwerkingsverband van UGent, KU Leuven, VUB, UA en ArteveldeHogeschool.

RUIMTE VOOR LOGO's INDIEN GEWENST

Gelieve naar deze publicatie te verwijzen als volgt:

De Norre, J., & Groenez, S. (2017). Kostenbeheersing in het secundair onderwijs. Een onderzoek naar goede praktijken. Steunpunt Onderwijsonderzoek, Gent.

Voor meer informatie over deze publicatie steven.groenez@kuleuven.be

Deze publicatie kwam tot stand met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, Ministerie voor Onderwijs en Vorming.

In deze publicatie wordt de mening van de auteur weergegeven en niet die van de Vlaamse overheid. De Vlaamse overheid is niet aansprakelijk voor het gebruik dat kan worden gemaakt van de opgenomen gegevens.

© 2017 steunpunt onderwijsonderzoek

p.a. Coördinatie Steunpunt Onderwijsonderzoek
UGent - Vakgroep Onderwijskunde
Henri Dunantlaan 2, BE 9000 Gent

Deze publicatie is ook beschikbaar via www.steunpuntsono.be

Inhoud

Beleidssamenvatting	2
Inleiding	4
Deel 1: Onderzoeksmethode en case selectie	9
1.1 Onderzoeksvragen	9
1.2 Verkennende gesprekken	9
1.2. Case selectie en interviews	14
Deel 2 Goede praktijken	17
2.1 Scholen	17
2.2 Inrichtende machten	53
2.3. Lokale overlegplatformen	65
Deel 3 Conclusies en beleidsaanbevelingen	78
3.1. Doelgroepen	79
3.2. Sensibilisering rond de schoolkostenproblematiek	81
3.3. Communicatie tussen school en ouders	83
3.4. Kostenbeheersingsstrategieën en kostenrubrieken	86
3.5. De grenzen van het LOP en het flankerend onderwijsbeleid	91
3.6. Maximumfactuur	93
Bibliografie	96
Bijlagen	98

Beleidssamenvatting

Hoewel de Belgische grondwet gratis toegang tot het leerplichtonderwijs in België garandeert, blijft er voor de leerlingen en ouders een kostprijs verbonden aan de deelname. In Vlaanderen werd deze kostprijs in het secundair onderwijs geschat op 978 euro per leerling per schooljaar (Poesen-Vandepuuten & Bollens, 2008). Momenteel is er voor het secundair onderwijs, in tegenstelling tot het basisonderwijs waar een maximumfactuur gehanteerd wordt, nog geen centraal en dwingend beleid rond kostenbeheersing.

Verschillende secundaire scholen besteden echter reeds op structurele wijze aandacht aan het voeren van een kosten(beheersend) beleid. In dit onderzoek wordt via de bespreking van tien case studies nagegaan welk beleid en welke praktijken scholen toepassen om schoolkosten te beheersen. De case studies; zes scholen, twee inrichtende machten, en twee lokale overlegplatformen, werden geselecteerd na consultatie van enkele sleutelactoren (stakeholderorganisaties, ouderkoepels, en pedagogische begeleidingsdiensten). Binnen elke case study werden één of meerdere vertegenwoordigers via een vooraf opgestelde interviewleidraad bevraagd over de verschillende aspecten van het kostenbeleid.

In deze tien cases en in de verkennende gesprekken kwamen drie aspecten naar voor als belangrijke pijlers van een kostenbeleid. Deze drie pijlers zijn: sensibilisering van het schoolpersoneel, duidelijke communicatie met ouders rond facturen, en engagement tot kostenbeheersing. Doorheen al deze drie aspecten dient echter ook een doelgroepenbeleid gedefinieerd te worden.

Naast het bespreken van de goede praktijken, die als inspiratiebron kunnen dienen voor andere scholen, formuleren we in het laatste deel van dit rapport een aantal beleidsaanbevelingen voor de verschillende onderwijsactoren (scholen, inrichtende machten, lerarenopleiding, overheid). Onze beleidsaanbevelingen situeren zich op de drie pijlers van een goed kostenbeleid en op het aspect rond doelgroepenbeleid.

Zo raden we onder meer scholen aan een meer proactief beleid te voeren naar doelgroepen met transparante procedures rond steunfondsen. Daarnaast vragen we een verruiming van de aandacht voor kostenbewustzijn en armoede (her)kenning in de lerarenopleiding en de nascholing. Van de overheid verwachten we dat ze een meer sturende rol opneemt om te vermijden dat er een situatie ontstaat waarbij een aantal scholen sterk inzetten op kostenbeheersing, terwijl dit bij andere scholen minder of niet op de agenda staat. Dit kan onder meer door een beter toezicht op de toepassing van bijdrageregeling via de inspectie of de verificatiediensten.

Op basis van de gesprekken bij zowel scholen met een maximumfactuur als zonder maximumfactuur bevelen we daarom aan dat de overheid overgaat tot de invoering van een maximumfactuur in de eerste graad. Dit is namelijk de meest structurele vorm van kostenbeheersing die een school, inrichtende macht of overheid kan toepassen.

Idealiter is kostenbeheersing een gedeelde verantwoordelijkheid van scholen en van de overheid. Zelfs scholen die op veel vlakken reeds moeite doen om kostenbeheersend te werken, voelen de beperkingen in hun mogelijkheden. Daarom is het ook essentieel dat de scholen terug meer financiële ruimte krijgen.

Inleiding

De Belgische grondwet garandeert gratis toegang tot het basis en secundair onderwijs. Scholen mogen dus geen inschrijvingsgeld vragen. Dit betekent echter niet dat deelname aan het onderwijs kosteloos is. In het secundair onderwijs mogen schoolinstellingen wel een bijdrage vragen voor didactisch materiaal (bv. schoolboeken, veiligheidsschoenen), voor activiteiten (bv. theaterbezoeken) en voor de diensten en producten die de school aanbiedt (bv. schoolbus, maaltijden).

Volgens de meest recente cijfers uit onderzoek van het HIVA (Poesen-Vandeputte & Bollens, 2008) lagen de private studiekosten voor een leerling in het secundair onderwijs op gemiddeld 978 euro in het schooljaar 2007-2008.

In het schooljaar 2017-2018 start het HIVA met bevragingen in het leerplichtonderwijs om meer recente cijfers over de gemiddelde studiekosten te kunnen voorleggen. De afname van deze studiekostenmonitor verloopt binnen het kader van het Steunpunt Onderwijsonderzoek (SONO).

Private studiekosten verwijzen naar “de kosten die een gezin heeft om de kinderen te laten deelnemen aan het onderwijs”. Dit omvat zowel strikte studiekosten (bv. schoolartikelen, inschrijvingsgeld, uniformen) en ruime studiekosten (= kosten met een facultatief karakter, bv. opvang, kranten, uitstappen), als leefkosten (bv. vervoerskosten van en naar school). Achter deze gemiddelde private studiekost gaan echter erg grote verschillen schuil tussen studierichtingen en tussen scholen.

Het studiekostenonderzoek uit 2008 peilde ook naar de tevredenheid van ouders over de schoolkosten. Meer dan de helft van de bevroegde ouders achtte de kostprijs voor studieboeken, fotokopieën, vervoerskosten (deze kosten vallen buiten de schoolfactuur) en schoolreizen te hoog. Dit zijn tevens de duurdere kostenrubrieken: de gemiddelde kostprijs voor schoolboeken bedroeg 197 euro per leerling per schooljaar, voor fotokopieën werd gemiddeld 43 euro gevraagd en voor meerdaagse schoolreizen gemiddeld 64 euro. Andere hoge kostenrubrieken waren de schoolactiviteiten tijdens de schooluren (105 euro) en het schoolmateriaal (192 euro).

België heeft zich er nochtans gebonden, via het onderschrijven van het Internationale Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten van 19 december 1966, om ervoor te zorgen dat “het middelbaar onderwijs in zijn verschillende vormen, [...], door middel van alle passende maatregelen en in het bijzonder door de geleidelijke invoering van kosteloos onderwijs, voor eenieder beschikbaar en algemeen toegankelijk dient te worden” (onze cursivering).

Met deze cijfers in de hand werden onder minister Frank Vandenbroucke belangrijke hervormingen doorgevoerd die nieuwe regels met betrekking tot de kostenloosheid uitdrukkelijk verbond aan een hervorming van de werkingsmiddelen en de studiefinanciering.

Met betrekking tot kostenloosheid betekende de hervorming dat basisscholen vanaf 1 september 2007 absoluut kosteloos moeten zijn voor wat nodig is om de eindtermen (ET) te bereiken en de ontwikkelingsdoelen (OD) na te streven. Alhoewel dit principe reeds in 2001 decretaal werd vastgelegd via onderwijsdecreet XIII, werd dit door veel scholen nog niet toegepast. Met de hervorming werd een lijst van kosteloze materialen ingevoerd (ODET-lijst) en werd een dubbele maximumfactuur ingevoerd. Naast een maximumfactuur voor meerdaagse uitstappen, beperkte de scherpe maximumfactuur het bedrag dat jaarlijks aan ouders kan gevraagd worden voor activiteiten die niet noodzakelijk zijn voor het bereiken van de ontwikkelingsdoelen en eindtermen. Scholen leggen immers vanuit hun eigen pedagogisch project ook eigen klemtonen die de rijkdom en de kwaliteit van het Vlaams onderwijs mee bepaalt.

Om scholen voldoende financiële ruimte te geven om goed onderwijs aan te bieden ging deze nieuwe invulling van kostenloosheid ook gepaard met een verhoging van de werkingsmiddelen. Daarnaast werd ook een nieuw financieringssysteem van de werkingsmiddelen ingevoerd waarbij een deel van het werkingsbudget berekend wordt op basis van leerlingenkenmerken.

Tot slot werd ook de studiefinanciering hervormd. Zo werden schooltoelagen voor het basisonderwijs ingevoerd en werden de bedragen van de schooltoelagen verhoogd.

In tegenstelling tot in het basisonderwijs is er in het secundair onderwijs geen lijst met kosteloze materialen, noch een maximumbedrag voor de bijdragen van de ouders. Sinds 2001 geldt weliswaar de regeling “zorgvuldig bestuur” voor secundaire scholen. Een aspect hiervan is de verplichting aan scholen om een bijdrageregeling met de schoolraad vast te leggen, en om deze als onderdeel van het school- of centrumreglement aan de ouders te bezorgen. Een ander aspect van de regeling “zorgvuldig bestuur” betreft de redelijkheid van gevraagde kosten. De kostprijs van materialen, activiteiten en producten moet in verhouding staan tot wat de school aanbiedt en tot de eigenheid en de doelgroep van het secundair onderwijs (Omzendbrief SO 78 van 27/11/2001: “Zorgvuldig bestuur in het secundair onderwijs”). Ouders die een aangerekende kost te hoog of onterecht vinden, kunnen een klacht indienen bij de Commissie zorgvuldig bestuur, een orgaan opgericht met het Onderwijsdecreet XIII-Mozaïek van 13 juli 2001 en bevoegd voor toezicht op o.a. kostenbeperking en kostenloosheid. De Commissie neemt hierop een gemotiveerde beslissing. Dit instrument heeft echter haar limieten: een onderzoek van het Rekenhof uit 2011 waarschuwde reeds voor de onbeschermden positie van ouders binnen dit proces. Ook waren erg weinig ouders van leerlingen in het basisonderwijs op de hoogte van het bestaan van de commissie.

Om het kostenbewustzijn van scholen te vergroten startte de Koning Boudewijnstichting in 2009 met de sensibiliseringscampagne “onderwijs, dagelijkse kost?” naar aanleiding van haar

uitgevoerde studie rond goede praktijken (De Mets, 2009). Deze campagne wou scholen bewust maken over de manier waarop ze met hun werkingsmiddelen omgaan en op welke manier ze kostenbeheersend kunnen werken.

In recent onderzoek naar de toepassing van de werkingsmiddelen, maakten veel scholen al melding van een stijging van het aantal onbetaalde schoolfacturen (Groenez, Juchtmans, Smet, & Stevens, 2015). Dit werd bevestigd door onderzoek van de vzw SOS Schulden op School. De omvang van het probleem is niet te onderschatten:

- 70 procent van de scholen wordt geconfronteerd met ouders die de rekeningen niet betalen.
- Gemiddeld genomen wordt 10 procent van alle schoolrekeningen niet betaald.
- De openstaande schuld bedraagt gemiddeld 8.600 euro, en varieert tussen de 87 en 55.000 euro.

Volgens de studie liggen financiële moeilijkheden vaak aan de basis van het probleem. Maar ouders vergeten ook wel eens een factuur te betalen, een minderheid is het gewoon niet eens met de aangerekende kosten.

Bijna 60 procent van de scholen vangt onbetaalde rekeningen op met de werkingsmiddelen van de school. Zo'n 30 procent heeft een solidariteitsfonds of organiseert activiteiten om de kas te spijzen. Een kleine 18 procent van de scholen zegt uiteindelijk überhaupt geen middelen te hebben om onbetaalde rekeningen op te vangen. De meeste scholen vinden de onbetaalde facturen dan ook een groot probleem, maar slagen er niet altijd in een passend antwoord te bieden. Dit vertaalt zich in het groeiend aantal scholen dat een beroep doet op incassobureaus. Volgens de studie hebben scholen wel nog ruimte om hun aanpak te verbeteren gezien

- 70 procent van de scholen geen of slechts een heel vage procedure heeft om onbetaalde facturen aan te pakken;
- de helft van de scholen nooit of zelden persoonlijk in gesprek gaat met de ouders die niet betalen;
- een op de vier scholen zelf toegeeft soms helemaal niets te doen.

Vanuit deze vaststelling besliste Vlaams minister van Onderwijs Hilde Crevits om het project 'Samen tegen onbetaalde schoolfacturen' te financieren in samenwerking met Welzijnszorg, het Vlaams Netwerk tegen armoede, de onderwijskoepels, de koepels van de ouderverenigingen, SOS Schulden op School, CERA, MyTrustO.

Concreet gaat het om een project waarbij scholen vrijwillig kunnen intekenen voor een traject, dat wordt begeleid door een medewerker vanuit de armoedesector en de eigen regionale pedagogische begeleidingsdienst. Bedoeling is om in eerste instantie visie te ontwikkelen in verband met armoede en het menswaardig innen van achterstallige facturen om vervolgens concrete beleidsmaatregelen uit te werken op maat van de school. Het project zal vanaf september 2017 van start gaan.

In dit onderzoek worden tien bestaande goede praktijken rond kostenbeheersing in het gewoon en buitengewoon secundair onderwijs besproken. Deze goede praktijken situeren zich op het niveau van scholen, inrichtende machten, en lokale overlegplatformen (LOP's). De selectie van de casussen gebeurde zoveel als mogelijk met het oog op een diversiteit in de praktijken. Binnen elke casus werden vertegenwoordigers geïnterviewd volgens een semigestructureerde interviewleidraad. Voorafgaand aan de interviews werden verkennende gesprekken gevoerd bij experts uit de pedagogische begeleidingsdiensten, de ouderkoepels, de Gezinsbond, het Netwerk tegen Armoede, en de vzw SOS Schulden op School. Deze gesprekken vormden ook de bron voor de selectie van de cases. In deel 3 worden tenslotte de belangrijkste aspecten en conclusies uit deze tien praktijkvoorbeelden besproken. Aansluitend hierbij formuleren we enkele beleidsaanbevelingen.

Deel 1: Onderzoeksmethode en case selectie

1.1 Onderzoeksvragen

In dit onderzoek wordt nagegaan welk beleid en welke praktijken scholen toepassen om kosten te beheersen. Het verloop van het onderzoek wordt geleid door een aantal bijkomende onderzoeksvragen.

- Voor welke specifieke doelgroepen van ouders zijn kostenbeheersende maatregelen het hardst nodig? Welk beleid werd ontwikkeld? Welke specifieke kosten doen de rekening het meeste stijgen? Bovendien wordt ook gekeken naar hoe de school in haar omgeving staat: hoe gaan scholen om met de bestaande regelgeving? Wat is de rol van netten, koepels, stedelijke administratie, enz... als het aankomt op het drukken van schoolkosten? Hoe is de samenwerking met bijvoorbeeld OCMW, CAW of andere bemiddelaars om schoolkosten te innen?

Met de resultaten wordt een typologie van goede maatregelen en praktijken opgesteld. Tot slot koppelen we dit aan de vraag welke beleidsmaatregelen al dan niet nodig zijn om duurzame kosten voor ouders te drukken: welke maatregelen worden door welke actoren als meest succesrijk ervaren om kostenbeheersing te garanderen? Moet de overheid nog meer sturend gaan werken via regelgeving? Wat zijn de voor- en nadelen van een maximumfactuur in het secundair onderwijs?

1.2 Verkennende gesprekken

Een eerste stap in het onderzoeksopzet was het uitvoeren van verkennende gesprekken bij een aantal sleutelactoren. In deze gesprekken werd ingegaan op de pijnpunten voor ouders en voor doelgroepen met betrekking tot schoolfacturen en op de criteria die voor hen van belang zijn in goede praktijken rond kostenbeheersing. Deze gesprekken werden ook aangewend om bestaande goede praktijken te achterhalen en vormden de basis voor de case selectie die we in de laatste sectie van dit hoofdstuk bespreken.

Hieronder bespreken we achtereenvolgens de belangrijkste punten die aan bod kwamen in onze verkennende gesprekken met vertegenwoordigers van de vzw SOS Schulden op School, het Netwerk tegen Armoede, de studiedienst van de Gezinsbond, en de verschillende ouderkoepels en pedagogische begeleidingsdiensten.

1.1.1.SOS Schulden op School

De vzw SOS Schulden op School werkt sinds 2000 rond het recht op onderwijs en gelijke onderwijskansen met een focus op schoolkosten. De vzw heeft via haar eigen onderzoek en vormingstrajecten een aanzienlijke expertise omtrent het thema opgebouwd. De organisatie

publiceerde reeds twee boeken met tips en goede praktijken rond kostenbeheersing. Sinds 2007 werkt de vzw met een zevenstappentraject om scholen te begeleiden naar een duurzaam kostenbeheersend beleid (zie tabel 1). Een traject loopt meestal over verschillende schooljaren en bestaat uit een aantal workshops met theorie, praktijk, werkinstrumenten, intervisie en huiswerkopdrachten. Deze trajecten worden zowel aangeboden aan individuele scholen die dit aanvragen, als via gemeenschappelijke trajecten die bijvoorbeeld door een LOP, een stadsbestuur of een OCMW worden aangevraagd. De ervaring leert dat vooral trajecten die aangevraagd werden door een lokaal bestuur veel scholen kunnen motiveren. Er wordt vooral veel bereikt wanneer het bestuur de scholen van in het begin informeert en betreft, en er voldoende tijd voor wordt gegeven om vertrouwen te laten groeien.

In de eerste stap binnen het traject wordt een inleiding gegeven van de armoede- en schoolkostenproblematiek en van het traject. Via een eigen analyse-instrument wordt een analyse van de huidige werking van de school gemaakt. In de gemeenschappelijke trajecten worden de overkoepelende knelpunten samengebracht, die vervolgens dienen als input voor de volgende workshops. De tweede stap richt zich op sensibilisering rond armoede, rond de mogelijke acties die een school kan ondernemen, en rond de relevante organisaties in de regio van de school. In deze stap worden ook ervaringsdeskundigen ingezet. In de derde stap stellen scholen een schoolcode samen, al dan niet gezamenlijk met andere scholen, waarin de visie, de uitgangspunten en de doelstellingen rond schoolkosten worden uitgeschreven. Een goede schoolcode is een levend document en bespreekt zowel het sensibiliserende aspect, de communicatie en ouderbetrokkenheid, en de kostenbeheersing. Door het engagement vast te zetten in een document heeft het project een grotere kans om blijvend en geïntegreerd deel uit te maken van het schoolbeleid en de schoolpraktijk.

De vierde stap van het traject richt zich op de communicatie tussen ouders en school. De vzw benadrukt hierbij dat dit positief is voor álle ouders, en dus niet enkel met armoede of onbetaalde rekeningen heeft te maken. Een voorbeeld van een goede praktijk is hier om het schoolreglement toegankelijker te maken door het in de format van een brochure te gieten en het taalgebruik aan te passen. Ook het inschrijvingsmoment kan een ideaal moment zijn om de relatie met de ouders op te bouwen. In stap vijf (“werken met vertrouwenspersonen”), raadt de vzw aan om ervoor te zorgen dat er een vertrouwensfiguur in de school aanwezig is. Dit kan een maatschappelijk werker zijn, een ervaringsdeskundige, een brugfiguur, of iemand op school die hier werk van maakt. De zesde stap van het stappentraject doet deelnemende scholen stilstaan bij de werking van het solidariteitsfonds en van fondsenwervende activiteiten. De bedoeling in die stap is om stil te staan bij hoe dat binnen de school verloopt: bestaat er een reglement voor het solidariteitsfonds en is het duidelijk wanneer deze kan aangesproken worden? De laatste stap focust tenslotte op samenwerking met de welzijnssector. Scholen zijn niet altijd op de hoogte van de verschillende organisaties en mogelijkheden, en via deze stap wordt hen daarom de weg gewezen in het sociaal en cultureel landschap.

Tabel 1: stappenplan van vzw SOS Schulden op school

Zeven stappen:

1. School voor de spiegel: zelfanalyse
2. Sensibiliseren
3. De schoolcode
4. Communicatie tussen ouders en school
5. Werken met vertrouwenspersonen
6. Het solidariteitsfonds
7. Samenwerken met de welzijnssector

Deze zeven stappen richten zich voornamelijk op preventieve maatregelen. De vzw werkt momenteel een achtste – curatieve – stap uit, waarin een toolkit rond het menswaardig innen van onbetaalde schoolfacturen wordt uitgewerkt. Samenvattend kan men stellen dat voor de vzw een ideale goede praktijk rekening houdt met zowel het preventieve als het curatieve luik, en dat deze naast kostenbeheersing, ook rekening houdt met communicatie en sensibilisering. Hierbij wordt altijd op maat van de school gekeken: niet alles is namelijk toepasbaar voor alle scholen. Ook spreidt men best verschillende acties in de tijd, om alles draagbaar te maken. Een goed begin is om een werkgroep op te starten en nog eens een overzicht van de kosten te maken.

Tot slot is de vzw voorstander van een maximumfactuur in het secundair onderwijs, maar waarschuwt ze dat hiermee het verhaal nog niet ten einde is: de discussie over de hoogte van de maximumfactuur en de juiste toepassing van de regelgeving moeten blijvend aandacht krijgen. De hoogte van een maximumfactuur kan aangepast of omzeild worden, of de bijdrageregeling kan onjuist meegegeven worden – bewust of onbewust.

De organisatie stelt vast dat veel scholen er nog van uitgaan dat armoede niet bij hen aanwezig is. De vormingswerkers krijgen bovendien regelmatig vragen over het wettelijke kader, die verondersteld worden basiskennis te zijn. Het thema zou daarom ook meer plaats moeten krijgen in de lerarenopleidingen. Nieuwe leerkrachten betrekken rond diversiteit en er voor zorgen dat er meer openheid en alertheid voor is, kan al een erg grote stap vooruit zijn, aldus de gesprekspartner. Er wordt daarom benadrukt dat blijvende sensibilisering rond armoede en schoolkosten, maar ook rond de wettelijke basis en de mogelijkheden tot samenwerking nodig blijft.

1.1.2. Netwerk tegen Armoede

Het Netwerk tegen Armoede verenigt 59 organisaties waar armen het woord nemen in Vlaanderen en Brussel. Op basis van de ervaringen van deze mensen stelt het Netwerk inhoudelijke dossiers samen. Leden van verenigingen waar armen het woord nemen, zetelen ook in verschillende LOP's, maar zij staan daar niet altijd sterk genoeg om schoolkosten op de agenda te krijgen. Het Netwerk brengt regelmatig standpunten uit rond onderwijs, en ontwikkelde ook een stappenplan voor scholen in het omgaan met armoede op school (Netwerk tegen Armoede, 2012).

Een belangrijk aandachtspunt waar het Netwerk tegen Armoede ons attent op maakt zijn de verdoken kosten waar mensen in armoede mee geconfronteerd worden. Een voorbeeld betreft de zogenaamde themadagen, waarbij leerlingen bijvoorbeeld in een bepaald thema of kleur naar school moeten komen of iets moeten meebrengen.

“Ik hoorde nu gisteren dat er gevraagd werd om iets mee te brengen naar school dat ze van Sinterklaas hebben gekregen: dat zijn van die verdoken mechanismen waar leerkrachten vaak niet bij stil staan, die voor onze mensen wel confronterend zijn. Of zelfs een probleem, waardoor die kinderen van school gehouden worden. Want liever niet naar school dan zonder.”(stafmedewerker thema ‘onderwijs’)

Een ander voorbeeld heeft betrekking op de voortschrijdende digitalisering binnen het onderwijs. Wanneer van leerlingen verwacht wordt dat zij bijvoorbeeld thuis oefenen op digitale leerplatformen, veronderstelt dit toegang tot internet en tot een computer. Naast gezinnen waar geen internettoegang aanwezig is, kan dit ook moeilijk zijn in grote gezinnen als er slechts één computer is voor alle kinderen. Een oplossing die de gesprekspartner aanhaalt, is dat leerlingen op school of in de klas de kans en de tijd krijgen om dergelijke oefeningen te maken. Digitalisering, en meer specifiek het gebruik van Smartschool, op zich is voor het Netwerk dan niet het probleem. De pijnpunten liggen veeleer bij de manier waarop ermee wordt omgegaan en de veronderstellingen die vaak worden gemaakt. Voor kwetsbare ouders is het daarom belangrijk dat bijvoorbeeld de communicatie vanuit de school niet enkel digitaal gebeurt, want dan zullen een aantal ouders niet bereikt worden. Wanneer een school Smartschool als communicatiemiddel wil gebruiken, moet dat deel uitmaken van een breder communicatiebeleid waar de ouders bij betrokken worden, en mag dat zeker niet persoonlijk contact vervangen.

“Als je veel digitaal doet als school, communiceer dan met de ouders daarover, maak hen wegwijs in die Smartschool, neem daar tijd voor. [...] je moet ze betrekken in dat proces en ze de keuze laten voor sommige dingen op papier.”(stafmedewerker thema ‘onderwijs’)

Een ander belangrijk pijnpunt is de vraag naar tijdige communicatie van de bijdrageregelingen en transparantie over de oorsprong van de verschillende kosten. Tot slot is het Netwerk tegen Armoede ook voorstander van een maximumfactuur in het secundair onderwijs en van het standaard aanbieden van de mogelijkheid tot gespreide betaling.

1.1.3. Gezinsbond

De Gezinsbond verdedigt de belangen van gezinnen in Vlaanderen en Brussel, en het is vanuit deze insteek dat haar studiedienst regelmatig dossiers uitwerkt rond onderwijs en studiekosten. De stafmedewerker onderwijs van de studiedienst maakt bovendien ook deel uit van de Commissie Zorgvuldig Bestuur. Vanuit die ervaring ziet zij dat het erg moeilijk is voor ouders om klacht in te dienen waar hun kind nog school loopt. In een aantal gevallen escaleert dit namelijk tot een conflict en verzuurt de relatie tussen ouder en school. Zeker wanneer ouders een klacht indienen zijn zij in een kwetsbare positie. De gesprekspartner is van de overtuiging dat de verantwoordelijkheid om de scholen op hun plichten te wijzen niet bij de ouders gelegd kan worden.

Enkele belangrijke aandachtspunten die tijdens het gesprek werden aangehaald zijn de (financiële) gevolgen voor de gezinnen van nieuwe evoluties in het onderwijs, zoals

digitalisering enerzijds, en inclusief onderwijs anderzijds. Ook hecht de gesprekspartner veel belang aan transparantie over de hoogte en de oorsprong van de studiekosten. Daarnaast wordt benadrukt dat de huidige studietoelagen ontoereikend zijn om de kosten te dekken. Ook de Gezinsbond is voorstander van een maximumfactuur in het secundair onderwijs, als eerste stap naar gratis onderwijs.

1.1.4. Ouderkoepels

De drie ouderkoepels hebben vrij gelijkaardige standpunten omtrent studiekosten. Voor de ouderkoepel van het Gemeenschapsonderwijs (GO! Ouders) moeten er twee elementen aanwezig zijn in een goede praktijk: de manier waarop het kostenbeleid wordt opgezet, en de manier waarop er met ouders omgegaan wordt. Dit komt erop neer dat er voldoende transparantie en communicatie moet zijn, dat ouders niet met onverwachte kosten te maken krijgen, dat scholen flexibel en begripvol omgaan met de ouders en andere betalingsmogelijkheden aanvaarden, en tot slot dat er vanuit de school selectief omgegaan wordt met de kosten. De ouderkoepel van het gemeenschapsonderwijs waarschuwt ook voor de situatie waarin enkel kansarme scholen kostenbeheersend werken: dit versterkt segregatie en draagt bij tot ongelijke onderwijs- en ontwikkelingskansen. Bovendien bestaat armoede niet alleen in de ‘concentratiescholen’, en moeten dus alle scholen met kostenbeheersing bezig zijn. De ouderkoepel van het Katholieke net, de Vlaamse Confederatie van ouders en ouderverenigingen (VCOV) vraagt ook aandacht voor transparantere bijdrageregelingen. Gelijkaardig aan het betoog van GO! Ouders benadrukte het VCOV dat het beheersen van schoolkosten een thema is dat niet enkel voor ouders in armoede relevant is. Hetzelfde geldt voor duidelijke communicatie tussen school en ouder: dit heeft namelijk niet enkel positieve gevolgen op het vlak van schoolkosten en schoolrekeningen maar ook op de ontwikkeling van de leerling.

De Koepel van Ouderverenigingen van het Officieel Gesubsidieerd Onderwijs (KOOGO) vraagt meer aandacht voor de kosten die gepaard gaan met de digitalisering. Ze wijst erop dat een doorgedreven gebruik van gepersonaliseerde ICT middelen andere kosten met zich mee brengen: verzekering van de hardware, aankoop van software of apps, verbruikskarakter van deze toestellen, internetgebruik thuis. Over wie deze kosten moet dragen bestaat er momenteel onduidelijkheid en op termijn kunnen deze onkostenposten de factuur voor ouders structureel opdrijven. KOOGO vraagt hierbij dan ook nadrukkelijk om rekening te houden met de groeiende groep ouders/leerlingen die in het dagelijkse leven ernstige financiële beperkingen ervaren. Volgens KOOGO moet een belangrijke focus binnen het ICT beleid zijn dat deze leermiddelen kostenbeheersing in de hand werken eerder dan kostenverhogend te werken. Enkel indien ze andere leermiddelen op een efficiënte en effectieve manier vervangen zullen ze een volledige meerwaarde hebben. De drie ouderkoepels zijn, omwille van gelijke onderwijskansen voorstander van een maximumfactuur voor de eerste graad in het secundair onderwijs (Cel Ouderbetrokkenheid 2013, p.52).

1.1.5. Pedagogische begeleidingsdiensten

De werking van de pedagogische begeleidingsdiensten wordt geregeld volgens art. 15 van het decreet betreffende de kwaliteit van onderwijs (B.S. 28/08/2009). Omtrent

kostenbeheersing werken de verschillende pedagogische begeleidingsdiensten enkel vraaggestuurd.

Voor de pedagogische begeleidingsdiensten van het gemeenschapsonderwijs is kostenbeheersing intrinsiek verbonden aan een goede sociale mix binnen scholen. Met sociale mix bedoelt het gemeenschapsonderwijs *“de harmonische verhouding tussen kansarme (lage sociaaleconomische status) en kansrijke (hoge sociaaleconomische status) kinderen en kinderen met een verschillende etnisch culturele achtergrond die samen schoollopen, waar de verhouding in de school een afspiegeling vormt van de samenleving waarin ze is ingebed.”* (GO! 2013, p.5) Ze zijn ervan overtuigd dat scholen met een goede sociale mix ook op een andere manier nadenken over schoolkosten. Voorts ziet de pedagogische begeleidingsdienst van het gemeenschapsonderwijs voordelen in meer structureel beleid rond kostenbeheersing, bijvoorbeeld via een maximumfactuur in de eerste graad.

De begeleidingsdienst van het Katholiek Onderwijs Vlaanderen stelde voor de scholen een document met tips samen (VVKSO, 2012). In dat document worden drie pijlers van een kostenbeheersend schoolbeleid geïdentificeerd: kennis van de armoede, communicatie, en tot slot de schoolkosten zelf. Ook voor de VVKSO is een structurele aanpak van schoolkosten intrinsiek verbonden met aandacht voor de kansarmoedeproblematiek (ibid. p.2). Het document bevat achtergrondtheorie en concrete tips voor elk van deze drie pijlers, alsook voor de omgang met onbetaalde schoolrekeningen. Bij de aanbevelingen wordt ook aangestuurd op het belang van een schoolcultuur waarbinnen kostenbewustzijn een attitude wordt binnen het schoolteam (ibid. p.9). Overigens werd benadrukt dat kostenbeleid onder de autonomie van de scholen valt.

De begeleidingsdiensten van de onderwijskoepel van steden en gemeenten (OVSG) geven aan dat zij zelf aan sensibilisering en visievorming doen, en dat ze scholen stimuleren om aan kostenbeheersing te doen. Voor hen is het belangrijk dat er enerzijds een schoolcultuur heerst waar belang wordt gehecht aan kostenbeheersing, en anderzijds dat scholen een correcte facturatie hanteren die transparant en weinig repressief is. Samenwerking met welzijnspartners zoals het OCMW en een maximumfactuur worden ook aangemoedigd.

1.2. Case selectie en interviews

Voor de case selectie werd beroep gedaan op de netwerken van de voorgenoemde contactpersonen (sneeuwbalmethode). Ook werden scholen uit het goede praktijken onderzoek van de Koning Boudewijnstichting (De Mets, 2009) gecontacteerd. Er was helaas weinig aanbod van scholen gekend die én een bestaande praktijk rond kostenbeheersing hadden, én bereid waren om mee te werken.

Gegeven de onderzoeksvragen, werd bij de uiteindelijke selectie van de cases ervoor gekozen om een divers aanbod aan actoren te weerspiegelen en tegelijkertijd een divers aanbod aan goede praktijken aan bod te laten komen. Uiteindelijk werden zes scholen en twee inrichtende machten geselecteerd, en werd een vertegenwoordiging van de drie netten opgenomen.

De selectie van de cases van de lokale overlegplatforms (LOP's) verliep via een korte bevraging uitgevoerd door het Agentschap voor Onderwijsdiensten (AgODi) bij alle LOP's

secundair onderwijs, waar werd gepeild naar bestaande praktijken rond kostenbeheersing. Op basis hiervan werden drie LOP's geselecteerd, waarvan één eveneens een samenwerking met het flankerend onderwijsbeleid van de betrokken stad betreft. Één van deze LOP's trok zich terug uit de studie. Deze case betrof een samenwerking met het lokaal OCMW, een samenwerking die zich echter nog in een vroege fase bevond.

Tabel 2: geselecteerde cases verdeeld naar niveau en net

	Vrij Gesubsidieerd Onderwijs	Gemeenschaps-onderwijs	Officieel Gesubsidieerd Onderwijs	Totaal
Scholen	4	2	-	6
Inrichtende machten	-	-	2	2
Lokale overlegplatforms	nvt	nvt	nvt	2

Uitgaande van de onderzoeksvragen en van de aangeduide pijnpunten en aandachtspunten in de verkennende gesprekken, werd per case een bevraging leidraad voor de diepte-interviews samengesteld. De interviews verliepen volgens een semi-gestructureerde vragenlijst, en namen plaats op de school of op de locatie naar keuze van de gesprekspartner. In de schoolcases werd in de eerste plaats gepeild naar de strategieën rond kostenbeheersing die de school hanteert (voornamelijk binnen de duurste kostenrubrieken: papieren kost, (meerdaagse) uitstappen, grondstoffen en materiaal). Daarnaast werd ook gevraagd naar de mate van kostenbewustzijn: hebben de leerkrachten zicht op de totale kost van hun leerlingen, zijn ze gesensibiliseerd over de problematiek, en bestaat er een kostenbeheersende schoolcultuur? Een derde aandachtspunt binnen de interviews betreft de communicatie met de ouders over de facturen en de (af)betalingsmogelijkheden, alsook over de mate van flexibiliteit of de opties bij betalingsproblemen. Er werd bovendien steeds ingegaan op de duurzaamheid van deze praktijken: is de praktijk structureel ingebed in bijvoorbeeld een schoolvisie of in het schoolreglement? Hoe schat de schooldirectie dit zelf in? Tot slot werd algemener gepeild naar beleidsaanbevelingen van de gesprekspartners.

In de bespreking van de cases wordt ook steeds verwezen naar de leerlingenkenmerken voor de SES-indicatoren van de school¹ en de evolutie van de kansarmoede-index binnen de gemeente, steeds in vergelijking met de Vlaamse gemiddeldes. Niet alle scholen waren bereid om gevoelige informatie zoals de kostenraming, het aantal en de bedragen van de onbetaalde rekeningen te delen. Behalve bij de verwijzingen naar de hoogte van de maximumfactuur wordt daarom in de case-studies geen verdere vermelding van deze gegevens gemaakt.

---

¹ <http://www.agodi.be/cijfermateriaal-leerlingenkenmerken>

Gezien niet alle respondenten van de cases hun uitdrukkelijke toestemming hebben gegeven om hun persoonsgegevens te vermelden, werd besloten de bespreking van de cases te anonimiseren.

Deel 2 Goede praktijken

2.1 Scholen

2.1.1 Kostenbewuste schoolcultuur

De eerste school die we bespreken hecht al jaren erg veel belang aan kostenbeheersing, en volgens de respondenten heerst onder het voltallige personeel een cultuur van kostenbewust onderwijs. Dit is echter nooit zo geformaliseerd of specifiek geïntroduceerd, maar is gegroeid vanuit de socio-economische realiteit van de leerlingpopulatie.

De school is gelegen in een kansarme buurt in Antwerpen. De school heeft zeer hoge aantallen SES-leerlingen vergeleken met zowel de Vlaamse als Antwerpse gemiddelden (zie tabel 3). Drie op de vier leerlingen ontvangen een schooltoelage, 86,3% van de leerlingen heeft een laagopgeleide moeder, en bijna alle leerlingen wonen in een kansarme buurt.

Tabel 3: Leerlingenkenmerken 2015-2016 voor school 1 (teldatum 1 februari 2015, cijfers Agodi)

	Aantal leerlingen	Indicator "schooltoelage"	Indicator "opleiding moeder"	Indicator "thuisstaal"	Indicator "buurt"
School 1	626	74.4%	86.3%	62.5%	>95%
Antwerpen	34 985	43.0%	42.2%	31.2%	67.3%
Vlaanderen	432 851	26.4%	24.1%	13.3%	24.7%

De school maakt deel uit van het vrij katholiek onderwijsnet en biedt onderwijs aan in de drie onderwijsvormen ASO, TSO en BSO. De nadruk ligt hierbij op beroepssecundair onderwijs (zie tabel 4).

De case werd aangereikt door de coördinerend directeur van de katholieke scholengemeenschap Antwerpen. Voor deze case werd beroep gedaan op een interview met de schooldirecteur en met de vestigingsverantwoordelijke van de hoofdvestiging.

Tabel 4: Studietoelaanbod aan school 1 2016-2017 volgens studiedomeinen

	ASO	TSO	BSO
1 ^{ste} graad	1 ^{ste} graad A-stroom 1 ^{ste} graad B-stroom		
2 ^{de} graad	Economie en organisatie	Economie en organisatie	Economie en organisatie Mode Maatschappij en welzijn

3 ^{de} graad	Economie en organisatie	Economie en organisatie	Economie en organisatie Mode Maatschappij en welzijn
-----------------------	-------------------------	-------------------------	--

Totstandkoming van de praktijk

De huidige directeur is slechts drie jaar in zijn functie, maar zowel de vorige schooldirecteur als de vestigingsverantwoordelijke geven aan dat de school altijd al een kostenbewuste schoolcultuur heeft gehad. Deze kostenbewuste schoolcultuur is geworteld in de specifieke leerlingensamenstelling van de school. De directeur geeft aan dat er veel werkloosheid is bij de gezinnen in de leerlingenpopulatie, en erg weinig tweeverdienersgezinnen zijn. Veel leerlingen zouden ook zelf hun schoolkosten betalen of hieraan bijdragen door studentenarbeid. De school heeft altijd al een groot aantal kansarme gezinnen met migratieachtergrond aangetrokken, waardoor kostenbeheersing zowel een evidentie als een noodzaak was voor het gehele schoolteam. Sinds enkele jaren organiseert de school ook onthaalklassen voor anderstalige nieuwkomers (OKAN), een doelgroep met erg weinig middelen. Aangezien scholen in Antwerpen een maximumfactuur hebben afgesproken voor OKAN-onderwijs, moet de school hier sowieso meer rekening houden met de totale kosten voor de leerlingen.

*“Ik denk dat dat altijd zo geweest is, dat was toen [toen ze hier begon te werken, eind jaren 1970] al, ook al een ‘migrantenschool’, met voornamelijk Marokkaanse leerlingen, het was ook kleinschaliger, toen dat ik daar werkte. Nu hebben we heel veel OKAN leerlingen, en die hebben nog minder [financiële middelen].”
(vestigingsverantwoordelijke)*

Kostenbeheersing: strategieën

Papieren kost

De duurste richtingen zijn binnen de derde graad ASO door de prijs van de boekenpakketten. Via de school kunnen handboeken wel doorverkocht worden, met telkens een korting van 10% op de aankoopprijs. Over het algemeen hebben de BSO-richtingen minder boeken, maar daar worden nu ook steeds meer invulboeken gebruikt die niet meer tweedehands verkocht kunnen worden.

Veel leerkrachten maken zelf cursussen voor hun vakken om kosten te besparen. Vooral in vakken zoals PAV (project algemene vakken) en godsdienst worden eigen thema's en cursussen gemaakt. Verder is er een onderlinge afspraak tussen de leerkrachten om niet te veel kopieën te maken.

Materialen en grondstoffen

Het grootste deel van de extra kosten vallen in de richtingen voeding-verzorging en mode. We bespreken hieronder de strategieën voor kostenbeheersing in deze twee richtingen.

In de richting verzorging-voeding worden veel kosten gecompenseerd doordat leerlingen zelf hun klaargemaakte eten opeten. Verder wordt er niet van leerlingen verwacht dat ze een

messenset of specifieke werkkledij en –materialen aankopen; deze zijn beschikbaar op school. Tot slot tracht men ook de kost van ingrediënten te beperken. Ingrediënten worden meestal aangekocht bij de buurtslager en ze worden zoveel als mogelijk in grote hoeveelheden aangekocht.

Voor de richting mode gaan leerkrachten met de leerlingen regelmatig naar stockverkoppen. Bij grote ontwerpers kunnen ze veel en kwalitatief goede stof vinden aan lage prijsjes. Binnen de school wordt regelmatig een oproep gelanceerd om oude kleren mee te brengen zodat de studenten hiermee kunnen leren herstellen. Voor een paar euro kan iedereen kapotte kleren laten repareren, en met de opbrengst kan ander materiaal aangekocht worden. Ook kunnen mensen kleren doneren aan het winkeltje van de richting. Met dit winkeltje combineert de school het financiële aspect aan het pedagogische, aangezien de opleiding ook vereist dat leerlingen verkoop en etalage leren.

“[...] maar wat ook gebeurt is dat de kleren worden binnen gebracht die nog wel te verkopen zijn en die dan worden verkocht. Als ik thuis dingen heb die ik toch niet meer aandoe, geef ik die hier gewoon af en dan verkopen ze die. Dat zijn allemaal manieren om – en ik kan me wel voorstellen dat andere scholen dat ook doen – om het financiële een klein beetje te koppelen aan de inhoud van de les.” (Schooldirecteur)

Over het algemeen doet de school erg veel beroep op haar connecties om materiaal goedkoop of gratis te verkrijgen. Een stoffenwinkel die sluit, mensen die stof weggeven, enzovoort..., er wordt constant gezocht naar mogelijkheden. In de richting verzorging werden bijvoorbeeld naar verzorgingspoppen die dienen om bepaalde handelingen te oefenen gezocht bij connecties in rusthuizen.

“[...] dat zijn dan collega's die in rusthuizen hun stagebegeleiding doen of die leren wat mensen kennen die daar werken, en soms valt er zo eens iets uit de lucht.” (Schooldirecteur)

Extramuros

Dezelfde alertheid om goedkope alternatieven te vinden gaat ook op voor uitstappen en meerdaagse reizen. Zo gaat de eerste graad jaarlijks naar de Hoge Rielen, maar besparen ze vijftig euro per persoon door zelf het eten te bereiden. Voor de eindejaarsreis wordt steeds gezocht naar een evenwicht tussen wat de leerlingen interessant vinden en wat betaalbaar is. Verder worden er veel activiteiten georganiseerd om geld op te halen voor de meerdaagse uitstappen, zoals het verkopen van wafels of dessertjes op de speelplaats.

Vorig schooljaar heeft de school terug haar sportdagen geëvalueerd in het licht van kostenbeheersing. De aanleiding was een klasgroep die een bus had gehuurd waar het openbaar vervoer evengoed een mogelijkheid was geweest voor de bezochte locatie. In die zin erkent de directeur dat alertheid nodig blijft.

Kostenbewustzijn

Er wordt veel op de leerkrachten gerekend om de prijs van het onderwijs zo laag mogelijk te houden. De leerkrachten zijn veel bezig met het zoeken naar goedkope opties en met het aanspreken van hun contacten om bepaalde zaken gratis of goedkoop te kunnen krijgen. De directeur spreekt over een schoolcultuur die in het schoolteam heerst, en van een alertheid die leeft onder het voltallige personeel. Dit werd op den duur een onuitgesproken evidentie,

zoals ook bleek uit het gesprek met de directeur. De directeur gaf zelf ook aan dat dit gesprek ook voor hem een goede oefening was om zelf op te lijsten wat de school zoal doet qua kostenbeheersing:

“[...] dat wordt dan op den duur bijna niet meer uitgesproken, en in die zin vind ik dit wel eens interessant om.... Eventueel wil ik het allemaal wel eens in een documentje gieten, om terug bewust te zijn van "wat zijn we eigenlijk ook aan het doen".”
(schooldirecteur)

Volgens de vestigingsverantwoordelijke, die zelf ook lang leerkracht is geweest binnen de school, is deze continue alertheid nog nooit aan bod gekomen als probleem bij leerkrachten.

INTERVIEWER: “Is dat qua tijdsinvestering en energie-investering haalbaar? Omdat er dan toch veel op de leerkrachten wordt geschoven om oplossingen te zoeken voor de kosten, is dat soms niet te veel?”

RESPONDENT: “Goh, ik denk dat op zich... Ik heb dat toch nooit zo ervaren. Dat is gelijk dat je een goede huismoeder bent en je rekent, van ‘wat is er in reclame’, dat is een beetje hetzelfde. Dat je kijkt van hoe kunnen we dat hier doen. Dat is ook een beetje trial en error, want het eerste jaar dat ik toen terug kwam, had ik toen ook een Engels handboek. Maar als je dan ziet op het einde van het schooljaar van ja, dat kost zoveel voor die leerlingen en ik heb maar tot bladzijde 50 kunnen gebruiken, dan doe je dat volgend jaar niet meer.” (vestigingsverantwoordelijke)

In de school wordt naast de vakgroepen ook gewerkt met eenheden per graad. De leerkrachten van deze eenheden komen regelmatig samen (wekelijks of tweewekelijks) en wisselen nieuws en informatie uit. Nieuwe leerkrachten worden in deze eenheden opgevangen en krijgen begeleiding van de eenheidscoördinator, ook rond kostenbeheersing. Op deze manier bestaat er een sociale controle bij de leerkrachten om geen te dure activiteiten in te plannen. Niet enkel het leerkrachtenkorps let hier op, ook de boekhouding zal een leerkracht op de grenzen wijzen. Hierdoor hebben de leerkrachten ook enigszins zicht op de kosten die leerlingen krijgen in andere vakken.

“En niet dat er een uitstap gebeurt en dat die zegt van, ‘oh er moet zoveel op de schoolrekening komen voor die kinderen’, dan één: de boekhouding zal al zeggen van, ‘amai dat is veel, dat is duur’. Trouwens, niemand doet dat zonder dat in overleg te doen met de coördinator. Als ik bijvoorbeeld zeg van ‘we kunnen met een aantal leerlingen gaan shoppen voor stof’, in mode bijvoorbeeld, ja dan wordt dat eerst gemeld aan de coördinator, het secretariaat weet daarvan, dus die zal ook zeggen van ‘niet naar dié winkel, er zijn genoeg winkels hier in de buurt waar je goedkoop stoffen kunt vinden’.”
(vestigingsverantwoordelijke)

Communicatie en facturen

De school heeft geen officiële ouderraad, maar faciliteert sinds vorig schooljaar een moedergroep². De moeders appreciëren dit en hechten hier belang aan, aldus de vestigingsverantwoordelijke. Zij komen regelmatig samen, en hebben 10 à 15 mama's die regelmatig komen. Thema's die aan bod komen zijn bijvoorbeeld culturele activiteiten na school, cyberpesten, gezonde voeding en drankjes, ... Hoewel de pedagogisch coördinator vaak wel op voorhand een thema vastlegt, zouden de moeders mondig genoeg zijn om zelf problemen op de agenda te zetten.

“Je zou eens zo'n vergadering moeten meemaken, ja. Je kunt het thema vaststellen maar het draait soms anders uit. Soms is dat zo van ‘dat heb ik meegemaakt, en ik vind dat niet fijn’, en dan wordt dat besproken hoe die procedures worden doorlopen. [...] Soms staat er ook een mama aan het loket, van ‘ik wil hier iemand spreken’. Dat is ook meer en meer met de volgende generaties. Wij hebben hier al mama's die hier zelf op school hebben gezeten en die hier nu kinderen hebben zitten.”
(vestigingsverantwoordelijke)

Zowel het administratief, ondersteunend als onderwijzend personeel hebben een goed contact met de ouders. Er wordt heel snel gebeld tussen ouders en leerkrachten indien er problemen zijn. Enkele leerkrachten en een secretariaatsmedewerker spreken Marokkaans-Arabisch, wat het contact met een aantal ouders aanzienlijk vergemakkelijkt.

In de school zijn de oudercontacten verplicht: ouders die niet komen, krijgen het rapport niet mee tot ze een nieuwe afspraak maken. Dit werd zo'n tien jaar geleden ingevoerd omdat veel ouders nooit naar de school kwamen. Problemen met leerlingen kunnen niet opgelost worden zonder de ouders te betrekken. Volgens de vestigingsverantwoordelijke heeft dit beleid ervoor gezorgd dat ouders makkelijker dan vroeger de weg naar de school vinden.

“de mensen springen – dat zijn ook mensen van de buurt – die springen makkelijker binnen om eens iets te vragen. Bijvoorbeeld, daarnet had ik ook een papa, die had een berichtje gekregen, die meneer spreekt niet goed Nederlands en kan het niet zo goed lezen, dus die kwam dan naar de school ‘ik heb een bericht gekregen’. Dus die drempel is minder groot dan vroeger.” (vestigingsverantwoordelijke)

Het oudercontact is ook het moment om vragen over de schoolfactuur te stellen. Ouders kunnen aangerekende kosten betwisten, uitleg bij de factuur vragen, deze ter plekke betalen, of een afbetalingsplan afspreken. Bij elk nieuw contact met de ouders (ook op infomomenten, bij de inschrijvingen en de boekenverkoop) herinnert de school aan de mogelijkheid om een afbetalingsplan te starten. Er zijn verschillende afbetalingsplannen mogelijk, er wordt gevraagd wat de ouder op dat moment kan betalen. Er wordt dan ook afgesproken hoeveel er per maand betaald zal worden. Volgens de directeur zijn de ouders vaak alert en assertief genoeg om vragen te stellen of rekeningen te betwisten.

De school is ervan overtuigd dat door dit regelmatige oudercontact (vier keer per jaar) ouders sneller in gesprek gaan bij problemen. Aansluitend probeert de school om zo veel

---

² Sinds dit schooljaar heeft de school ook een vadergroep opgestart, maar dit verloopt tot nu toe nog niet even vlot en heeft andere dynamiek en regelmaat.

mogelijk problemen met de rekening via persoonlijk contact op te lossen. Omdat de school vaak ook bekend is met de thuissituatie van de gezinnen, houden ze hier op hun beurt rekening mee (bijvoorbeeld bij grote gezinnen).

“Omdat oudercontacten ook bij ons verplicht zijn: ouders moeten komen, en dat is wel een moment waarop je kunt [spreken over de rekening]. De klastitularissen hebben dan een kaftje, met daarin het rapport, en een mededeling, en ook de rekeningen zitten daarin. Je kunt op dat moment ook uitleggen wat het allemaal is. Dat is anders dan wanneer een kind dat mee in zijn boekentas krijgt, thuis, en dan is het wel gemakkelijk ergens op een stapel gelegd, en dan moeten we herinneringsbrieven gaan sturen.”
(Schooldirecteur)

Volgens de directeur appreciëren de ouders doorgaans wel dat de school luistert naar de mogelijkheden en het afbetalingstempo dat de ouders kunnen bieden. In het geval van leerlingen die van school zijn of waar de relatie tussen het gezin en de school voor een reden verbroken is, wordt vanaf een bepaald bedrag wel een incassobureau ingeschakeld. Gezien de context van de school en haar leerlingenpopulatie (74.4% van de leerlingen ontvangt een schooltoelage) is het totaal bedrag aan onbetaalde facturen beheersbaar (onder de 3.000 euro). Ook het aantal leerlingen met onbetaalde rekeningen (die niet meer op school zitten) is terug te brengen op een dertigtal leerlingen (op een totaal van 626 leerlingen).

Doelgroepenbeleid

De doelgroepen van ouders waarop het beleid zich richt zijn die ouders die zich, voornamelijk op oudercontacten, kenbaar maken. De school heeft geen specifiek beleid om ouders te differentiëren, maar hoopt via het persoonlijk contact te kunnen onderscheiden welke ouders niet kunnen en welke ouders niet willen betalen. Ook heeft de school extra begrip voor grote gezinnen.

“Maar ik weet dat ik toen bij die vader heb gezegd, die had hier vier dochters op school, vier sportdagen dat telt op he, dan kun je toch zeggen van goed, we gaan er dan toch [een paar rekeningen] laten vallen.” (schooldirecteur)

Via het sociaal fonds van de Dienst Onderwijs van de stad Antwerpen krijgt de school een bepaald bedrag voor uitstappen. Scholen kunnen zelf beslissen hoe dit bedrag wordt verdeeld. In plaats van dit bedrag doelgroepgericht te verdelen, verdeelt deze school verdeelt dit bedrag meestal over alle leerlingen, om voor iedereen de kosten te drukken.

“We verspreiden dat meestal wel, we moeten mensen hun bankrekeningen en afschriften niet gaan vragen” (schooldirecteur)

De school heeft bovendien enkele projecten voor OKAN leerlingen, zoals recent het project “haal de wereld in huis”. Hiermee konden de OKAN leerlingen een weekend in een gastgezin verblijven. Dit project werd ingediend in een wedstrijd en de school heeft hiermee een geldsom van circa 5000 euro gewonnen.

Verankering van het beleid en toekomstperspectief

Momenteel staat kostenbeheersing als praktijk nog niet in de schoolvisie verankerd als beleid. In de schoolvisie wordt wel benadrukt dat de school belang hecht aan gelijke kansen, en dit wordt begrepen in de ‘equity’ betekenis: namelijk om ervoor te zorgen dat iedereen

hetzelfde resultaat bereikt. Een expliciete vermelding naar kostenbewust onderwijs en flexibiliteit rond het financiële aspect wordt dus nergens neergeschreven, maar de directeur overweegt om dit wel aan een vernieuwde schoolvisie toe te voegen.

“[...] maar eigenlijk zou het ook hierin mee kunnen verwerkt worden, want dat is wel geëxpliciteerd in de zin van ‘iedereen krijgt hier evenveel gelijke kansen en we gaan ervoor zorgen dat we samen aan de meet aankomen’, en wilt dat bij de ene zeggen dat we wat meer moeten doen dan bij de andere, dan is dat zo [...]. Maar het staat niet expliciet gekoppeld aan het financiële aspect.” (Schooldirecteur)

De directeur merkt op dat er een risico bestaat dat het kostenbewustzijn ‘verwatert’ wanneer dit verondersteld wordt en niet meer bewust toegepast wordt. Hij nuanceert echter dat dit in deze school wel snel tegengehouden zou worden doordat leerlingen zelf zullen aangeven dat de schoolkosten te hoog oplopen.

Dankzij de GOK middelen en de relatief lage bedragen aan onbetaalde schoolfacturen is de school naar eigen zeggen financieel gezond. Ze doen geen beroep op financiële steun van een ouderraad. De school is ook verankerd in de buurt: als lid van een lokale handelsvereniging of door mee te doen aan buurtactiviteiten. De school onderhoudt ook contact met sociale organisaties zoals het CAW en het Huis van het Kind, en soms ook met de jeugdrechtbank.

2.1.2 Ervaringsdeskundige armoede in de school

De tweede schoolcasus is een school van het buitengewoon secundair onderwijs in grootstedelijke context. De school maakt deel uit van het vrij net en valt onder een vzw (inrichtende macht) die ook onderwijs voor basisonderwijs en voor volwassenen organiseert. Drie dagen per week werkt er een ervaringsdeskundige armoede en sociale uitsluiting op het secretariaat van de vzw voor de basis- en de secundaire school. Deze ervaringsdeskundige sensibiliseert het schoolpersoneel rond de armoedeproblematiek en werkt initiatieven uit om gezinnen in armoede te versterken. De vzw heeft bovendien een sociaal fonds dat voor financieel kwetsbare ouders kan inspringen in de school- en internaatkosten, maar ook bijvoorbeeld in de kosten van hoorapparaten.

De school richt zich op jongeren met een lichte mentale handicap en kinderen met leerstoornissen (type basisaanbod), jongeren met ernstige emotionele of gedragsproblemen (type 3), jongeren met een auditieve handicap (type 7), en jongeren met autismespectrumstoornis (type 9). De meerderheid (circa 70%) van de 264 leerlingen vallen onder type 9. Aan de school is ook een internaat verbonden.

Tabel 5: Studietoelaat aan school 2 in het schooljaar 2016-2017

	Opleidingsvorm 1: maatschappelijke participatie en eventueel arbeidsdeelname in een omgeving met ondersteuning	Opleidingsvorm 3: maatschappelijke participatie en tewerkstelling in het gewone arbeidsmilieu	Opleidingsvorm 4: algemeen, beroeps-, kunst- en technisch onderwijs
Type Basisaanbod	nvt	x	nvt
Type 3	/	x	/
Type 7 ³	x	x	/
Type 9	x	x	x

De regeling voor SES-middelen en GOK-omkadering is verschillend in het buitengewoon secundair onderwijs, waardoor er geen tellingen van indicatorleerlingen plaatsvinden. Enkel in het basisaanbod en type 2 worden leerlingen geteld volgens de indicatoren 'opleiding moeder' en 'taal'. De directeur schat dat minstens één leerling op vier als SES-leerling gezien zou kunnen worden. Binnen het basisaanbod zijn ongeveer 40% van de leerlingen SES-leerling (een twintigtal op de 55)⁴ volgens de twee indicatoren 'opleiding moeder' en 'taal'. Ook zijn er relatief veel jongeren uit gescheiden gezinnen. De directeur merkt in de school een evolutie op waarbij vooral de doelgroep van de type 9-leerlingen diversifieert op sociaaleconomisch vlak. Vroeger waren dit bijna uitsluitend kinderen van hoogopgeleide ouders, nu zijn er ook meer type 9-leerlingen uit kansarme gezinnen.

Voor de bespreking van deze case baseren we ons op interviews afgenomen bij de directeur van de school en bij de ervaringsdeskundige armoede.

De praktijk: totstandkoming

Vanuit de overkoepelende vzw bestaat reeds tien jaar een 'Aandachtscel Armoede en Uitsluiting'. Minstens drie maal per schooljaar komt deze samen om het armoedebeleid van de school te implementeren en adviezen uit te brengen ten aanzien van het directieteam. In 2010 werd ook een ervaringsdeskundige armoede aangesteld. Zij werkt zowel voor het secundair- als voor het basisonderwijs, en maakt deel uit van een driekoppig team rond armoedewerking. De ervaringsdeskundige zit in het overleg van de contextbegeleiders, van

³ De werking van deze school type 7 is gericht zowel leerlingen met een auditieve beperking als met een spraak- en taalontwikkelingsstoornis.

⁴ Gok in type 1 en 3; enkel opleiding moeder en taal als indicator

het sociaal fonds, en in de stuurgroep ‘armoede en diversiteit’⁵ van de vzw. Zij organiseert samen met een collega een maandelijkse oudergroep voor ouders in armoede. Daarnaast heeft de vzw een sociaal fonds voor de leerlingen. Dit werd opgezet vanuit de overtuiging dat kinderen alle kansen moeten krijgen om zich te ontwikkelen.

Kostenbeheersing strategieën

Papieren kost

Voor de theoretische vakken van de opleidingsvormen (OV) 1 en 3 maken de leerkrachten zelf cursussen naar de ontwikkelingsdoelen. Omdat er hierdoor enkel met kopieën wordt gewerkt, is in deze opleidingsvormen de papieren kost lager dan in OV4.

Voor OV4 probeert de school zoveel mogelijk de papieren kost te beperken door nooit meerdere boeken voor één vak te laten aankopen. Voor deze doelgroep werkt de school met invulboeken en bordboeken (met licenties) die niet tweedehands doorverkocht kunnen worden. De keuze voor deze soort werkboeken is bewust gemaakt vanuit de pedagogische noden van de doelgroep.

“Dus de werkboeken worden ook echt bewust gekozen omdat het voor de leerlingen het beste is. [...] Naar het autisme toe worden die gekozen. Want je hebt boeken die voor andere jongeren heel blits overkomen, die zijn vaak te druk voor onze gasten. Dus vandaar dat wij zo'n beetje moeten kijken. En, het móet een bordboek zijn, zodat ze kunnen zien dat ze bezig zijn.” (schooldirecteur)

Materiaal en grondstoffen

De school kan de kosten beperken door aanbestedingen via de vzw, waaronder ook basisonderwijs en volwassenenonderwijs vallen. Via deze aanbestedingen worden vaak prijsvoordelen bekomen, maar de school haalt ook aan dat dit soms een beperking is, aangezien zo niet kan worden ingegaan worden op eenmalige promoties bij lokale handelaars.

De leerlingen die voor grootkeukenmedewerker studeren (in OV3) maken broodjes en gezonde desserts die door de andere leerlingen aan een goedkope prijs (1 euro of minder) kunnen aangeschaft worden tijdens de lunchpauzes. Materiaal dat niet persoonlijk is, wordt door de school voorzien. De school is zich bewust van de grote materiaalkost in de richting grootkeukenmedewerker, en zorgt ervoor dat de leerlingen deze niet volledig moeten dragen. Zo mogen de leerlingen de keukenmessen van de school gebruiken, en hoeven zij dus niet zelf een set aankopen. Persoonlijk materiaal zoals veiligheidsschoenen en werkkledij moet wel door de leerlingen worden gekocht, maar kan indien nodig ook door het sociaal fonds worden voorzien. Ouders hebben soms moeilijkheden met de kostprijs van

---

⁵ Maandelijks komt een stuurgroep rond het thema “armoede en diversiteit” samen, waar ook enkele leerkrachten en een pedagoog deel van uitmaken.

hoorapparaten of –implantaten. Hiervoor kan het sociaal fonds van de school ook bijspringen.

Extramuros

Meerdaagse uitstappen worden om de twee jaar georganiseerd in plaats van jaarlijks. De school vraagt hier maximum 180 euro voor een week. Aangezien dit voor veel ouders nog te veel is, stimuleert de school de ouders om bestaande kanalen te gebruiken voor financiële hulp; de mutualiteit betaalt een deel van de rekening terug. Ook worden met gelegenheid steunacties georganiseerd om de prijs van de meerdaagse uitstap te kunnen verlagen.

Leerlingen van het buitengewoon onderwijs krijgen een gratis Buzzypass van De Lijn en een pas om gratis te kunnen sporten buiten de school. Hierdoor kan de school veel daguitstappen gratis of zeer goedkoop houden.

“Dus, ja, eigenlijk is het dan bekijken van wat is er allemaal mogelijk om op zo'n goedkoop mogelijke manier.. Dus wij gaan, ja, een schooluitstap helemaal diep in Limburg of dergelijke gaan wij eigenlijk niet organiseren, buiten de meerdaagse. We zijn de laatste keer in het vormingscentrum in Westmalle geweest, dus dat is dan ook gewoon met de bus, dus dat proberen we ook zo wel te beperken.”
(schooldirecteur)

Kostenbewustzijn

De directie stuurt haar leerkrachten aan om kostenbewust en kostenbeheersend te werken. Er wordt strikt omgegaan met de bijdrageregeling. Het kostenbeheersingsbeleid heeft ook een impact op het kostenbewustzijn: het schoolteam gaat alerter om met kosten en is zich er van bewust dat bepaalde activiteiten niet mogelijk zijn. Leerkrachten hebben een jaarlijks budget en weten dat ze zich daaraan moeten houden. De directeur keurt uitstappen al dan niet goed tijdens de klassenraad.

“[...] en iedereen krijgt altijd te horen als het gratis is dat dat het toverwoord is, vandaar. Dus ja, ze worden daar wel heel bewust van gemaakt.” (schooldirecteur)

De ervaringsdeskundige armoede doet veel werk rond sensibilisering van het personeel over armoede. In de praktijk blijkt dit eerder nodig om mensen op hun middenklasse-assumpties te wijzen (bijvoorbeeld over toegang tot computer en tot internet), dan om negatieve vooroordelen over (mensen in) armoede te ontkrachten.

De ervaringsdeskundige geeft inbreng tijdens personeelsvergaderingen, studiedagen en beslissingen van het sociaal fonds. De armoedewerking maakt bovendien gebruik van de tweewekelijkse interne nieuwsbrief voor het personeel om te sensibiliseren en oproepen te lanceren. Langs dit kanaal wordt aan collega's gevraagd om in geval van vermoedens van kansarmoede, ouders door te verwijzen naar de ervaringsdeskundige. De ervaringsdeskundige organiseerde ook reeds een workshop voor directeurs van andere scholen in het buitengewoon secundair onderwijs, over de beleving en de persoonlijke impact die armoede teweeg brengt. Dit schooljaar organiseerde de ervaringsdeskundige voor de eerste keer een inleefweek rond armoede binnen de scholen van de vzw. Het voltallige personeel (basis en secundair, onderwijzend en ondersteunend) kon hieraan deelnemen. Gedurende die week moesten deelnemers aan een leefloon leven. Er waren

bovendien een aantal huisregels opgesteld (bv. auto en internet zo weinig mogelijk gebruiken) en er werd een intakegesprek van het OCMW nagebootst. De ervaringsdeskundige ging in elke afdeling van de school uitleg geven over de inleefweek en over het doel hiervan, en aan het einde van de week getuigde ze over haar persoonlijke ervaring met armoede. Hoewel niet iedereen van het personeel deelnam aan de week, werd dit wel onderling besproken tussen de collega's. Zo merkte zij dat het thema leefde.

Volgens de ervaringsdeskundige beweegt er wel iets rond het thema en heeft ze zowel een impact op de beeldvorming bij het personeel, als op het vlak van beslissingen en van beleid.

“Mensen beginnen wel stillekes aan te merken dat hier iemand loopt rond armoede, dat er dingen kunnen gebeuren rond armoede. Dus ge merkt wel dat het stillekes aan de goeie kant opgaat. Maar er zijn natuurlijk, je zult dat overal hebben, dat er misschien nog mensen zijn die met vooroordelen rondlopen. Ikzelf ben er nog niet mee in aanraking gekomen, buiten zo ‘de beslissingen sturen we per mail’, die dingen wel, maar zo echt om te zeggen ‘goh, het is zijn eigen schuld’ of zo, dat ben ik zelf nog nooit niet tegengekomen.” (ervaringsdeskundige)

Communicatie en facturen

Voor elke nieuwe leerling wordt er een intake gesprek georganiseerd. Hier wordt ook de vraag gesteld of de ouders moeilijkheden verwachten om de rekeningen te betalen, om daar achtereenvolgens geval per geval een oplossing voor uit te werken.

De schoolfactuur wordt in vijf keer aangerekend en met elk rapport meegegeven. Behalve de eerste rekening in september zijn dit daarom telkens kleine rekeningen van dertig à veertig euro, aldus de directeur. Ouders die een afbetalingsplan willen opstarten kunnen hiervoor, in alle discretie, een afspraak maken met school. Enkel de directie en de financieel medewerker weten wie al dan niet de rekeningen betaalt. Zo'n spreiding verloopt meestal volgens een maandelijks stamien. In bepaalde gevallen, bijvoorbeeld wanneer de afbetaling via het OCMW of de schuldbemiddeling verloopt, kan het spreidingsplan doorlopen tot nadat de leerling afgestudeerd is. Over het algemeen streeft de school er echter naar om achterstallige facturen niet te veel te laten cumuleren en snel te handelen wanneer een gezin openstaande rekeningen heeft.

“Dus we proberen wel zo snel mogelijk te zien van oei, er staan al één of twee keer achter, dat dat niet ineens een keigroot bedrag wordt.” (schooldirecteur)

Indien ouders niet kunnen betalen, kan het bedrag van de afbetaling aangepast worden. Een bedrag wordt nooit volledig kwijtgescholden, maar kan bijvoorbeeld tot één symbolische euro gereduceerd worden. De school vindt dit belangrijk voor het bewaren van de eigenwaarde van de ouders.

“Dan wordt dat herbekeken, van is het niet willen of niet kunnen? Wanneer het niet willen is, daar zijn we niet zo blij mee, dan komen daar wel de nodige aanmaningen en stappen. Wanneer het niet kan, is het ten eerste een afbetaling, maar dat hoeft dan niet altijd het definitieve bedrag te zijn, we maken daar dan een symbolisch bedrag, want dat vinden we wel belangrijk. Al is het maar één euro, en wordt er gekeken, wat neemt het sociaal fonds op en wat niet. Of wat kunnen we vervangen door materiaal van de

school bijvoorbeeld. Maar we proberen niet te gaan voor het volledige kwijtschelden ervan, maar wel een symbolische euro.” (schooldirecteur)

De ervaringsdeskundige geeft ook inbreng op de communicatiestijl van de school. In de communicatie naar ouders en leerlingen toe wijst zij het personeel bijvoorbeeld op hun emailgebruik voor belangrijke communicatie. Vaak wordt er te veel van uit gegaan dat alle ouders (toegang tot) een email-adres of computer hebben.

“Ik heb bijvoorbeeld al wel gehad, laatst op een studiedag was ik in een groep terechtgekomen waar het ging over beslissingen die in een leefgroep gemaakt worden, die mailen we door. Dan kan ik zeggen 'wacht eens even, wie zegt dat mensen e-mail hebben? Wie zegt dat die mensen een computer hebben? [...] wie zegt dat die mensen naar de bib durven?’ Je kan wel aan mensen vragen wanneer die zich komen aanmelden, ‘mag ik dat doorsturen per mail?’ Maar als die mensen zeggen, ‘ik heb geen internet, ik heb zelfs geen geld voor een computer, en ik zie dat niet echt zitten’, of ze zeggen dat ze per brief willen zelfs zonder uitleg, dan moeten ze dat per brief willen doen, en niet per mail. En die dingen kan ik dan altijd wel inbrengen.” (ervaringsdeskundige)

De werking van de ervaringsdeskundige draagt ook bij tot het opbouwen van een vertrouwensrelatie met de ouders. Via de verschillende initiatieven onder de verantwoordelijkheid van de ervaringsdeskundige; de oudergroepen, een weggeefwinkel, een gezinsuitstap, ... probeert de school een netwerk met de ouders op te bouwen. De school merkt wel dat door de werking van de ervaringsdeskundige de toegang tot de ouders van een aantal jongeren binnen de doelgroep jongeren met leer- en gedragsproblemen aanzienlijk gemakkelijker is geworden, zeker wanneer zij zelf bijvoorbeeld op thuisbezoek gaat. De ervaringsdeskundige staat er daarom op om steeds toegankelijk te zijn voor ‘haar’ ouders.

“Daarmee proberen we mensen tot ons te krijgen, een netwerk op te bouwen. Dat als er iets is... Ik heb ook altijd mijn GSM bij, [...] in de zin van, mensen kunnen mij bellen als ze met iets zitten, ze kunnen iets inspreken of een sms sturen, en één keer per dag als ik niet op het werk ben, kijk ik wie er heeft gebeld en dan bel ik terug om te vragen of het iets dringend is.” (ervaringsdeskundige)

Het onderhouden van een nauwe band met de ouders is echter een blijvende uitdaging. Doordat BUSO-instellingen vaker uit een grotere regio rekruteren dan de gemiddelde school uit het gewoon secundair onderwijs, heeft ook deze school moeilijkheden om ouders op school te betrekken. Dit jaar is er daarom geen ouderraad actief.

Doelgroepenbeleid

De ervaringsdeskundige heeft een cruciale rol in het doelgroepenbeleid van de school. Wanneer de pedagogen of de contextbegeleiders van de school een vermoeden hebben dat een leerling in armoede leeft, vragen zij aan de ervaringsdeskundige om contact op te nemen met dat gezin om te polsen wat zij kan betekenen voor hen. De doelgroep wordt niet met objectieve criteria vastgesteld, maar betreft alle gezinnen die vervolgens ingaan op dit aanbod. De ervaringsdeskundige begeleidt ouders in armoede op individueel vlak, in de oudergroep, en door haar aanwezigheid bij overlegmomenten van de school (het sociaal fonds, het overleg van de contextbegeleiders). Ze werkt hierbij outreachend.

“Andere dingen [die ik doe] is bijvoorbeeld wanneer de pedagogen hier in 't school een vermoeden hebben dat een leerling hier in armoede leeft, dan sturen ze mij die gegevens door en dan bel ik eens met die mensen. Ik zeg ook altijd ‘van die heb ik uw telefoon gehad en naar het schijnt hebt gij... Ik heb gehoord dat er wel wat dingen zijn waar gij mee zit. En mag ik mijn werk eens komen uitleggen? Misschien kunt gij daar ook dingen van gebruiken?’. Maar dat kan ook via contextbegeleiders zijn die zeggen van ‘goh, ga eens mee met mij’.” (ervaringsdeskundige)

Een tweede luik van het doelgroepenbeleid betreft de organisatie van verschillende initiatieven om kwetsbare ouders en leerlingen te ondersteunen, te verenigen en te versterken. Op een maandelijkse oudergroep komen relevante organisaties uit het sociaal veld zich voorstellen. Dit gaat van de vrijetijdscoördinatoren van de stad die hun werking uitleggen, tot de Huurdersbond die de rechten van een huurder komen uitleggen. Jaarlijks wordt ook een weggeefplein, een Sinterklaasactie en een zomervakantie georganiseerd voor gezinnen in armoede.

Bij deze initiatieven wordt tegelijk geprobeerd om de activiteiten te integreren met de school. Zo heeft de armoedewerking een tweedehands- en weggeefwinkeltje voor kledij dat ondersteund wordt door de richting winkelhulp.

“we proberen met die armoedewerking binnen [de vzw] heel geïntegreerd te werken, we hebben de richting winkelhulp bijvoorbeeld, en zij ondersteunen het winkeltje van de armoedewerking. Het is niet dat zij ervoor zorgen dat de kleren bij de mensen terechtkomen omdat dat qua privacy niet goed zit, maar wel het proper maken van de kledij en het sorteren van de kledij, dus daarin zijn de leerlingen van de school echt wel betrokken.” (ervaringsdeskundige)

Het sociaal fonds van de vzw is het derde luik van het doelgroepenbeleid. Dit fonds vangt alle kosten op die met de school te maken hebben, zoals uniformen en veiligheidskledij, maar ook hoorapparaten, brillen en internaatkosten. Individuele gevallen worden meestal aangebracht door de contextbegeleiders of de orthopedagogen, en worden dan samen met de boekhouder, de deskundige van de armoedewerking, de algemeen directeur, de ervaringsdeskundige en dezelfde contextbegeleider bekeken. Beslissingen worden genomen vanuit het belang en de noden van het kind en vanuit de gedachte dat iedereen, en zeker kinderen, alle kansen moeten krijgen om te kunnen groeien. Naast het toekennen van materiële steun (of het kwijtschelden van een rekening), wordt ook gekeken naar andere kanalen die dat gezin kan aanspreken, indien dat nog niet gebeurd is. Er wordt bijvoorbeeld voorgesteld om als tussenpersoon met andere organisaties mee te gaan praten over de kosten (bv. met de jeugdbeweging over de kostprijs van een kamp). Het is namelijk niet mogelijk en ook niet de bedoeling van het fonds om onbeperkte financiële en materiële steun toe te kennen of om als een OCMW te werken.

Verankering van het beleid en toekomstperspectief

De aanwezigheid van de ervaringsdeskundige heeft volgens de directeur wel degelijk een impact binnen de school, met name op de toegang tot gezinnen in armoede en op het bewustzijn van het personeel. De ervaringsdeskundige ervaart zelf ook zo dat haar mening en inbreng gewaardeerd worden en impact hebben.

“Ja, toch wel. Er wordt naar mij geluisterd. Er wordt regelmatig iets aan mij gevraagd van ‘hoe bekijkt gij dat?’.” (ervaringsdeskundige)

Wat betreft de specificiteit van het buitengewoon onderwijs wordt er wat meer didactisch materiaal gebruikt om te kunnen differentiëren dan in het gewoon onderwijs, aldus de directeur. Dit brengt dan weer een meerkost met zich mee voor zowel de ouders (cfr. de bordboeken) als de school. De grote meerderheid van de leerlingen in de school zit in type 9, een groep die erg veel differentiatie vereist. Deze doelgroep evolueert naar een meer kansarm publiek, wat de uitdaging rond schoolkosten en onbetaalde schoolfacturen aanscherpt.

De school kampt met een problematiek van grote bedragen aan onbetaalde schoolfacturen. Financieel is de school afhankelijk van bijkomende steun van de vzw en van sponsoring van de vriendengroep van de school. De directeur vreest dan ook dat verdere besparingen op werkingsmiddelen ertoe zullen leiden dat kosten naar de ouders moeten worden doorgerekend. Vorig jaar heeft de schoolraad reeds beslist om de prijzen van de bijdrageregeling op te trekken, omdat het niet meer realistisch werd geacht.

“Ik vind dat die indexeringen absoluut moeten gebeuren, en dat we te weinig middelen krijgen. Nu, ik weet dat voor de overheid buitengewoon onderwijs een zeer dure post is, maar dat is de personeelspost. En dat staat los van de werkingsmiddelen. En het budget gaat maar naar beneden, maar de prijzen van gas en elektriciteit gaan alleen maar naar boven. Prijzen van voeding, he, we zijn een school met een koksafdeling, prijzen van voeding die rijzen de pan uit en daar wordt helemaal geen rekening mee gehouden. Dus dat maakt dat je een deel sowieso moet doorrekenen aan de ouders.” (schooldirecteur)

2.1.3 Brugfiguren tussen ouders en school

De derde schoolcasus gaat over een secundaire school in Gent, die beroeps- en technisch onderwijs aanbiedt (zie tabel 7). De school maakt deel uit van het gemeenschapsonderwijs. Twee dagen per week werkt hier een brugfiguur vanuit een project van het onderwijscentrum van de stad Gent. De brugfiguur is een neutrale vertrouwenspersoon die verbindend, drempelverlagend en outreachend rond ouderbetrokkenheid werkt. Dit gebeurt in actieve samenwerking met het schoolteam.

De school heeft een hoog percentage SES-indicatorleerlingen vergeleken met het Gentse en Vlaamse gemiddelde secundair (zie tabel 6). Bijna de helft van de leerlingen spreekt thuis een andere taal, en net iets meer dan de helft van de leerlingen ontvangt een schooltoelage.

Voor deze case study werden de brugfiguur van de school, de verantwoordelijke leerlingenadministratie, en de schooldirecteur bevraagd.

Tabel 6: Leerlingenkenmerken secundair onderwijs 2015-2016 voor school 3, stad Gent, en regio Vlaanderen (teldatum 1 februari 2015, cijfers Agodi)

	Aantal leerlingen	Indicator “schooltoelage”	Indicator “opleiding moeder”	Indicator “thuis taal”	Indicator “buurt”
School 3	493	51.5%	60.2%	44.2%	64.7%
Gent	25 500	27.8%	26.8%	18.3%	38.2%
Vlaanderen	432 851	26.4%	24.1%	13.3%	24.7%

Tabel 7: studieaanbod aan school 3, schooljaar 2015-2016 volgens studiedomeinen

	TSO	BSO
1 ^{ste} graad	1 ^{ste} graad A-stroom, optie STEM 1 ^{ste} graad B-stroom	
2 ^{de} graad	STEM	STEM
3 ^{de} graad	STEM (met niche-opleiding)	STEM

Totstandkoming van de praktijk

Sinds 2015 is er in de school een brugfiguur actief, aangestuurd door het Onderwijscentrum van de Stad Gent. Dit centrum is onder meer verantwoordelijk voor het flankerend onderwijsbeleid. Deze brugfiguur probeert over een periode van drie jaar structureel de school te versterken in haar communicatiebeleid met de ouders. Zo vernieuwde hij onder meer de bestaande info-avond in september voor de ouders van nieuwe leerlingen. Er werd gezorgd voor tolken tijdens de oudercontactavonden; ook het aanvangsuur werd herbekeken. De brugfiguur stelde een stappenplan op voor de leerlingenbegeleiders in verband met het werken met de Vlaamse Tolkentelefoon. Dit schooljaar zorgde hij ook voor de organisatie van de eerste open klas dag voor de ouders. In samenwerking met de financieel verantwoordelijke van de school werden enkele leerlingen opgevolgd die omwille van betalingsproblemen hun boeken niet ontvingen. Daarnaast werkte hij samen met de taalcoach van de school toegankelijke uitnodigingsbrieven en opvolgingsmethoden uit. De brugfiguur doet bovendien huisbezoeken op regelmatige basis, en onderzoekt de redenen van problematische afwezigheden van bepaalde leerlingen.

“Ook als een leerling veel afwezig is, is dat ook mijn taak om te kijken hoe komt dat, is dat uit ziekte, schaamte, onbetaalde facturen, en ook de stem van de ouders aan bod laten komen.” (brugfiguur)

“De leerkrachten melden me dat enkele leerlingen in november nog steeds niet de nodige boeken/cursussen hebben. De leerkrachten zorgen voor kopieën zodat de leerlingen de lessen kunnen volgen. Navraag leert me dat de boeken die ze besteld hebben in augustus niet geleverd zijn wegens een nog openstaande schuld. Samen met de ouders, de firma die de boeken levert en met de financieel verantwoordelijke van de school hebben we gekeken hoe we dit samen kunnen oplossen zodat de leerling zijn boeken kon krijgen.” (brugfiguur)

Het brugfigurenproject bestaat in Gent sinds 1997 voor basis- en kleuterscholen met een hoog aandeel kwetsbare leerlingen. Hier ondersteunen de brugfiguren de scholen in de communicatie met de ouders en met de buurt. Op vraag van de ouders en de scholen werd twee jaar geleden de uitbreiding van het basisonderwijs naar het secundair onderwijs gemaakt. Het brugfigurenproject secundair richt zich op de B-stroom van de eerste graad, om de overgang van het basis- naar het secundair onderwijs te verzachten. Aan het begin van 2015 werden vier secundaire scholen door twee brugfiguren begeleid. Begin 2017 werden hier nog twee brugfiguren in vier bijkomende scholen aan toegevoegd. Gedurende minimaal drie schooljaren ondersteunen deze brugfiguren het schoolteam door gezamenlijk acties te realiseren, bij te sturen en te evalueren. Zij werken in complementariteit aan het schoolteam, en proberen op een structurele manier positieve veranderingen in te brengen. Het verhogen van de ouderbetrokkenheid is dus niet alleen de taak van de brugfiguur; wel van het gehele schoolteam. Het verschil met een schoolopbouwwerker is dat de brugfiguur na enige tijd deel begint uit te maken van het schoolteam. Vanuit deze positie is het gemakkelijker om zaken te veranderen dan vanuit een schoolexterne organisatie, aldus de brugfiguur⁶.

Het brugfigurenproject secundair werkt preventief aan een positieve sfeer tussen het schoolteam en de ouders, met het doel om een vertrouwensrelatie op te bouwen. De doelstellingen zijn:

1. Het kwalitatief en kwantitatief verhogen van het contact en ontmoeting tussen de ouders en de school
2. Het kwalitatief en kwantitatief verhogen van de informatie-uitwisseling, de communicatie en het overleg tussen de ouders en de school.
3. Het kwalitatief en kwantitatief verhogen van de inspraak, adviesmogelijkheden en medewerking van de ouders op school
4. Het versterken van ouders
5. Schoolteam versterken in communiceren en samenwerken met kwetsbare gezinnen.

De scholen in het project werken samen met de brugfiguren een actieplan uit, waarin enkele doelstellingen worden gekozen en acties worden vastgelegd. Iedere school volgt dus een eigen traject, naargelang de schoolspecifieke noden en gemaakte keuzes. De school koos in dit actieplan voor de tweede (“het kwalitatief en kwantitatief verhogen van de informatie-uitwisseling, de communicatie en het overleg tussen de ouders en de school”) en de vijfde doelstelling (“schoolteam versterken in communiceren en samenwerken met kwetsbare gezinnen”).

Kostenbeheersing: strategieën

De school werkt met een maximumfactuur per richting en per leerjaar. Het gaat hier om een maximum en niet om een forfaitair bedrag. Dit houdt concreet in dat ouders aan het begin van het schooljaar dit bedrag betalen, en dat zij eventueel aan het einde van het schooljaar

---

⁶ <https://elkedecruynaere.be/sites/elkedecruynaere.be/files/bijlagen/Brugfigurenproject%20stad%20Gent-Crevits.pdf>

geld terug gestort krijgen. Wanneer een klasgroep toch over het maximumbedrag gaat wordt dit verschil door de school opgevangen. De school benadrukt dat ouders voor de aanvang van het schooljaar zicht hebben op de verwachte kosten, en dat zij nooit voor verrassingen komen te staan.

Om de kosten beheersbaar te houden, probeert de school het aantal uitstappen te beperken. De leerkrachten hebben een budget voor alle uitstappen binnen een leerjaar, en beslissen onderling hoe dit verdeeld wordt. Te allen tijde worden leerkrachten betrokken bij het proces.

Voor de richting elektriciteit wordt een basiskit met het benodigde materiaal voorzien. De school wilt samen met anderen scholen een samenaankoopproject opstarten, maar deze gesprekken zijn nog in de beginfase. De reden hiervoor is dat het moeilijk is om met de verschillende directies van de respectievelijke scholen samen te zitten. De directie benadrukt echter dat dit een streefdoel blijft, en indien het lukt voor de richting elektriciteit, ze dit ook zullen trachten uit te breiden naar andere vakken.

Communicatie en facturen

Een actiepunt van de brugfiguur is om de bestaande oudercontacten te verbeteren door ze laagdrempeliger en interactiever te maken. In plaats van een klassieke PowerPoint presentatie tijdens de infoavond voor nieuwe leerlingen konden ouders kiezen uit verschillende modules, zowel puur informatiesessie als eerder praktische workshops. Er zat onder andere een sessie tussen over Smartschool, en één over de schoolfacturen. Ouders konden dus zelf de avond inplannen volgens wat ze zelf als relevant beschouwden. Op de uitnodiging werd bovendien duidelijk gemaakt dat er tolken aanwezig zouden zijn.

“Waarom dat ik daar zo de nadruk op leg, is omdat ik vind de momenten dat een ouder in de middelbare school naar de school komt, dat zijn heel waardevolle momenten: zo zijn er misschien vijf, zes, zeven momenten op een jaar, en dan probeer ik op die momenten, die zo goed mogelijk in elkaar te helpen steken met de school, dat die ouders hier ook de volgende keer terug willen komen. ‘Goed begonnen half gewonnen’. Als die eerste contactmomenten dan verkeerd lopen, is er minder kans dat de ouders nog de rest van het jaar terug komen. Dus eigenlijk de momenten die er op jaarbasis zijn goed aangrijpen en beter uitwerken.” (brugfiguur)

Een nieuw initiatief dat dit schooljaar werd gelanceerd door de brugfiguur is de open klasdag in oktober. Er werd doelbewust gekozen dit te organiseren vóór het eerste rapport, zodat tijdens dit eerste contact tussen ouders en school nog niets met evaluaties en punten heeft te maken. Op de open klasdag konden ouders van leerlingen uit de eerste graad een voormiddag samen met hun zonen en dochters meelopen in een aangepast programma in de klas. Het doel hiervan is dat ouders zich welkom voelen op de school, en ook dat leerkrachten de ouders leren kennen. Aanvankelijk was er bij de leerkrachten enige terughoudendheid op het voorstel, uit vrees dat er geen interesse zou zijn. Uiteindelijk was

men aangenaam verrast met de uiteindelijke opkomst (11 ouders met hun zoon⁷) en zowel ouders, leerlingen als schoolteam waren enthousiast.

“Het feit dat dat voor die leerkrachten die meegewerkt hebben zo goed meegevallen is, die vier leerkrachten die daaraan meegeholpen hebben zijn bevraagd geweest, dat was positief. Maar wat nog positiever was, is dat die leerkrachten in de lerarenkamer, informeel, dat als positief hebben aanzien, en naar volgend jaar dat er wel andere leerkrachten ook voor open gaan staan.” (brugfiguur)

Een andere vernieuwing van de brugfiguur had betrekking op de uitnodigingsbrieven en de opvolging ervan. Aan bijna alle uitnodigingen wordt nu standaard een invulstrookje toegevoegd. De brugfiguur belt de ouders op waarvan hij geen ingevuld strookje heeft terug gekregen. Het systeem van de invulstrookjes wordt ook voor andere brieven gebruikt (bijvoorbeeld de aankondiging van een sportdag). De brugfiguur probeert samen met de taalcoach ervoor te zorgen de brieven naar de ouders (bijvoorbeeld de aankondiging van een sportdag) begrijpbaar opgesteld worden. De taalcoach heeft ‘voorbeeldbrieven’ opgesteld met pictogrammen. Leerkrachten kunnen deze voorbeelden gemakkelijk van het Smartschool platform downloaden en aanpassen naar hun activiteit. Ook werd er een databank voor pictogrammen op Smartschool geplaatst.

De brugfiguur houdt ook een overzicht bij van ouders die naar nog geen enkel oudercontactmoment zijn gekomen. Dit overzicht wordt samen met de klasleerkracht overlopen. Vervolgens belt de klasleerkracht of de brugfiguur deze ouders op. Dit dient om de ouders te overtuigen om wel naar een volgend oudercontact op school te komen. Aan het begin van het schooljaar krijgen alle ouders bovendien een ‘frigofiche’ mee: een kleurig A5 formulier waarop duidelijk alle belangrijke data van het schooljaar (vb: oudercontacten, open klas dag, ..) staan opgelijst. Voor de aankondiging van een ouderactiviteit wordt op verschillende communicatiekanalen ingezet.

“Er staat bijvoorbeeld een oudercontactavond met rapportbespreking gepland op 27 oktober. De ouders krijgen deze datum te horen tijdens de inschrijving in augustus. Daarnaast staat die datum ook op de ‘frigofiche’ die de ouders ontvangen. In de week voor de oudercontactavond wordt er hiervan melding gemaakt op de facebook pagina van de school, er wordt een bericht gestuurd via smartschool, ze krijgen een herinneringssticker in de schoolagenda en tenslotte stuurt de adjunct- directrice een ‘herinnerings-sms’ naar alle ouders.” (brugfiguur)

Doelgroepenbeleid

Één van de actiepunten van de brugfiguur is het bereiken van ‘moeilijk bereikbare ouders’. Dit zijn ouders die zelden tot nooit naar oudercontacten komen. De focus ligt ook op de B-stroom van de eerste graad. De brugfiguur gaat daarom soms op huisbezoek bij leerlingen thuis; soms aangekondigd, soms onaangekondigd. Ook de adjunct-directeur gaat soms mee

---

⁷ Sommige klassen bevatten enkel jongens, door de nijverheidstechnische aard van de opleidingen in de school. Dit was ook in deze klas het geval, waardoor hier geen genderaspect speelt.

op deze huisbezoeken. De brugfiguur denkt dat de ouders de huisbezoeken als een positief initiatief beschouwen omdat dat voor hen aantoont dat de school betrokken is bij de leerling.

Huisbezoeken gaan zeker niet altijd over schoolfacturen, en de brugfiguur wil absoluut vermijden dat hij daarmee vereenzelvigd wordt. Meestal is de aanleiding een problematische afwezigheid. Bij de huisbezoeken probeert de brugfiguur de achterliggende redenen voor die problematische afwezigheid te achterhalen. Onbetaalde schoolfacturen zijn soms een reden voor problematische afwezigheden, bijvoorbeeld wanneer een leerling zijn of haar boeken nog niet heeft ontvangen door onbetaalde rekeningen bij het externe boekenfonds. Naar aanleiding van zo een huisbezoek probeert de brugfiguur ook de ouders te helpen met concrete problemen. Hij doet dit bijvoorbeeld door de brug te leggen naar andere organisaties en initiatieven in het sociale veld van de buurt. Wanneer ouders aan de brugfiguur aangeven dat zij hulp nodig hebben met een afbetalingsplan, maakt hij een afspraak met de facturatieverantwoordelijke van de school om samen naar het boekenfondsbedrijf te bellen. Zeker voor anderstalige ouders is dit een moeilijke en grote stap, en op die manier ondersteunt hij hen daarin. Indien nodig wordt ook een afspraak gemaakt met een tolk via de Vlaamse Tolkentelefoon. De brugfiguur laat dit steeds doorgaan op het bureau van de facturatieverantwoordelijke secretariaat, zodanig dat het verantwoordelijke personeelslid het systeem van die Tolkentelefoon leert kennen, en hopelijk dit ook kan verder zetten wanneer het project van de brugfiguur in de school eindigt. Hierbij benadrukt de brugfiguur dat hij een neutrale persoon is. Het is allesbehalve de bedoeling dat hij puur geassocieerd wordt met het betalen van de rekeningen.

“ik wil vermijden als ik op huisbezoek kom of als ze mij zien, dat ze mij gaan associëren met geld vragen. Ik vind het veel belangrijker als brugfiguur om de brug te kunnen maken. Om steeds ‘de deur op een kiertje te laten’ staan. Als dan die factuur niet betaald wordt is voor mij van minder belang. Als ik iedere keer enkel maar aan huis zou komen enkel maar voor die dingen, dan is het vertrouwen weg. Maar als ze over [de boekenfondsdienst] iets willen weten, kunnen we ook samen bellen.” (brugfiguur)

De schooldirecteur gaf aan dat er door het overwegend kansarme publiek van de school geen sociaal fonds van de school mogelijk is. De school heeft wel toegang tot een subsidiebedrag van het Sociaal Steunfonds van de stad Gent⁸. Scholen met veel kansarme leerlingen hebben recht op een bedrag, en mogen zelf invullen hoe dit gebruikt wordt binnen de school. Deze school verdeelt dit bedrag als vermindering op de schoolfactuur onder gezinnen die van een vervangingsinkomen leven. De ouders en meerderjarige leerlingen moeten de aanvraag hiervoor zelf indienen.

Verankering van het beleid en toekomstperspectief

Omdat de aanwezigheid van de brugfiguur in deze school tijdelijk is bedoeld, probeert hij om zoveel mogelijk structurele aanpassingen te doen.

---

⁸ https://stad.gent/system/files/regulations/20160122_DO_Reglement%20Sociaal%20Steunfonds%202016_def.pdf

“Omdat ik hier slechts tijdelijk tewerkgesteld ben zorg ik ervoor dat de veranderingen die ik opstart, zoals de nieuwe aanpak rond de infoavond voor de ouders van nieuwe leerlingen, door het bestaand schoolteam overgenomen kunnen worden. Daarnaast [hoop ik dat] ook andere acties zoals de open klasdag, dat als de brugfiguur er niet meer is, verder blijft bestaan” (brugfiguur)

De brugfiguur werkt momenteel een draaiboek uit van succesvolle acties en initiatieven, dat zal achtergelaten worden in de school. Het is de bedoeling dat dit draaiboek met andere scholen en brugfiguren gedeeld zal worden. Hij heeft reeds aantoonbare successen geboekt met bijvoorbeeld de verhoogde aanwezigheden van ouders op oudercontacten. De verantwoordelijke leerlingenadministratie gaf in ons gesprek dan ook aan dat het schoolteam al erg veel nuttige en toepasbare tips van hem heeft ontvangen. Zo merkt ze op dat doordat de brugfiguur contact opzoekt met de ouders, die in haar ervaring daardoor ook sneller naar de school durven komen met problemen. Ze ervaart het contact en de relatie van de brugfiguur met zowel de leerlingen, de ouders, en het schoolteam als erg positief.

“Ouders voelen dat het een tussenpersoon is die het goed voor heeft, en die niet partijdig is.” (verantwoordelijke facturatie)

De directie spreekt zich ook zeer lovend uit over de functie van de brugfiguur. Het schoolteam merkt ook op dat er een aantoonbare stijging is in de aanwezigheid van ouders op de oudercontacten, die zij terugbrengen op het werk van de brugfiguur. Volgens hun tellingen waren in 2014 voor het oudercontact in december in de B-stroom van de eerste graad 48% van de ouders van de leerlingen aanwezig. In 2015 was er 63.5% aanwezigheid, en in 2016 was dit reeds 86%.

2.1.4 Werkgroep onderwijskosten

De vierde school die we bespreken werkte een visie uit rond schoolkosten via een werkgroep binnen de school. Dit proces werd geïnitieerd in het schooljaar 2010-2011 door middel van de opmaak van een stappenplan. Tussen 2011 en 2014 was de werkgroep actief rond kostenbeheersing.

De school is gelegen in een kleine stad in een eerder landelijk gebied in de provincie West-Vlaanderen. De school heeft 779 leerlingen en is tevens de grootste school binnen de fusiegemeente (zie tabel 8). De school biedt beroeps- en technisch secundair onderwijs aan in de studiegebieden mechanica-elektriciteit, hout, handel en personenzorg (zie tabel 9) en maakt deel uit van het Katholiek Onderwijsnet.

De school heeft enigszins meer indicatorleerlingen dan het gemiddelde van de stad en van Vlaanderen. Hierbij wordt opgemerkt dat er in totaal maar één andere secundaire school in de gemeente gelegen is, en dat dit gemiddelde dus sterk beïnvloed wordt door de aantallen van deze school. Enkel voor de indicatoren thuistaal en buurt scoren de scholen van de gemeente beduidend lager dan het Vlaamse gemiddelde. De kansarmoede-index van de gemeente lag, behalve in 2003, de voorbije vijftien jaar steeds onder de kansarmoede index van het Vlaams Gewest.

Deze case study is gebaseerd op ons interview met de directeur van de school.

Tabel 8: Leerlingenkenmerken 2015-2016 voor school 4, het gemiddelde van de gemeente (secundair), en Vlaanderen secundair (teldatum 1 februari 2015, cijfers Agodi)

	Aantal leerlingen	Indicator “schooltoelage”	Indicator “opleiding moeder”	Indicator “thuis taal”	Indicator “buurt”
School 4	779	31.5%	28.8%	2.7%	2.6%
Gemeente secundair	1584	29.2%	24.1%	2.7%	4.7%
Vlaanderen secundair	432 851	26.4%	24.1%	13.3%	24.7%

Tabel 9: Studietoelaanbod aan school 4 (2016-2017) volgens studiedomeinen

	TSO	BSO
1 ^{ste} graad	STEM Economie en organisatie Maatschappij en welzijn	STEM Economie en organisatie Maatschappij en welzijn
2 ^{de} graad	STEM Economie en organisatie Maatschappij en welzijn	STEM Economie en organisatie Maatschappij en welzijn
3 ^{de} graad	STEM Economie en organisatie Maatschappij en welzijn	STEM Economie en organisatie Maatschappij en welzijn

Werkgroep onderwijskosten: totstandkoming

Het proces van de werkgroep begon in het schooljaar 2010-2011 met het opmaken van een stappenplan om het kostenbeleid van de school in kaart te brengen en een visie uit te werken.

“Dus we hebben als school een stappenplan uitgezet, om eens te zien ‘waar staan wij met de kosten in onze school? Zitten we goed, zitten we niet goed?’, bepaalde dingen stelden wij in vraag, [...]” (directeur)

Hierbij werd de school ondersteund door de pedagogische begeleidingsdiensten van de diocese Gent, die ter gelegenheid twee personen hadden vrijgesteld om de school te ondersteunen bij dit traject.

In de eerste plaats werd een kostenoverzicht gemaakt voor het schooljaar 2009-2010. De kostenraming die gemaakt werd had betrekking op alle kosten die via de schoolfactuur werden aangerekend, de extramuros activiteiten buiten beschouwing gelaten. Op basis hiervan werden een aantal werkpunten geselecteerd, die vooral betrekking hadden op het verminderen van de papieren kost (zij het door minder kopieën te nemen, dan wel door op de boeken te besparen). Vervolgens werden deze kostenramingen uitgebreid besproken op de planningsdag van de coördinerende vergadering van het middenkader. Dit bracht een stappenplan voort dat werd voorgelegd aan de ouderraad in het 3de trimester van 2010-2011

en opgenomen in het prioriteitenplan voor het daarop volgende schooljaar (2011-2012). De bedoeling was om hiermee ook echt te groeien naar een visie. De school nam zich tevens voor om het thema kostenbeheersing telkens mee te nemen in de personeelsvergaderingen.

In oktober 2011 organiseerde de school samen met de Diocesane Pedagogische Begeleidingsdiensten Gent een pedagogische studiedag rond dit thema. Op deze pedagogische studiedag kwamen ook getuigenissen van ervaringsdeskundigen armoede aan bod. Vervolgens werden er via groeps gesprekken gediscussieerd over enerzijds welke suggesties er geformuleerd kunnen worden naar scholen, leerkrachten en leerlingen toe om kostenbesparend te werken, en anderzijds werd er nagedacht over wat er reeds wordt gedaan op de school.

Na de pedagogische studiedag werd een werkgroep opgericht (werkgroep onderwijskosten), die drie keer per jaar samenkwam gedurende drie schooljaren. De informatie uit deze discussies werd verwerkt in de werkgroep met het oog op de ontwikkeling van een schoolvisie. In de werkgroep zaten een twintigtal mensen uit de directie, het CLB, de verschillende studiedomeinen, het ondersteunend personeel, en enkele vrijwilligers van algemene vakken (LO, godsdienst, wiskunde). De werkgroep pleegde ook overleg met de schoolraad en de leerlingenraad.

De werkgroep kreeg een logo in de vorm van een kameleon. Het idee hierachter, aldus de directeur, is dat leerlingen zich leren aanpassen aan verschillende omgevingen (de thuisomgeving, de schoolomgeving, de digitale omgeving, ...), en dat de school hen hierin ondersteunt.

“[...] en eigenlijk refereert het hier dat onze kinderen als kameleons moeten zijn, dus eigenlijk gaat het over een doelgroep van leerlingen die thuis een totaal andere wereld ervaren ten opzichte van de wereld op school. Thuis hebben ze mogelijks een situatie waar ze geen middelen hebben, dan komen ze op school waar een multimediale wereld zich opent, dus we hebben een verwachtingspatroon naar die leerlingen toe, maar wij schatten niet dikwijls genoeg in in welke wereld die leerlingen terecht komen als ze terug naar huis gaan. Dus, vandaar, die leerling, die vervelt zich, die moet een ... opnemen als zijn ‘school-zijn’, en dan komt die thuis en daar weer een ander patroon dat ze thuis ervaren.” (directeur)

Op de bijeenkomsten van de werkgroepen werden afspraken gemaakt, werd bekeken wat er reeds werd gerealiseerd, wat zeker behouden moet worden en hoe het kostenbewustzijn kan verhoogd worden. Dit proces was geïnspireerd op de zogenaamde ‘PDCA-cirkel’ (Plan, Do, Check, Act). Eind 2012 werd de visie vervolledigd, en in 2014 werd de werkgroep opgeheven. Sindsdien wordt er met ad-hoc werkgroepen gewerkt wanneer een bepaald thema dit vereist.

Volgens de directeur was er, enigszins tegen zijn eigen verwachtingen in, toch wel een groot enthousiasme over deze werkgroep. Mede hierdoor, maar ook omdat het ondersteund werd door een vrij grote groep, slaagde de school erin om hier een succesverhaal van te maken en een visie uit te bouwen.

“Ja, ik was verwonderd dat dat zo leefde. Ik had dat niet verwacht. [...] Ja, dat die daar echt iets mee wilden gaan doen. Het heeft iets teweeg gebracht al is het maar een continue in dingen die georganiseerd worden ‘is het verantwoord? Is het niet te duur?...’ Ik vind dat alleen al heel, heel sterk dat we dat bereikt hebben. Bij alles wat

georganiseerd, aangekocht wordt, wordt twee, drie keer nagedacht van ‘kunnen we dat verantwoorden? Is er een alternatief?’ Heel vaak is er een alternatief om hetzelfde veel goedkoper te bekommen.” (schooldirecteur)

Ondanks het feit dat de werkgroep slechts drie keer per jaar effectief samen kwam, werd er constant rekening mee gehouden. Via personeelsvergaderingen werd er met de overige personeelsleden gecommuniceerd over de vorderingen van de werkgroep. Nog steeds is kostenbeheersing een vast item op iedere personeelsvergadering, vier keer per jaar. Intern toezicht op het kostenbeleid wordt gedaan door de directie samen met de leerlingenbegeleiding, en recent werden ook stappen ondernomen naar een centrale en geprofessionaliseerde boekhouding.

Kostenbeheersing: strategieën

Uit de kostenanalyse kwamen de boeken, kopieën, gereedschappen en veiligheidskledij naar voor als de duurste kostenposten. Zo maken deze vier categorieën in het derde jaar TSO 76% van de totale schoolrekening uit. Om de kosten te drukken werd er daarom vooral op deze kostenposten geconcentreerd. De klassen, afdelingen en richtingen waar bepaalde van deze kosten te hoog lagen, werden hierop aangesproken. In verband met boeken, grondstoffen, kopieën, rekenmachines en studiereizen werden ook verdere afspraken gemaakt.

Papieren kost

Bij de kostenanalyse werd per klas de verhouding tussen de kost voor boeken en de kost voor kopieën geanalyseerd. Het idee was dat een hoge kopiekost niet zou mogen samengaan met een hoge boekenkost. De verwachting was dat wanneer een klas veel boeken in het curriculum heeft, dat er dan minder kopieën nodig zijn. Dit was echter in een aantal instanties helemaal niet het geval. Een aantal klassen werden hier dan intern op aangesproken. Zo werden individuen, afdelingen en studierichtingen bewust gemaakt van hun kostensamenstelling.

Dure handboeken, zoals atlanten en tabellenboeken moeten niet meer aangekocht worden door de leerling, en staan altijd ter beschikking in de klassen. Indien handboeken weinig gebruikt worden kan dit ook gesignaleerd worden door ouders en leerlingen, waardoor reeds enkele handboeken effectief geschrapt werden. Nieuwe handboeken moeten eerst besproken worden met de directie.

Het kopiebeleid van de school kreeg ook enkele wijzigingen. De opvolging van kopiegedrag werd verhoogd, en voor elke klas wordt er per vak een overzicht gemaakt van het aantal kopieën zodat de leerkrachten zelf ook geconfronteerd worden met hun eigen kopieergedrag. Vroeger was het kopiesysteem extern uitbesteed, nu gebeurt alles intern wat het goedkoper maakt. Alles wordt nu beter opgevolgd, en alle genomen kopieën moeten verantwoord worden. Alle kopieën kunnen elektronisch teruggebracht worden naar de leerkracht, waardoor buitensporigheden opgevolgd en tegengehouden kunnen worden. Qua concrete afspraken werd beslist dat er enkel nog recto verso gekopieerd mag worden, er toestemming van de directie nodig is voor kleurenkopieën of voor het gebruik van gekleurd papier, en er mogen geen overbodige reservekopieën meer worden gemaakt.

De nieuwste toevoeging aan het school(kosten)beleid is het laptopproject, dat drie jaar geleden werd opgestart. Na een proefperiode in de eerste graad is dit schooljaar het eerste jaar waarin dit project voor alle hele TSO-richtingen geldt. De leerlingen huren de laptop over een periode van vier jaar. Op het einde van deze periode (en in de meeste gevallen bij het afstuderen) is de laptop afbetaald en kopen ze die af. De motivatie voor dit project is gebaseerd in de overtuiging dat alle leerlingen voorbereid moeten worden op de digitale wereld. De voorwaarde hiervoor was wel dat dit initiatief niet de totale kostprijs voor de leerlingen omhoog zou jagen, dus dat het financieel een “zelfbedruipend verhaal” is. Door de keuzes voor deze laptops is de kost van het grafisch rekentool in het 3de jaar (110 euro weggevallen) en is de kostprijs voor de boeken in de technische richtingen met twee derde gedaald.

“Nu gaat de discussie of we het ook niet in de B-stroom gaan doen. Want het zijn eigenlijk zij die digitaal het meest ongeletterd zijn en die het waarschijnlijk het meest nodig hebben.” (schooldirecteur)

Materialen

Ook voor de materialen en de grondstoffen werden afspraken gemaakt. Sowieso wordt er gebruik gemaakt van groepsaankopen (binnen de school) en waar mogelijk wordt er in grote hoeveelheden aangekocht.

Ook werd er meer rekening gehouden met de timing waarop studenten de materialen aankopen. Vroeger moest al het materiaal tegelijkertijd in het derde jaar aangekocht worden. Nu moet enkel de materialenkoffer met de materialen aangekocht worden wat in het derde effectief reeds nodig is, en deze wordt dan gaandeweg aangevuld in het vierde en het vijfde jaar. Wanneer een leerling van studierichting verandert, kan hij of zij de reeds aangekochte materialen tweedehands aan de school verkopen. Met die materialen stelt de school een basispakket samen wat aangeboden wordt aan de leerlingen met financiële moeilijkheden.

We herhalen hier dat in de TSO richtingen dankzij het laptopproject de kost van de grafische rekenmachines weg viel. In de BSO richtingen kunnen de leerlingen rekenmachines van de school gebruiken wanneer het nodig is, en moeten ze er geen aankopen.

Extramuros activiteiten

Tijdens de pedagogische studiedag van 2011 en in de daaropvolgende werkgroep werd ook gereflecteerd over het nut van de bestaande extramurosactiviteiten. Er werd gekeken naar de spreiding van de activiteiten per jaar, en bij de sportdag worden ook gratis activiteiten aangeboden.

“in het vijfde jaar hebben ze een buitenlandse studiereis en werd ook nog eens een inleefdag georganiseerd. Is dat nodig? Want dan hebben ze in die week [van de buitenlandse studiereis] een volledige inleefweek eigenlijk... Die dingen moesten eruit, een soort van oververzadiging die historisch gegroeid is. Daar hebben we een stuk in gefilterd.” (schooldirecteur)

Verder gebeuren verplaatsingen zo veel mogelijk met het openbaar, de fiets of te voet. Voor buitenlandse reizen wordt waar mogelijk ook gezocht naar subsidies. Voor de buitenlandse

studiereizen in het zesde jaar werd de afspraak gemaakt dat de reis maximaal 600 euro mag kosten en dat deze prijs all-in moet zijn. Leerlingen moeten niet nog extra zakgeld nodig hebben op de reis. Gespreide betaling voor de reis is mogelijk, en in dat geval beginnen de leerlingen al een jaar vroeger in schijven te betalen. Leerlingen kunnen ook zelf sparen voor deze reis door ingangskaarten van de schoolfuif te verkopen, in dat geval gaat vier van de vijf euro per kaart die ze verkopen naar de reis. Ook helpt de school leerlingen bij het vinden van een studentenjob bij bijvoorbeeld een lokale handelaar of in een andere school. Tot slot kan het solidariteitsfonds bijspringen bij de kosten van de reis als het anders niet lukt.

Voor de school is het erg belangrijk dat elke leerling meegaat, daarom wordt er aan de cel leerlingenbegeleiding gevraagd om hierop te letten dat de leerlingen van kwetsbare gezinnen niet “uit de boot vallen”.

“Onze filosofie is, dat [organiseren we] juist niet voor die leerling die straks met mama en papa op het strand van Venetië gaat liggen, maar voor die leerling die het straks niet of nooit meer gaat kunnen. En daar moet de school op inzetten dat iedereen mee moet. De filosofie is, wanneer we niet er niet meer in slagen iedereen mee te krijgen, dan gaan we het ook niet meer doen, want we kunnen het niet waarmaken dat je tijdens de lesuren die dingen gaat organiseren.” (schooldirecteur)

Kostenbewustzijn

De pedagogische studiedag heeft in de school veel in beweging gebracht, zowel qua sensibilisering rond armoede als rond kostenbewustzijn. Volgens de directeur was er bovendien erg veel enthousiasme rond de werkgroep. De vorderingen in deze werkgroep werden besproken in de personeelsvergadering, maar de leerkrachten waren ook daarbuiten daar bezig met de werkgroep. Ook in de personeelsvergadering en binnen de vakwerkgroepen blijft er gehamerd worden op het kostenaspect van het onderwijs. Beslissingen rond boeken en uitstappen worden mee geïnformeerd door de kostprijs, en er wordt telkens nagedacht over de verantwoording en over een mogelijk goedkoper alternatief.

“En dan de personeelsvergadering, heel belangrijk, het personeel mobiliseren in alles wat we doen, er moet een automatisme zijn om na te denken of we goed zitten rond kostenbeheersing.” (schooldirecteur)

De directie merkt dat deze attitude en bewustmaking is gegroeid door enerzijds de confrontatie met de concrete cijfers, en anderzijds door de continue werking en aandacht aan het thema.

“En dan kostenbeheersing bespreekbaar maken binnen de vakwerkgroep. Dus als men beslist rond boeken, studie-uitstappen enzovoort, dat men studiekosten mee in rekening brengt. Ik moet zeggen, door daarmee bezig te zijn een aantal jaren, is de attitude en bewustmaking wel heel sterk veranderd. Omdat we toch wel een aantal heel concrete cijfers hebben getoond en dat toch wel heel confronterend werkt.” (schooldirecteur)

Naast het aanbrenge van een kostenbewuste attitude bij het personeel, zet de school ook in op bewustmaking over de kostprijs van materiaal en boeken bij de leerlingen. De school wil leerlingen de waarde van het materiaal aanbrenge, en kijkt er streng op toe dat er zorgzaam mee omgegaan wordt.

Communicatie en facturen

De bijdragelijsten worden al in de zomervakantie meegegeven, zodanig dat de ouders gebruik kunnen maken van de koopjesperiode en andere promoties om de materialen aan te kopen.

Er wordt ook ingezet op huisbezoeken om zicht te krijgen op de thuis- en de financiële situatie. Tijdens die huisbezoeken wordt er onderhandeld over de openstaande rekeningen en over de mogelijkheden die ouders hebben om deze af te betalen. In bepaalde gevallen kan een deel van de schuld kwijtgescholden worden, maar de school streeft er wel steeds naar om de ouders toch een eigen deel te laten betalen, en niet het volledige bedrag kwijt te schelden.

De cel leerlingenbegeleiding, de boekhouding en de directie overleggen om de twee maanden om te kijken waar er problemen zijn. Momenteel wordt er een personeelslid/opvoeder ingezet die de betalingen opvolgt en erop naziet dat er geen rekeningen zich opstapelen. Via persoonlijk contact (huisbezoeken, telefoon, of een persoonlijk gesprek op school) worden afbetalingsplannen opgesteld samen met de ouders.

De school ziet zelf dat een nauwgezette opvolging van rekeningen veel effectiever werkt. Hierdoor wordt vermeden dat de onbetaalde rekeningen tot al te hoge bedragen oplopen. De redenering van de directeur is dat hoe hoger deze bedragen oplopen, hoe minder de mensen het zien zitten om dat af te betalen. Door deze strategie heeft de school dit eerste trimester bijna €8000 opgehaald aan achterstallige facturen.

Indien de school na een thuisbezoek vermoedt dat er sprake is van onwil bij het niet-betalen van de facturen, proberen ze eerst een oplossing te bereiken via het vredegerecht. Indien dat niet lukt wordt een incassobureau ingeschakeld.

Doelgroepenbeleid

De school heeft een sociale kas die dient om de leerlingen te helpen die het thuis financieel moeilijker hebben. Ook kunnen leerlingen uit financieel kwetsbare gezinnen via deze sociale kas de middagmaaltijden op school aan gereduceerde prijs of gratis eten. Hiervoor worden activiteiten georganiseerd om geld op te halen, zoals een quiz en een maaltijd. De bevoegdheid om te beslissen wie recht heeft op financiële of materiële steun, en wie dus als ‘financieel kwetsbaar’ wordt beschouwd ligt bij de cel Leerlingenbegeleiding. Hiervoor heeft de school echter nog geen concrete criteria opgesteld. De school worstelt zelf nog met de vraag hoe ze hier mee om dienen te gaan.

“Omdat we dikwijls zeggen we gaan er criteria..., we moeten toch weten hoeveel die mensen verdienen, enzovoort; maar van het eigenlijke doelpubliek ga je heel moeilijk die

zaken krijgen, die ga je zelfs niet op school krijgen, en daar is het echt om te doen.”
(schooldirecteur)

Momenteel zijn er drie leerlingen die voor het laptopproject een aparte financiële maatregel hebben verkregen. Zij betalen een lagere huurprijs. Op het einde van het traject hebben ze dan weliswaar niet de laptop aangekocht, maar ze kunnen deze ondertussen wel gewoon gebruiken. Op die manier wordt ook vermeden dat andere leerlingen te weten komen dat zij die hulpmaatregel nodig hebben.

Wanneer leerlingen van studierichting of van school veranderen, kunnen zij hun reeds aangekochte materiaal en cursussen aan de school doorverkopen. Samen met een reeks verzamelde verloren voorwerpen (bv. Turnkledij) worden deze zaken ter beschikking gesteld van financieel kwetsbare leerlingen.

Leerlingen kunnen ook 's avonds en op woensdagnamiddag gebruik maken van de faciliteiten van de school, zoals douches en PC's. Bij al deze initiatieven wordt de discretie ten opzichte van de leerlingen bewaakt

“We proberen voor die doelgroep – en bij ons is het nog allemaal haalbaar en overzichtelijk – we proberen niet te stigmatiseren en heel discreet te doen, zodat ze gewoon tussen de anderen meelopen zonder dat dat echt opvalt.” (schooldirecteur)

Op de boekenverkoop van de school, eind augustus, wordt ook het Sociaal Huis van de gemeente uitgenodigd. Zij kunnen daar dan hun dienstverlening kenbaar maken aan mensen die hier interesse in hebben.

Verankering van het beleid en toekomstperspectief

Kostenbeheersing is een vast agendapunt op de personeelsvergadering. Ook werd er een visie rond uitgeschreven. Het stappenplan wordt elk jaar verfijnd; de toevoeging van het laptopproject is hier een voorbeeld van. Ook het visiedocument is een levend document. Volgens de directeur zijn er dankzij dit beleid vier keer minder onbetaalde schoolfacturen dan vroeger.

De directie heeft zich voorgenomen om dit thema om de zoveel jaar terug actief op te nemen. In de eerste plaats om nieuwe personeelsleden mee te nemen in het verhaal, en anderzijds ook om de aandacht niet te laten verslappen en het thema actueel te houden. Dit heeft er ook mee te maken dat de directie van de overtuiging is dat de filosofie van kostenbeheersing gedragen moet worden door het voltallige personeel, en dat het dus niet een louter top-down beleid is.

“Van al die dingen kan je niet continu, niet om te zeggen dat het saai is, maar mensen haken af, eenmaal dat het systeem draait. Maar na een aantal jaren nemen we zo'n dingen dan weer op.” (schooldirecteur)

Financieel krijgt de school wel veel ondersteuning van de ouderraad. Zij sponsoren de huurprijs van de huurboeken, de culturele dagen, en zelfs de aankoop van infrastructuur (zitbanken voor op de speelplaats) werd door de ouderraad gedragen.

In de toekomst hoopt de schooldirecteur meer samen te werken met andere scholen in de provincie rond de benchmarking van prijzen die andere scholen betalen voor materiaal en grondstoffen.

2.1.5 Kostenbeheersing als kwaliteitszorg

De vijfde school besteedt reeds tien jaar op structurele wijze aandacht aan kostenbeheersing. Het thema werd opgenomen in de IKZ-werking (interne kwaliteitszorg) en alle kosten worden centraal beheerd. De school is een middenschool en biedt een A-stroom met optie Latijn of Moderne wetenschappen en een B-stroom aan. De school is gelegen in een kleine landelijke gemeente in Vlaams-Brabant en maakt deel uit van het Katholiek Onderwijsnet. De leerlingenpopulatie van de school is gemiddeld kansrijker dan het Vlaams gemiddelde, maar lijkt een goede weerspiegeling te geven van de leerlingenpopulatie in de gemeente (zie tabel 11).

1ste graad	1 ^{ste} graad A-stroom 1 ^{ste} graad B-stroom
------------------------------	--

Tabel 11

Enkel de thuistaalindicator scoort hoger in de school dan op Vlaams niveau. Het gemeentelijk gemiddelde van anderstalige leerlingen ligt echter nog lager dan het Vlaamse gemiddelde. 18.8% van de leerlingen in de middenschool spreken thuis een andere taal dan Nederlands, tegenover 8.6% van alle leerlingen secundair in de gemeente, en 13.3% van alle leerlingen secundair in Vlaanderen. De kansarmoede in de gemeente is beduidend lager dan het Vlaams gemiddelde (4.5% tegenover 12.01% in Vlaanderen) (zie bijlage 1). Toch is de kansarmoede-index in de laatste 14 jaar verdubbeld. In 2015 groeit in de gemeente 4.5% van de zeer jonge kinderen op in kansarmoede (tegenover 12.01% van alle Vlaamse kinderen) (Kind en Gezin, 2016).

Tabel 10: Studietoelaatbaarheid in school 5

1ste graad	1 ^{ste} graad A-stroom 1 ^{ste} graad B-stroom
------------------------------	--

Tabel 11: Leerlingenkenmerken 2015-2016 voor school 5, de gemeente, en voor Vlaanderen (teldatum 1 februari 2015, cijfers Agodi)

	Aantal leerlingen	Indicator "schooltoelage"	Indicator "opleiding moeder"	Indicator "thuistaal"	Indicator "buurt"
School 5	356	14.6%	15.2%	18.8%	15.4%
Gemeentelijk secundair	656	14.3%	12.4%	8.6%	13.0%
Vlaanderen secundair	432 851	26.4%	24.1%	13.3%	24.7%

We hadden een gesprek met de directeur, de financieel verantwoordelijke, en de verantwoordelijke voor leerlingenadministratie in een gesprek op de school.

Totstandkoming van de praktijk

De praktijk is tot stand gekomen vanuit de identiteit als brede middenschool waar leerlingen een brede vorming krijgen en hun interesses leren ontdekken. De school wilt de leerlingen “van alles een stukje te laten proeven” zodanig dat zij nadien een geïnformeerde keuze kunnen maken voor het verdere verloop van hun secundaire schooljaren. Vanuit deze identiteit is het voor de school daarom logisch en belangrijk dat de kostprijs geen obstakel vormt voor de zelfontplooiing van de leerlingen.

“Wij zijn een middenschool, dat wil zeggen, wij zijn geen typische aso-school of tso-school, [...], met wat er nu gaande is in het onderwijs hebben wij al een voorsprong genomen in die zin dat wij eigenlijk leerlingen die vanuit de lagere school, proberen laten proeven hier in de middenschool welke mogelijkheden, welke kennis, welke vaardigheden zij herkennen bij zichzelf, om dan verder de keuze te kunnen maken in de volgende secundaire jaren. Dus dat is een beetje ons doel van de middenschool: om na de lagere school van alles een stukje te laten proeven, en dat dat ook voor ieder kind is.”(verantwoordelijke leerlingenadministratie)

Om deze reden werd kostenbeheersing opgenomen als één van de thema's in de interne kwaliteitszorgwerking. Alle uitgaven buiten de schoolboeken worden centraal beheerd via een aanvraagprocedure, en de school maakt ook werk van een goed persoonlijk contact met de ouders

Kostenbeheersing strategieën

Papieren kost

Voor de levering van de schoolboeken werkt de school samen met extern online bedrijf. De firma stuurt een lijst door van de mensen die niet betaald hebben en die binnen 14 dagen worden aangeschreven. Soms wordt in september opgemerkt dat leerlingen hun boeken niet hebben. In deze gevallen treedt de school op. Zij doet dit ofwel door zelf de kostprijs van de boeken voor te schieten, ofwel door als intermediair een afspraak tussen het bedrijf en het gezin in kwestie te onderhandelen, eventueel in samenspraak met het OCMW.

Leerlingen die overstappen van de A-klas naar de B-klas, meestal rond Kerst, kunnen hun boeken terug aan de school verkopen aan twee derde van de originele prijs. Deze boeken kunnen dan aan een lagere prijs worden overgekocht door leerlingen die rond die periode instromen.

Kopiekosten worden regelmatig besproken op de personeelsvergaderingen. De boekhouding houdt bij hoeveel kopieën per klas worden gemaakt, zodat leerkrachten op hun kopieergedrag kunnen gewezen worden indien dit boven de norm uit komt. Hoewel de school dus wel werk maakt van kostenbewustzijn en responsabilisering hierrond bij de leerkrachten, zijn ze er toch niet in geslaagd om de kopiekosten en -hoeveelheden te verlagen. De directeur vindt hiervoor een verklaring in de afstemming van leerwerkboeken op ASO óf TSO, die niet overeenkomt met de missie van de school (en van de Vlaamse

regering) om een brede eerste graad aan te bieden. De leerkrachten voelen zich daardoor genoodzaakt om extra kopieën te nemen.

“Ik denk dat dat te maken heeft met het feit dat we een middenschool zijn. Vroeger waren er echt boeken voor alles in het algemeen, en nu met die leerwerkboeken, zijn er leerwerkboeken die meer op een ASO gericht zijn, en de anderen op een TSO. Dus het verschil in die boeken zit erin dat er heel veel informatie wordt gegeven, voor bij wijze van spreken iedereen, en dat onze leerkrachten op een bepaald punt zeggen ‘we willen dat meer uitgediept zien’, of ‘we willen dat meer geschematiseerd zien’, en daardoor gaan ze extra kopieën nemen. En ik heb een beetje het gevoel dat door die leerwerkboeken, één: de kost van de boekenrekeningen oploopt, twee: dat er nood is aan extra's.” (schooldirecteur)

Materialen en grondstoffen

De school geeft aan de ouders een lijst door van de benodigde materialen vóór de aanvang van de koopjesperiode. Voor de B-klassen koopt de school een set materialen aan in bulk. Er wordt daarmee een doos met basismateriaal voorzien dat de leerlingen vrij mogen gebruiken tijdens de lessen (passers, geodriehoeken, rekenmachines, ...). De leerlingen kunnen ook mappen kopen via de school, die door de bulkaankoop goedkoper zijn dan op de private markt.

Extramuros

De school hecht veel belang aan extra-murosactiviteiten en aan de participatie van alle leerlingen. Dit past namelijk binnen de visie van zelfontdekking en zelfontwikkeling van de leerling. Daarom probeert de school om de kosten voor de uitstappen zo laag mogelijk te houden. Voor elke uitstap worden offertes vergeleken van busmaatschappijen.

Kostenbewustzijn

Leerkrachten die speciale onkosten wensen te maken, moeten dit via een procedure aanvragen bij de directie en de financieel verantwoordelijke. Het personeel kan het aanvraagdocument en de beschrijving van de procedure steeds op Smartschool raadplegen. Elke aanvraag moet steeds gemotiveerd worden. Indien de directie hiermee akkoord gaat, wordt gezocht naar verschillende offertes

“Bijvoorbeeld ze willen een uitstap doen; dan moeten via een aanvraagdocument de bussen gereserveerd worden, dat aanvraagdocument wordt ook getekend door de directie, er moet ook gemotiveerd zijn waarom dat ze die uitstap willen doen. Als de directie daar mee akkoord gaat dan komt dat bij mij terecht [...] en dan zoeken we bij verschillende busmaatschappijen offertes op, die moeten ook aan veiligheidseisen voldoen, en dan bekijken we wat het goedkoopste is zodanig dat we voor de leerlingen de beste goedkoopste optie vinden, om de leerlingenrekeningen te drukken.” (financieel verantwoordelijke)

Alle gemaakte kosten (behalve de aankoop van schoolboeken) worden centraal beheerd en jaarlijks geanalyseerd. Kostenbeheersing is een vast item op de agenda van de

personeelsvergadering, die vier keer per jaar doorgaat. De focus hiervan ligt vooral bij de kost van kopieën: per klas wordt een overzicht van de facturen behouden om de leerkrachten bewust te maken van hun eigen verbruik. Door dit overzicht per klas te geven worden leerkrachten ook op hun verantwoordelijkheid gewezen

Communicatie en facturen

Binnen de visie van de middenschool wordt veel belang gehecht aan de persoonlijke ontwikkeling van de leerlingen. De school staat erop dat elke leerling gekend en herkend wordt en tevens als persoon gerespecteerd wordt. Deze persoonlijke aanpak wordt ook nagestreefd in het contact met de ouders. Dit begint reeds bij het inschrijvingsformulier, waar ouders al kunnen aangeven of ze financiële moeilijkheden hebben en graag een gesprek over de rekeningen willen aangaan. Hierop kan de school voor de ouders een studietoelage aanvragen of de rekeningen direct naar de schuldbemiddelaar doorsturen.

De schoolrekeningen worden in drie keer opgevraagd (oktober, december en juni). Bij elke rekening wordt opnieuw de boodschap meegegeven dat de mogelijkheid bestaat om een afbetalingsplan te vragen. Dit wordt flexibel en per gezin bekeken, maar in het algemeen streeft de administratie ernaar om in maximum vier schijven een afbetaling te regelen. Minder dan 5% van de leerlingen volgt momenteel een afbetalingsplan. Indien een rekening onbetaald blijft na een eerste herinneringsbrief, neemt de school persoonlijk contact op om een afbetalingsplan te bespreken. In zo'n gesprek wordt ook gevraagd naar andere kanalen die de ouders kunnen aanspreken om financiële hulp te krijgen, zoals het OCMW. In de voorlaatste stap wordt een aangetekend schrijven verstuurd waarin ook wordt gemeld dat in de volgende stap een advocaat wordt ingeschakeld. Deze laatste stap zou maar zelden nodig zijn, en de advocaat in kwestie is zelf ook 'ingeschreven' in de visie van de school. De school werkt dus niet met een incassobureau, maar met een advocaat die zelf ook in de raad van bestuur van de school zit.

Doorheen dit proces wordt er op gelet dat de ouders zich veilig voelen. Daarom wordt zoveel mogelijk via persoonlijk contact geregeld en wordt blijvend benadrukt dat de discretie bewaard wordt. De administratie probeert steeds kort op de bal te spelen. Indien wordt vermoed dat er een probleem is, bellen ze de ouder op en nodigen ze hen uit voor een gesprek. Per leerling wordt ook elke contactname in een dossier bijgehouden. De school gaat in deze contacten ook flexibel om met de gesproken taal en schakelt over naar Frans of Engels als dit de communicatie vergemakkelijkt.

“Maar de privacy wordt zeer goed bewaard, we zeggen daar ook altijd bij dat ze als ze een afbetalingsplan nodig hebben of als ze nood hebben aan iets dat ze, dat we wel verwachten dat ze naar ons komen. En dat we dan alle discretie zullen bewaren, dat niemand daar zaken mee heeft, noch leerkrachten, noch andere leerlingen, dat blijft tussen ons.”(schooldirecteur)

“vandaar ook dat het heel belangrijk is dat we zoveel mogelijk persoonlijk contact hebben met die mensen, zodanig dat ze zich ook veilig voelen om hulp te vragen en daarmee naar buiten te komen van help, ik kan die schoolrekening niet betalen, mag ik alstublieft in stukken betalen, en dan stellen we een plan op. [...] Je voelt, die mensen zijn dan heel blij en voelen zich dan ook veilig om dat te bespreken want ze weten, het

blijft tussen ons, de leerkrachten zijn daar niet van op de hoogte. De dochter of de zoon is daar niet van op de hoogte, die hebben daar ook geen zaken mee.” (financieel verantwoordelijke)

In het schoolreglement staat overigens een gedetailleerde uitleg over de bijdrageregeling, over de praktische organisatie van betalingen, en de procedure bij betalingsproblemen. Hier wordt nogmaals benadrukt dat de school discreet omgaat met elke vraag.

Doelgroepenbeleid

Hoewel dit centrale kostenbeleid in principe naar alle leerlingen en ouders gericht is, ziet de school vooral de leerlingen van de B-stroom als een doelgroep die specifieke aandacht vereist. Dit vertaalt zich in bijvoorbeeld de aankoop van materialensets enkel voor de B-klas, of in de projectdagen die enkel in de B-klas worden georganiseerd. Wat betreft de rekeningen worden doelgroepen begrepen als ouders die zelf aangeven een afbetalingsplan te wensen. De school had vroeger een beleid waarbij zussen of broers een korting kregen, maar om het beleid met de school van de bovenbouw gelijk te stellen werd dit geschrapt.

De school organiseert een truffel- of wafelverkoop binnen de schoolpoorten, om een klein budget aan te leggen voor gezinnen die bijvoorbeeld een uitstap niet kunnen betalen of die moeite hebben met het afbetalingsplan. Dit bedrag wordt dan toegekend na een aantal persoonlijke gesprekken en een huisbezoek. De school bekijkt geval per geval of een gezin deze steun krijgt, en de beslissing wordt genomen door de directie samen met de raad van bestuur.

De school heeft bovendien regelmatig contact met het OCMW van de gemeente, waar ze twee vaste aanspreekpunten hebben. Één daarvan heeft specifiek aandacht voor vluchtelingengezinnen.

Verankering van het beleid en toekomstperspectief

Duurzame zorg voor kostenbeheersing is al tien jaar een aandachtspunt van het schoolbeleid. Sinds dat de schoolkosten in het schooljaar 2006-2007 als pijnpunt op een ouderevaluatie naar voren kwam, is aandacht voor de kostprijs van het onderwijs opgenomen in de periodieke IKZ (interne kwaliteitszorg) evaluatie van de school. Om de twee à drie jaar organiseert de school een evaluatiebevraging bij ouders, leerlingen, en leerkrachten. In de ouderbevraging staat het thema schoolkosten ook opgenomen. Deze werking staat ook opgenomen in het schoolwerkplan van de school. Een beschrijving van de procedure bij betalingsproblemen, alsook de engagementsbelofte om de kosten voor uitstappen zo laag mogelijk te houden, staan opgenomen in het schoolreglement. Drie jaar geleden kende de school een directiewissel, maar deze zou geen impact gehad hebben op de continuïteit van het beleid. De medewerkers voor financiën en leerlingadministratie konden het beleid verderzetten .

Deze duurzame zorg voor kostenbeheersing vraagt wel veel extra energie en inzet van het ondersteunend personeel, maar voor het team is dit een onontbeerlijk onderdeel van de job en van de identiteit van de school.

“Ja, dat is wel zo, maar dat maakt deel uit van onze school. Ik zei in het begin van het interview ‘we zijn een middenschool’, dat maakt deel uit van de specificatie van onze school, en dat vraagt wel zeker iets, zoals elke zorg wel iets vraagt.”(verantwoordelijke leerlingenadministratie)

De aanvraagprocedure voor speciale onkosten maakt de administratie dan weer juist duidelijker, zowel voor de financieel verantwoordelijke als voor de leerkrachten, wat als een erg groot voordeel wordt gezien.

2.1.6 Zelf-opgelegde maximumfactuur

De zesde school die we hier bespreken werkt reeds tien jaar met een eigen, zelf opgelegde maximumfactuur van 450 euro. De school biedt verschillende richtingen van het ASO aan, en plant de invoering van een B-stroom voor de eerste graad (zie tabel 13).

De school is gelegen in Gent en maakt deel uit van het gemeenschapsonderwijs. De leerlingenkenmerken van de school stemmen grotendeels overeen met de Vlaamse gemiddelden (zie tabel 12). De relatieve aanwezigheid van aantikkende leerlingen op de indicator “opleiding moeder” is lager dan het Gentse en Vlaamse gemiddelde, maar de buurtindicator ligt dan weer wel beduidend hoger. Dit zou er op kunnen wijzen dat de school vooral kansrijke leerlingen uit de kansarme buurten werft.

De praktijk van school werd reeds besproken in het onderzoek van de Koning Boudewijnstichting uit 2009, en de school werd ook via dat onderzoeksrapport bereikt. De bespreking van deze case is gebaseerd op gesprekken met de financieel coördinator en met een leerkracht van het vak Latijn.

Tabel 12: Leerlingenkenmerken 2015-2016 voor school 6, de stad Gent met deelgemeenten , en de Vlaamse Gemeenschap (teldatum 1 februari 2015, cijfers Agodi).

	Aantal leerlingen	Indicator “schooltoelage”	Indicator “opleiding moeder”	Indicator “thuistaal”	Indicator “buurt”
School 6	437	24.7%	16.7%	11.4%	50.6%
Gent	25 500	27.8%	26.8%	18.3%	38.2%
Vlaanderen	432 851	26.4%	24.1%	13.3%	24.7%

Tabel 13: Studietoelaanbod aan school 6 (schooljaar 2016-2017) volgens studiedomeinen

	ASO
1ste graad	A-stroom
2de graad	ASO (domeinoverschrijdend)
3de graad	ASO (domeinoverschrijdend)

Totstandkoming

Een tiental jaar geleden voerde de vorige directie een maximumfactuur in. De financieel coördinator verklaart deze beslissing als gemotiveerd vanuit een streven naar gelijkheid en gelijke kansen. Hij verwijst zelf naar de waarden van het gemeenschapsonderwijs. De hoogte van de maximumfactuur was in analogie met bijdragen die de school daarvoor reeds vroeg.

“Het weerspiegelde dus de realiteit maar werd een engagement.” (financieel verantwoordelijke)

Deze maximumfactuur bedraagt 450 euro voor alle jaren, behalve voor het zesde jaar⁹. Doordat de leerlingen in hun laatste jaar op meerdaagse uitstap naar Barcelona gaan, bedraagt de maximumfactuur voor hen 650 euro. Vroeger was de maximumfactuur voor de zesdejaarsstudenten 300 euro, maar kwam de kost van de reis daarbovenop. De school vond dit zelf een beetje misleidend, en heeft daarom besloten om direct een totale maximumfactuur van 650 euro in te stellen.

Het bedrag in de maximumfactuur dekt de kosten van alle schoolkosten, van alle meerdaagse en eendaagse uitstappen, en van de GIP. Middagtoezicht, avondstudie en examenstudie zijn gratis voor de leerlingen. De leerlingen kunnen bijkomend een locker huren voor 25 euro, waarvan 10 euro waarborg is.

Kostenbeheersing: strategieën

Papieren kost

De school werkt samen met een boekenfonds voor de levering van de boeken. In juni-juli plaatsen de ouders hun bestelling en betalen ze de boeken bij het boekenfonds zelf; dit is tevens het eerste deel van de maximumfactuur. De boeken worden midden augustus geleverd bij de leerling thuis. Ouders zijn ook vrij om hun boekenpakket elders aan te kopen. De kosten van de boekenpakketten liggen momenteel tussen de 60 en de 200 euro per leerling per jaar, afhankelijk van de richting en van het studiejaar. Beslissingen over boeken worden door de vakgroep gedragen en moeten bekrachtigd worden door de directeur.

De school is daarenboven begonnen aan een activering van leerkrachten om hen aan te moedigen hun eigen cursussen te maken. Op dit moment wordt dit vooral in de bovenbouw opgevolgd. De gesprekspartner vermoedt dat dit komt door de verschillende achtergrond van leerkrachten uit de boven- en onderbouw. In de onderbouw worden vaker invulboeken gebruikt, wat er nog toe bijdraagt dat de boekenpakketten van de onderbouw duurder zijn. Voor de handboeken worden standaard huurboeken gebruikt.

---

⁹ In 2009 bedroeg de maximumfactuur van de school 380 euro.

Extramuros

De leerlingen van het zesde jaar werken doorheen het schooljaar enkele uren in de leerlingencafetaria. Met de opbrengst die hier wordt gemaakt, kan er per leerling 50 euro van de maximumfactuur worden afgetrokken. In de praktijk betalen de ouders van deze leerlingen dus 600 euro in plaats van 650 euro.

De school krijgt korting op een pakket bij busmaatschappijen, wat een prijsverschil van enkele honderd euro inhoudt per busrit. Bovendien heeft de scholengroep zelf een aantal bussen die voor korte afstanden ingezet kunnen worden, aan het bedrag van één euro per leerling. Door de stedelijke context van de school kan de school veel gratis uitstappen organiseren. Hoeveel uitstappen een klas kan organiseren is ook afhankelijk van hoeveel budget overblijft na de aankoop van de boekenpakketten.

De financieel coördinator merkt op dat kosten voor transport en logies jaarlijks erg sterk stijgen. De school gaat er nu van uit dat dit per jaar 5 euro duurder wordt.

Kostenbewustzijn

Volgens de gesprekspartners heerst er in de school een mentaliteit van kostenbeheersing. Nieuwe leerkrachten worden gestuurd en omkaderd door het team. Ook hebben de leerkrachten een overzicht van het resterende bedrag dat ze mogen besteden.

De meerwaarde van de uitstappen moet geargumenteed worden en een pedagogische meerwaarde bieden. Als een uitstap echt niet nodig blijkt, wordt deze geschrapt. De financieel coördinator erkent dat dit soms beperkend kan werken.

“Het mag niet de bedoeling zijn om dit budget ook willens nillens op te doen. De vraag naar uitgaven dient altijd te worden verantwoord vanuit het pedagogisch nut. Anderzijds kan dit soms beperkend zijn en budgettaire druk zetten op de vrijheid om vrij schoolactiviteiten te organiseren en plannen” (financieel coördinator)

De gesproken leerkracht ervaart dit zelf niet als een beperking in de pedagogische vrijheid. Naar haar ervaring worden er nog relatief veel uitstappen georganiseerd.

Communicatie en facturen

Er zijn drie betaalmomenten voor de ouders. De eerste valt reeds in de zomer, op het moment dat ouders de boeken bestellen. Het tweede deel van de maximumfactuur wordt opgevraagd in oktober en bedraagt 100 euro. Dit dient tevens als voorschot op de kosten die nog gemaakt zullen worden. Het derde en laatste deel wordt opgevraagd in januari. Indien een klas minder uitgaven had dan de maximumfactuur, wordt in hun volgende jaar het overschot afgetrokken van de rekening in januari. Om de werklast te verminderen is de school van vier betalingsschijven naar drie gegaan. Men ondervond dat met vier betalingsmomenten het overzicht en de efficiëntie verloren gingen.

Het boekenfonds geeft aan het einde van de zomervakantie een lijst door aan de school met leerlingen die hun boekenpakket nog niet hebben betaald. Meestal wordt als oplossing aangeboden dat de school de boeken van de leerling betaalt en een afbetalingsplan met de

ouders opstart. Zo is er al heel vroeg in het jaar een zicht op wie moeite heeft met betalen, wat een aanzienlijk voordeel is volgens de financieel verantwoordelijke. Hij kan daarop preventief optreden en ook voor de overige rekeningen afbetalingsplannen uitwerken samen met de ouders. Op de facturen en herinneringsbrieven wordt ook steeds vermeld dat de ouders contact kunnen opnemen met de financieel coördinator.

Wanneer ouders moeilijkheden hebben om te betalen, wordt er samen gezocht naar een oplossing op maat. De school probeert hierbij de drempel laag te houden en schrijft ouders ook proactief aan met het voorstel om een afspraak te maken. Sommige ouders geven reeds bij de inschrijving aan dat ze betalingshulp nodig hebben. Ouders kunnen kiezen om per maand te betalen (negen maal 50 euro), of er wordt indien nodig een deel (maximaal 50%) van de factuur door de school betaald. Lagere bedragen laat men uiteindelijk vallen, en bij hogere bedragen wordt de vrederechter ingeschakeld. Bij enkele gezinnen loopt het contact en de afbetaling via het OCMW of via een opvoeder.

De betalingsuitnodigingen worden via het rapport via smartschool gestuurd, maar de kostenverantwoording op het einde van het schooljaar enkel via smartschool. De eerste herinnering van de betaling gebeurt vanaf november-december.

Doelgroepenbeleid

Uit het voorgaande onderdeel blijkt dat de doelgroep van de school vooral ouders betreft die de rekening niet kunnen betalen. De school heeft een sociaal fonds, waar jaarlijks zo'n vijftal leerlingen gebruik van maken. Dit kan ook met terugwerkende kracht aangewend worden. Er bestaat echter geen officiële procedure voor de toekenning, en de school komt er niet actief mee naar buiten. Er wordt wel regelmatig vermelding gemaakt van het sociaal fonds in de vorm van een vraag om hier donaties aan te schenken.

Verankering beleid en toekomstvisie

Volgens de financieel coördinator zijn de ouders wel tevreden over het systeem van de maximumfactuur. De maximumfactuur zou vaak ook de reden zijn dat leerlingen voor deze school kiezen. Het systeem geeft zowel aan de ouders als aan het schoolteam duidelijkheid over de uitgaven en staat hen toe om hiernaar te plannen.

Wat betreft de maximumfactuur is de school niet geneigd om een verschillende prijs te hanteren per jaar en richting, behalve dan voor de bijkomende kosten voor de eindejaarsreis. In het verleden is de maximumfactuur al een paar keer naar boven toe gewijzigd, maar in de toekomst zou de school eerder aan verdere kostenbeheersing doen in plaats van de factuur nog op te trekken. Boven de 500 euro zal men niet gaan, aldus de gesprekspartner. De prioriteit zal dan eerder liggen in het snoeien van de uitgaven voor GWP's en uitstappen en in het beperken van de boekenprijs door het gebruik van eigen cursussen.

Momenteel heeft de school weinig onbetaalde rekeningen of betalingsproblemen. De financieel coördinator legt de reden hiervoor bij de activeringspolitiek die hij hanteert.

2.2 Inrichtende machten

2.2.1 De maximumfactuur in het Provinciaal Onderwijs Antwerpen

Sinds 2013 hanteren alle scholen van het provinciaal secundair onderwijs Antwerpen een maximumfactuur van 250 euro in de eerste graad. Sinds dit schooljaar (2016-2017) werd deze maximumfactuur uitgebreid naar de tweede en derde graad secundair onderwijs. Het bedrag van de maximumfactuur verschilt per opleiding en per graad, maar varieert tussen de 250 en gemiddeld 400 euro (met uitschieters van 600 euro).

De leerlingenkenmerken voor het provinciaal secundair onderwijs Antwerpen liggen, behalve voor de indicator ‘thuis taal’, rond de tien procentpunten hoger dan de leerlingenkenmerken voor alle leerlingen die secundair onderwijs volgen in de provincie Antwerpen en in de Vlaamse Gemeenschap. Binnen het Provinciaal onderwijs Antwerpen is er bovendien nog veel variatie in de grootte en de samenstelling van de verschillende scholen. Daarom geven we per kolom ook de range (min-max) weer in de tabel.

Tabel 14: Leerlingenkenmerken 2015-2016 voor de zeven vestigingen van het Provinciaal onderwijs Antwerpen, voor de Provincie Antwerpen, en voor Vlaanderen (teldatum 1 februari 2015, cijfers Agodi)

	Aantal leerlingen	Indicator “schooltoelage”	Indicator “opleiding moeder”	Indicator “thuis taal”	Indicator “buurt”
Provinciaal onderwijs Antwerpen	4 701 (157-1229)	36.0% (26.4%- 58.1%)	33.4% (23.9%-52.9%)	11.7% (3.5%-34.9%)	42.8% (28.0%-86.3%)
Provincie Antwerpen	120 538	28.9%	26.4%	14.2%	31.6%
Vlaanderen	432 851	26.4%	24.1%	13.3%	24.7%

Net als het Vlaams gewest, kende ook de Provincie Antwerpen sinds 2001 een verdubbeling van de kansarmoede-index (zie bijlage 1). De provincie Antwerpen kende wel altijd al hogere kansarmoedecijfers dan Vlaanderen (15.33% tegenover 12% in Vlaanderen).

Voor de bespreking van deze case spraken we met de algemeen directeur en co-directeur van het Provinciaal Onderwijs Antwerpen, alsook met het directieteam van een school uit het net die in een proeftraject als eerste de maximumfactuur in de tweede en derde graad hanteerden.

Totstandkoming

In 2011-2012 werd via een coachingstraject met een 15-tal scholen een proces in gang gezet om naar een maximumfactuur voor de eerste graad te gaan. Sinds 2013 wordt in de eerste graad van alle scholen van het Provinciaal Onderwijs Antwerpen een maximumfactuur van 250 euro gehanteerd in de eerste graad van het secundair onderwijs. Alle kosten behalve de meerdaagse uitstappen zijn hierin inbegrepen. Sinds dit schooljaar (2016-2017) wordt het systeem van de maximumfactuur ook toegepast in de tweede en derde graad. Door de ver uiteenlopende kosten in de verschillende

richtingen werd hier een maximumbedrag vastgelegd per richting. De vork van deze bedragen ligt tussen de 250 en 400 euro met enkele uitschieters van 600 euro.

Aan de hand van het vorige studiekostenonderzoek van het HIVA (Poesen-Vandeputte, & Bollens, 2008) werd een sjabloon opgesteld waarmee per richting en graad nagegaan werd wat de reële kosten zijn in de verschillende scholen van het Provinciaal Onderwijs Antwerpen. Dit wil zeggen dat alle facturen werden binnengebracht en opgelijst per graad en per afdeling. De maximumfactuur werd vervolgens op 50 euro lager dan dit berekende bedrag vastgelegd. Er werd daarom bewust begonnen in de eerste graad, waar deze oefening eenvoudiger is. Doordat de directies al van het begin mee betrokken waren in dit traject, verliep de uitbreiding naar de tweede en derde graad ook vlotter.

Voordat de maximumfactuur werd uitgebreid naar de tweede en derde graad, liep er in het schooljaar 2015-2016 een proefproject in één van de scholen, een school met 726 leerlingen en een breed aanbod aan opleidingsvormen (ASO-TSO-KSO-BSO) en richtingen. Dit schooljaar (2016-2017) werd deze ook in de andere provinciale secundaire scholen ingevoerd.

Vóór de uitbreiding van de maximumfactuur naar de hogere graden was er vrees bij de directeurs over reacties van ouders. Deze vrees ebde weg doordat de directie van de school uit het proeftraject aangaf dat hun ervaringen enkel maar positief waren. Er kwamen geen negatieve commentaren noch van ouders, noch van collega's.

“Het enige wat ik gemerkt heb is, in onze hoofden rijpt dat, en op het moment dat dat gerijpt is gaan we daarmee naar onze directeurs. Maar zij moeten ook de tijd krijgen. Dat is dikwijls, zo even denken die ‘oei, dat gaat niet’, maar na een tijdje, ook vooral omdat [de directeur van de school met het proefproject] daar heel duidelijk gecommuniceerd heeft naar haar collega's van dat werkt, ze heeft geen problemen, het is een goede zaak.” (co-directeur APB POA)

Het pilootproject was volgens de gesprekspartners van de provinciale directie zo een positieve ervaring dat deze werkwijze zonder aanpassingen uitgevoerd kon worden in de andere provinciale scholen. De positieve en duidelijke communicatie van de directrice van deze school naar de andere directeurs toe, heeft hier veel aan toe bijgedragen.

“We zijn ook heel bewust maar begonnen in de eerste graad omdat dat het gemakkelijkste is, maar we merken nu dat het een goede zaak is geweest om het uit te breiden naar twee en drie. Absoluut geen spijt van.” (algemeen directeur APB POA)

Kostenbeheersing: strategieën

De schoolkosten moeten voor de aanvang van het schooljaar vast staan. Dit vereist dat de scholen beter op voorhand plannen. De scholen hebben redelijk wat autonomie, maar de algemene directie van de provincie heeft ook zicht op de gemaakte kosten. Als deel van het traject naar de maximumfactuur kregen scholen begeleiding om de schoolkosten laag te houden.

Papieren kost

De doorslaggevende kost in de eerste graad zijn de werkboeken. Voor studieboeken werd gezocht naar goedkopere alternatieven. De scholen van het provinciaal onderwijs hebben voor alle schoolboeken raamcontracten via het provinciebedrijf APB POA (Autonomo Provinciebedrijf Provinciaal Onderwijs Antwerpen). Ieder jaar wordt terug herbekeken welke boeken en werkschriften nodig zijn, en hoe dit past binnen het kostenplaatje.

Materiaal en grondstoffen

Werkkledij, uniformen en al het materiaal dat gebruikt wordt in tenminste twee scholen wordt aangekocht via raamcontracten via de provincie. Voor bestellingen buiten de raamcontracten bundelt de gesproken school zoveel mogelijk alle bestellingen, om de grootst mogelijke korting te kunnen verkrijgen. De school heeft ook een afspraak met een winkel voor persoonlijk schrijf- en tekenmateriaal (verfborstels, stiften, potlood) dat leerlingen nodig hebben maar wat buiten de maximumfactuur valt. Leerlingen kunnen daar een pakket kopen aan een korting van 30 à 40%.

Extramuros

De algemene directie moedigt scholen aan om een reflex te ontwikkelen om voor vervoer en verblijf goedkopere opties te zoeken en hierbij 'out-of-the-box' te denken. De school organiseert immers de uitstappen vanuit een pedagogische doelstelling. Indien een school een buitengewoon dure uitstap voorstelt gaan ze in gesprek.

“Zoals de skivakanties in de basisschool toch grotendeels zijn afgeschaft, zo stellen wij ook bepaalde eindejaarsreizen in vraag. Moet ge nu per se naar Barcelona? We zijn geen reisbureau.”

“[...] En dan gaan we in discussie, maar op een constructieve manier. Het is niet aanvallend en we zeggen niet het mag niet he. Maar wel eens heel bewust nadenken of we goed bezig zijn.”

“In plaats van een bus te huren om uitstappen te maken, kijk eens naar het openbaar vervoer, gebruik eens een fiets, in plaats van op driedaagse te gaan en alles te laten organiseren, organiseer het zelf eens met de ouders. Dus gewoon een mindshift die zo wel bij heel de organisatie moet leven.” (algemeen directeur APB POA.)

Als kostenbesparende maatregel werden tweemaal twintig fietsen aangekocht door de scholen op het platteland. Zij gebruiken deze in plaats van bussen voor een deel van hun uitstappen. Er wordt overwogen om dit systeem verder uit te breiden. Een andere maatregel in enkele scholen is om ouders in te schakelen bij de logistieke omkadering van een driedaagse, in plaats van dit uit te besteden.

De gesproken school heeft twee vestigingen zonder eigen sportzalen, waardoor zij een grote kost hebben voor het vervoer van en naar de sportzalen in de stad. Voor één van de vestigingen is het mogelijk om deze verplaatsingen met de fiets te doen, maar voor de andere vestiging is dit niet veilig. Hoewel het busvervoer niet integraal wordt doorgerekend naar de leerlingfactuur, neemt dit nog steeds een groot onderdeel ervan in.

Kostenbewustzijn

Door de algemene directie wordt veel belang gehecht aan kostenbewustzijn, en zij zien kostenbewust onderwijs als de basis van een democratisch schoolbeleid. Schoolkosten mogen nooit een hinderpaal zijn voor de keuze van een studierichting. Het belangrijkste is dat leerkrachten en directies een actief kostenbewustzijn ontwikkelen, waarbij zij elke kost afwegen naar noodzaak en naar goedkopere alternatieven. Dit houdt in dat de leerkrachten heel bewust hun jaar moeten vooruitplannen, en af en toe een activiteit moeten laten vallen om toch binnen het maximumbedrag te blijven.

INTERVIEWER: “Welke aanpassingen hebben de scholen moeten doen [sinds de invoering van de maximumfactuur]?”

RESPONDENT: *“Bewust nadenken over hun kosten. Zowel bij leerkrachten als bij directies. In plaats van een bus te huren om uitstappen te maken, kijk eens naar het openbaar vervoer, gebruik eens een fiets, in plaats van op driedaagse te gaan en alles te laten organiseren, organiseer het zelf eens met de ouders. Dus gewoon een mindshift die zo wel bij heel de organisatie moet leven. Wat wel inhoudt dat de leerkrachten ook heel bewust hun jaar moeten plannen.”* (algemeen directeur APB POA)

“Want stel dat er een interessante uitstap is waar ze naar toe willen, kan het zijn dat ze iets anders moeten laten vallen of twee uitstappen combineren, omdat het niet meer past in de maximumfactuur. We bewaken wel dat bedrag; het is niet zo dat we zeggen ‘oh tiens dat is ook interessant, dat doen we toch nog erbij’. Dus het is niet enkel een maximumfactuur, het is ook een kostenbewust onderwijs.” (algemeen directeur APB POA)

Het creëren van dit kostenbewustzijn is een proces dat blijft groeien via discussies en overleg met de directies. De schoolkosten zijn een vast thema op het directieoverleg, en op het centrale overleg van de verschillende financiële medewerkers van de scholen. De provinciale directie heeft bovendien zicht op alle kosten die scholen aanrekenen, en bij sommige kosten van bijvoorbeeld eindejaarsreizen wordt dan soms de discussie aangegaan met de school over de pedagogische meerwaarde van die uitgave.

“[...] En dan gaan we in discussie, maar op een constructieve manier. Het is niet aanvallend en we zeggen niet het mag niet he. Maar wel eens heel bewust nadenken of we goed bezig zijn. Het is een én-verhaal. Die maximumfactuurstaat niet alleen.” (algemeen directeur APB POA)

Voor het schoolteam van de gesproken school was kostenbewustzijn al een reflex vóór de maximumfactuur werd ingevoerd. Door de realiteit van de leerlingenpopulatie van de school (74% SES-leerlingen) werden leerkrachten al langer gedwongen om rekening te houden met de hoogte van de schoolkosten. Hierdoor vormt dit nu ook geen probleem.

“Omdat leerkrachten wel weten dat wij een publiek hebben dat het soms financieel moeilijker heeft. Zij zien het meer dan wij soms he, want zij hebben de kinderen dagdagelijks in de les. Dat leeft al wel bij de leerkrachten.” (schooldirecteur school proefproject)

De school houdt per klas een kostenoverzicht bij waarin dagelijks wordt genoteerd wat die klas verbruikt. Alle facturen worden in detail genoteerd en opgesomd. Ieder jaar wordt terug geëvalueerd welke uitgaven gemaakt moeten worden, wat nodig is, en wat geschrapt kan of moet worden.

“Wij houden per klas een overzicht bij waar wij allemaal aanrekenen wat dat die klas verbruikt. Dus dat wordt echt in detail bijgehouden, alles wat dat er passeert voor facturen in een bepaalde klas. Dat wordt opgesomd en daaruit kunnen wij zien hoeveel wij kunnen vragen. Dus dat wordt echt iedere dag bijgehouden, wij komen niet zomaar aan dat bedrag, wij vragen ook eigenlijk nog altijd minder dan wat ze effectief verbruiken. [...]De Provincie bekostigt nog altijd een stuk van de schoolrekening.” (verantwoordelijke leerlingenfacturatie school proefproject)

“Dat wordt ieder jaar echt wel terug geëvalueerd. Ook de boeken of werkschriften, dat kan ook ieder jaar veranderen, als er een hele dure werkschrift bijkomt, dan moeten we dat ook aanpassen. Of laten ze die juist vallen, dan kan dat zijn dat dat ook ieder jaar naar beneden gaat. Dat is echt ieder jaar dat je dat volledig terug moet evalueren.” (verantwoordelijke leerlingenfacturatie school proefproject)

Communicatie en facturen

De maximumfactuur zorgt voor meer duidelijkheid bij ouders over de verwachte kosten doorheen het schooljaar. De gesprekspartners geven hierbij ook aan dat dit echt dé meerwaarde is, en stellen ook vast dat dit ook wordt aangegeven als een reden waarom ouders hun kinderen hier inschrijven. De maximumfactuur is geen forfaitair bedrag, maar is het maximale bedrag dat ouders moeten betalen gebaseerd op de reële kost. Als er een bepaalde uitstap niet kan doorgaan wordt de tweede rekening aangepast. Sommige jaren ligt de kost dan ook lager.

De maximumfactuur wordt in twee schijven geïnd, de eerste in oktober en de tweede in februari. De rekeningen worden meegegeven bij het oudercontact. De facturen worden enkel via overschrijving geïnd. Tot vorig schooljaar werd de rekening in vier schijven aangerekend, maar dit werd verminderd om de administratieve last te verlichten. Er is echter veel ontevredenheid bij de ouders over deze nieuwe maatregel: de bedragen per rekening zijn nu hoger, en bovendien wordt het voorschot voor de eindejaarsreis samen met de eerste rekening van de maximumfactuur in oktober gevraagd.

“Wat de ouders niet appreciëren. We krijgen heel veel klachten, heel veel mensen die een afbetalingsplan vragen. Het bedrag wordt te groot als je het in twee splitst. Wij hadden vroeger meerdere facturen.” (schooldirecteur school proefproject)

Ouders kunnen een maandelijks afbetalingsplan vragen bij de school, maar dit is enkel mogelijk tot eind juni. Hoe vroeger een ouder een spreidingsplan aanvraagt, hoe meer spreiding er mogelijk is. De school belt ook wel proactief naar ouders die niet betaald hebben en die geen contact hebben opgenomen. Op het moment van het interview liepen in de school een vijftigtal afbetalingsplannen. Deze afbetalingsplannen worden maandelijks opgevolgd, maar indien ouders niet betalen, komen ze in het aanmaningssysteem van de provincie terecht.

Verankering en toekomstperspectief

Het Provinciaal Onderwijs haalt als positief resultaat van de maximumfactuur de enorme administratieve vereenvoudiging aan. Dit komt vooral door het verminderde aantal facturatieperiodes. Ook geeft men niet meer standaard een volledig overzicht van alle kosten meen met de ouders, maar enkel wanneer zij hierachter vragen¹⁰. In plaats van allerlei kleine rekeningen, moet de administratie nu maar twee facturen verwerken.

“We geven ook niet meer a priori een volledige detail. Want daar juist zit de besparing, dat we in staat zijn om kleine, individuele kosten, denk maar iemand die niet meer mee gaat zwemmen of mee naar het toneel gaat, niet meer verrekenen, maar dat we dan gewoon zeggen ‘kijk, het zit in die maximumfactuur, en het ligt lager dan de reële kost’.” (algemeen directeur APB POA)

De mindering in het aantal facturaties wordt echter niet volledig positief onthaald, aangezien hierdoor de gevraagde bedragen per factuur hoger zijn. Ook al ligt het totaal van de facturen lager dan voordien, blijkt het voor veel gezinnen nog moeilijk om de gevraagde bedragen voor de

---

¹⁰ De directie van het Provinciaal Onderwijs Antwerpen heeft bij de Commissie Zorgvuldig Bestuur advies nagevraagd over de geoorlooftheid van deze toepassing. Doordat de rekening lager ligt dan de reële kost, gaf de Commissie hierbij een positief oordeel.

deelfacturen op tafel te kunnen leggen. De directie van de gesproken school licht hierbij nog toe dat dit zeker voor de zesdejaars een probleem is, aangezien in hun eerste factuur reeds een voorschot voor hun buitenlandse reis gevraagd wordt.

“Ja dat zijn behoorlijke bedragen als je dat maar in twee doet” (directeur school proefproject)

“Enerzijds omdat je het bedrag maar in twee doet, en anderzijds de zesdejaars gaan op buitenlandse reis, die moesten een voorschot betalen, dat komt er dan ook nog eens bij. Dus er waren leerlingen die facturen hadden van 4-500 euro. Waar dat anders maar 2 of 300 is.” (technisch directeur school proefproject)

De school waar de uitbreiding van de maximumfactuur als proefproject heeft gelopen maakt melding van veel klachten van ouders hierover. De provincie krijgt ook signalen van hun scholen dat ouders nu vaker een afbetalingsplan en een gespreide betaling zouden aanvragen. De provincie relateert de klachten ook enigszins: eenmaal dat de ouders te horen dat er gemakkelijk kan overgegaan worden tot een afbetalingsplan, is het probleem opgelost voor de ouder.

Door de bovengenoemde problemen te maken met het aantal facturatieperiodes, wordt er momenteel gekeken of het mogelijk is om de facturatie toch verder op te splitsen naar drie facturen. Wat betreft de hoogte van de vastgestelde maximumbedragen lijkt de directie van het provinciaal onderwijs optimistisch voor de toekomst, en zien ze zelfs mogelijkheid tot nog lagere facturen:

“[...] dat kan dus ook zijn dat binnen twee jaar, als alle leerkrachten ook mee zijn in dat kostenbewust onderwijs, dat de rekeningen dalen. Want als je vaststelt dat het nu 400€ is, en uw maximumfactuur wordt dan 350€ en je begint kostenbewust te werken en je komt tot de vaststelling dat je aan 300€ zit, dan moet uw maximumfactuur omlaag.” (co- directeur APB POA)

2.2.2 De maximumfactuur in het Stedelijk Onderwijs Antwerpen

Het Stedelijk Onderwijs Antwerpen hanteert sinds 2007 een maximumfactuur van 150 euro in de eerste graad. Dit bedrag dekt alle studiegerelateerde kosten, behalve de meerdaagse uitstappen. Vier jaar geleden werd ook in de tweede en derde graad een maximumfactuur ingevoerd. Het bedrag hiervan werd onderling afgesproken per studierichting en per jaar, en ligt om en rond de 250 euro. Bovenop deze maximumfactuur kunnen in bepaalde gevallen nog studie-specifieke kosten bijkomen. De kosten voor meerdaagse uitstappen vallen buiten de maximumfactuur.

Het percentage indicatorleerlingen van het Stedelijk Onderwijs Antwerpen ligt voor alle kenmerken hoger dan het Vlaamse gemiddelde alsook dan het gemiddelde van de stad Antwerpen (zie tabel 15). Binnen de verschillende scholen van het stedelijk onderwijs liggen wel nog verschillen in leerlingenaantallen (tussen 67 en 931 leerlingen per school) en in het aantal indicatorleerlingen. Over het algemeen rekruteert het stedelijk onderwijs dus vooral uit een kansarmere leerlingenpopulatie.

Tabel 15: Leerlingenkenmerken 2015-2016 voor de schoolinstellingen van het Stedelijk onderwijs Antwerpen, voor de negen districten van Antwerpen en voor Vlaanderen (teldatum 1 februari 2015, cijfers Agodi)

	Aantal leerlingen	Indicator "schooltoelage"	Indicator "opleiding moeder"	Indicator "thuis taal"	Indicator "buurt"
Stedelijk onderwijs Antwerpen	6 980 (min. 67- max. 931)	50.5% (min. 14.9% - max.71.0%)	57.0% (min. 10.4% - max. 82.8%)	41.9% (min.17.9%- max.80.2%)	76.8% (min.29.9%- max. 94.8%)
Antwerpen	34 985	43.0%	42.2%	31.2%	67.3%
Vlaanderen	432 851	26,4%	24,1%	13,3%	24,7%

De administratieve diensten van het stedelijk onderwijs verwezen ons door naar de schooldirecteur van één van de stedelijke Lycea (hier 'lyceum A'), die tevens één van de bezielers van de maximumfactuur in het net was. Daarnaast spraken we met de financieel medewerkers van twee scholen met traditioneel dure richtingen: een school met een KSO opleiding en een school met een restaurantopleiding. Tot slot kregen we van één van de medewerkers van de sociale dienst van het stedelijk onderwijs Antwerpen telefonische uitleg over de werking van hun dienst.

Totstandkoming

In 2007 is het proces van de maximumfactuur tot stand gekomen op vraag van de toenmalige schepenen van onderwijs in Antwerpen. Men is toen begonnen met te onderzoeken welke basiscompetenties nodig zijn en welke materialen hier voor nodig zijn. Daarop is men de kostprijs in de verschillende opleidingen en scholen gaan vergelijken. Zo is in gezamenlijk overleg met alle betrokkenen (technisch adviseurs, opleidingsverantwoordelijken en -coördinatoren) één bedrag per opleiding overeen gekomen (Quanta Costa 2014, p26-28).

De motivatie om een maximumfactuur in te voeren was deels ingegeven door de wens om concurrentie binnen het net te vermijden door de kosten per richting gelijk te stellen tussen scholen. Voor het stedelijk onderwijs is het belangrijk dat elke leerling de studierichting kan kiezen die hem/haar het meeste interesseert en dat deze keuze niet beïnvloed wordt door de kostprijs.

Dit bedrag was een gemiddelde van de onkosten die reeds werden gemaakt in de verschillende scholen (behalve de meerdaagse uitstappen). Hiervoor werd eerst gekeken naar de richtingen met weinig specifieke kosten, zoals de richting economie in het ASO. De ouders hebben in veel gevallen dus niet veel verschil opgemerkt doordat de kosten in veel scholen a priori al laag waren. Met de maximumfactuur zijn de verschillen tussen scholen weggewerkt.

De maximumfactuur dekt al het vakspecifieke materiaal, de werkboeken en alle daguitstappen. Leerlingen kunnen handboeken, die op school voorradig zijn, gebruiken of huren. Ook wordt er nooit een bijdrage voor het middagtoezicht, het zogenaamde 'reftergeld', gevraagd van de leerlingen; het toezicht tijdens de lunchpauze maakt deel uit van het lessenspakket van de leerkrachten. Voor niet-algemene vakken zijn er uitzonderingen van kosten die toch buiten de maximumfactuur mogen aangerekend worden. Als voorbeeld wordt het zevende jaar vliegtuigmechaniek gegeven, waar dure cursussen worden gebruikt die niet zelf geschreven kunnen worden. Deze cursussen vallen dan buiten de maximumfactuur.

Indien in een klas minder werd uitgegeven dan verwacht, wordt dit overschot volgens het solidariteitsprincipe doorgegeven naar een andere klas waar wel nog gebruik kan worden gemaakt van deze middelen. Voor het stedelijk onderwijs is het belangrijk dat er geen interne concurrentie tussen scholen wordt gecreëerd: een richting kan niet goedkoper of duurder zijn afhankelijk van de school.

Kostenbeheersing

Elke school pakt dit anders aan, maar als algemene regel geldt de afspraak dat leerkrachten als een goede huisvader erover waken dat niet de duurste materialen worden aangekocht en dat de aankopen via de school verlopen. Voor bestellingen is de goedkeuring van de directie nodig. Alle aankopen worden ook steeds in de vakwerkgroep besproken.

Papieren kost

In de stedelijke lycea zijn de handboeken steeds kosteloos beschikbaar in de school als huurboeken. De invulboeken worden wel door de leerlingen aangekocht, maar dit past binnen de maximumfactuur. De scholen moedigen de leerkrachten aan om hun eigen cursussen te maken, om de prijs van deze invulboeken te drukken. Dankzij deze praktijk wordt er in één van de stedelijke lycea, een middenschool, geen enkel boek meer aangekocht. Met de vrijgekomen middelen kon extra schrijfgerei en ander materiaal worden aangekocht voor de leerlingen. Kopiekosten worden ook telkens door de school gedragen.

Sommige scholen werken met een extern boekenfonds voor het bestellen en leveren van de boeken. Dit boekenfonds werkt met een incassobureau, maar om dit te vermijden nemen de scholen de openstaande factuur van de leerling over en regelen de afbetaling hiervan onderling met de ouders van de leerling. Op die manier heeft elke leerling zijn of haar schoolboeken op 1 september.

Materialen en grondstoffen

Aangezien verschillende studierichtingen andere uitgaven hebben voor materialen en grondstoffen, zowel in aard, frequentie als kostprijs van de aankopen, geven we hier voorbeelden van twee scholen die richtingen met veel materiaalkosten hebben: een Stedelijk Lyceum met de opleiding restaurant-keuken, voeding-verzorging, en een Stedelijk Lyceum die kunst secundair onderwijs aanbiedt alsook de richtingen multimedia en fotografie in het technisch secundair onderwijs.

De kookbeurten zijn in de maximumfactuur inbegrepen. De leerlingen krijgen éénmalig een kookschort of keukenuniform door de school betaald. De leerlingen van restaurant-keuken kopen een zaaluniform via de school voor 82 euro. Messensets en ander materiaal worden centraal aangekocht en kunnen op school gehuurd worden. De opleiding restaurant-keuken heeft een restaurantwerking waardoor er ook een inkomstenstroom is die de aankoop van de grondstoffen enigszins kan compenseren. De aankopen van de kooklessen worden echter nog niet altijd afgesteld op het menu van de restaurantwerking. De school zet de leerkrachten wel aan om deze aankopen van de kooklessen en van de restaurantwerking meer te coördineren, door het op elke teamvergadering te herhalen. Ook hebben de leerkrachten tools gekregen om kostenramingen op

voorhand door te geven zodat de afstemming van de aankopen duidelijker en transparanter kan gebeuren. Het eten dat wordt gekookt in de lessen van de opleiding voeding-verzorging wordt opgegeten door de leerlingen.

“Sowieso met alles wat we uitgeven zitten we gebonden aan raamcontracten: is er een raamcontract dan moet je dat volgen. Wil je daar van af wijken dan is er een hele procedure, daar hangen wij aan vast. Dus als er een nieuwe oven moet gekocht worden dan ga je op offertejacht. Zoals een goed huisvader.” (financieel verantwoordelijke school met restaurantopleiding)

Leerlingen in de opleiding “fotografie en multimedia” kunnen fototoestellen uitlenen van de school. Hoewel leerlingen dus momenteel niet verplicht worden om een gepast fototoestel aan te kopen wordt dit in de praktijk wel vaak gedaan, aangezien er regelmatig opdrachten buiten de school moeten gemaakt worden¹¹. Doordat de aankoop niet verplicht is, valt de prijs van een fototoestel buiten de schoolfactuur. Leerlingen krijgen studentenkorting als ze de aankoop doen bij de leverancier van de school. Voor de opleiding multimedia gebruiken de leerlingen aangepaste computers op school.

Extramuros

De kost van de meerdaagse uitstappen (en buitenlandse stages) valt buiten de maximumfactuur. De scholen proberen om de meerdaagse uitstappen onder de 400 euro te houden. Een van de gesproken scholen vraagt hiervoor 100 à 150 euro. Leerlingen kunnen ook activiteiten organiseren om geld op te halen, zoals een wafel- of truffelverkoop. De scholen kunnen ook steun vragen van het sociaal fonds van de stad Antwerpen (enkel voor binnenlandse en/of meerdaagse uitstappen) en van Diesterweg’s hulpkas voor uitstappen tijdens de schooluren. De tussenkomst van Diesterweg’s hulpkas geldt niet voor kosten buiten de maximumfactuur.

Kostenbewustzijn

Als algemene regel geldt de afspraak dat leerkrachten als een goede huisvader te waken dat zij niet de duurste materialen aankopen en dat alle aankopen via de school verlopen. Voor bestellingen is de goedkeuring van de directie nodig. Alle uitgaven worden ook steeds in de vakwerkgroep besproken. Dit kostenbewustzijn is goed ingeburgerd, de leerkrachten zijn doordrongen van het feit dat ze hiermee moeten rekening houden. Ze hebben dan ook niet het gevoel dat ze bepaalde zaken moeten missen, aldus de gesprekspartners.

Sinds twee jaar gebeurt de boekhouding centraal in plaats van op de school. Hierdoor hebben de scholen zelf enigszins het overzicht verloren over de afdelingskosten. Voordien werden de kosten analytisch opgesplitst per afdeling, terwijl nu de scholen één bedrag krijgen. De afdelingen proberen bewust dit bedrag te verdelen onder elkaar, maar of dit effectief zo gebeurt is niet makkelijk te controleren.

---

¹¹ Vanaf 1 september 2017 zal in de derde graad Fotografie de aankoop van een fototoestel en een statief verplicht worden.

Doelgroepen

Sinds vier jaar heeft het stedelijk onderwijs Antwerpen een centrale sociale dienst die zowel naar scholen, ouders en beleid toe adviserend werkt. De dienstverlening naar de ouders, het eerste luik van de werking, kan via allerlei wegen verlopen. Het telefoonnummer van de sociale dienst staat op alle aanmaningen die ouders krijgen, dus ouders kunnen direct met de medewerkers van de sociale dienst communiceren over openstaande rekeningen of over betalingsproblemen. Soms vangen de scholen of de leerlingenbegeleiding signalen op en wordt dit doorgegeven aan de sociale dienst, die dan contact opneemt met de ouders.

De sociale dienst probeert steeds om met de ouders naar een afbetalingsplan toe te werken. Voor dit gesprek wordt met een leidraad gewerkt, waar stelselmatig wordt nagegaan op welke sociale rechten de ouders aanspraak maken en of ze hier reeds beroep op doen (OMNIO-statuut, OCMW, andere sociale fondsen, schuldbemiddeling). Er wordt nauw samengewerkt met het OCMW, die soms wordt ingeschakeld voor een huisbezoek. Er wordt gekeken hoe dringend en precair de situatie is. Mensen zonder papieren worden ook doorverwezen naar organisaties die hen kunnen helpen. De sociale dienst probeert zo de ouders op vele vlakken te versterken. Na zo'n gesprek wordt op discrete wijze teruggekoppeld naar de school, met ook de vraag aan de school om discreet om te gaan met de situatie van de leerling. Gesprekken tussen de ouders en de school worden gestimuleerd. Als alle andere kanalen en mogelijkheden zijn uitgeput kan een gedeeltelijke of volledige kwijtschelding gebeuren. Dit gebeurt in laatste instantie, wanneer er al een heel traject met de ouders is doorlopen. Wanneer alles er op wijst dat de ouders wel kunnen betalen, maar dit toch nalaten, wordt een juridische procedure opgestart.

In het tweede luik van de werking probeert de sociale dienst scholen te versterken in hun eigen sociaal beleid. Hierbij wilt de sociale dienst eerst en vooral oudercommunicatie op school stimuleren. Er wordt nagegaan hoe de school in kwestie omgaat met openstaande facturen, met communicatie naar ouders, en op welke manier de sociale dienst hen hierin kan ondersteunen. Meestal is dit op vraag van de school.

In het derde luik heeft de sociale dienst een beleidsadviserende functie naar het directiecomité. Zo werd bijvoorbeeld gewerkt aan een beleidsnota rond het harmoniseren van het sociaal-financieel beleid van de scholen. (m.a.w. ervoor zorgen dat alle scholen op dezelfde manier omgaan met facturen en communicatie). Ook wordt geprobeerd om goede praktijken uit de scholen te delen met de andere niveaus.

De aanleiding voor de opstart van de sociale dienst was de nood om op een sociaal en ethisch verantwoorde manier een oplossing te bieden aan het hoge aantal openstaande facturen. De juridische procedure werd in het leven geroepen als stok achter de deur, maar deze wordt heel weinig gebruikt (er wordt gesproken van een tiental dossiers). Een externe dienst is ook nuttig omdat het voor veel ouders gemakkelijker is om met een (relatieve) buitenstaander over de eigen sociale en financiële situatie te praten. De medewerkers van de sociale dienst voelen dat er veel noden en vragen zijn maar dat "er" veel meer leeft in de scholen sinds de start van de sociale dienst. Uit vier jaar werking hebben zij ook geleerd dat er niet één juiste aanpak is voor de verschillende scholen van het stedelijk onderwijs: veel hangt af van de specifieke context van een school, zoals bijvoorbeeld de staat of de locatie van het gebouw.

"We wisten niet dat de zaken zo versnipperd waren, heel veel zaken hebben te maken met waar het gebouw is ingepland. [...] Het moet mogelijk blijven om accentverschillen te behouden, je kunt niet zeggen 'zo moet iedereen het doen'." (medewerker sociale dienst)

Scholen kunnen ook beroep doen op Diesterweg's hulpkas als andere kanalen reeds zijn uitgeput (sociale dienst, sociaal fonds van de stad Antwerpen, ziekenfonds en OCMW). Dit fonds komt tussen voor kosten van de maximumfactuur en voor uitstappen tijdens de schooluren. De voorwaarden voor tegemoetkoming staan duidelijk vermeld op de website van het fonds.

Communicatie en facturen

Het Stedelijk Onderwijs heeft een algemeen schoolreglement voor het secundair onderwijs, die in eenvoudige taal en met pictogrammen ook informatie geeft over de stappen die ouders kunnen nemen wanneer ze de factuur niet kunnen betalen (zie bijlage 2). In de eerste plaats wordt gevraagd om contact op te nemen met de directeur. Indien dit niet gebeurt en de rekening onbetaald blijft, krijgen de ouders een herinneringsbrief opgestuurd, waar nog eens in staat dat de ouders contact kunnen opnemen met de directeur of met de sociale dienst. Indien de ouders niet akkoord gaan met het voorgestelde afbetalingsplan van de directeur, of dit ook niet kunnen betalen, nemen ze contact op met de sociale dienst. Deze kan ook zelf direct contact opnemen met de ouders, op vraag van de school. Ook heeft de sociale dienst een samenwerkingsverband met het OCMW. Indien deze stappen uitgeput zijn wordt de betaling via een rechtbank gevraagd.

De schoolfactuur wordt in twee schijven aangerekend: aan het begin van het schooljaar en in januari-februari. Afbetalingsplannen zijn altijd mogelijk, en worden opgesteld op basis van wat de ouders zelf willen en kunnen. Hier is veel flexibiliteit in, gaande van wekelijkse afbetalingsschijven tot drie à vier keer per jaar. Rekeningen kunnen in cash worden betaald, maar dit hangt van school tot school af.

De wijze waarop de communicatie met de ouders gebeurt verschilt grotendeels school per school, maar de rekeningen en de aanmaningsbrieven zijn gestandaardiseerd. Afbetalingsplannen zijn altijd mogelijk, en worden opgesteld op basis van wat de ouders zelf willen en kunnen. Hier is veel flexibiliteit in, gaande van wekelijkse afbetalingsschijven tot 3-4 keer per jaar.

“Ze schrijven zich in, en in de loop van september krijgen ze een rekening voor een volledig schooljaar, 300 euro. Meestal heb je dan al een golf van mensen die contact opnemen, en zeggen, oei, ik heb vier kinderen, en ik kan dat niet. Alle begrip, ik stel dan een afbetalingsplan op. Dat zijn intern de regels, en we willen ernaar streven om dat zo snel mogelijk, dus niet over jaren heen te laten lopen. Dus als we in september de facturen sturen proberen we de eerste afbetalingsplannen te regelen zodanig dat alles betaald is voor eind september, en als dat niet kan voor eind juni. Dus dat het binnen hetzelfde schooljaar toch de schoolrekening betaald is. Dus dat is het eerste. Dan, wordt er wel of niet betaald, beginnen we met de aanmaningen, dat is de tweede golf. Op de aanmaningen staat ook duidelijk, dat wordt niet door ons betaald, staat er op dat ze contact kunnen opnemen met de sociale dienst van het stedelijk onderwijs. Veel mensen doen dat. En dan communiceren die met ons, die mensen zijn bij ons geweest, hebben hun verhaal komen doen, daar wordt rond gecommuniceerd.” (financieel verantwoordelijke school met restaurantopleiding)

Niet elke ouder wilt zeggen dat ze betalingsmoeilijkheden hebben. Het is dan ook aan leerkrachten om signalen op te vangen bij de leerlingen. Bij de inschrijvingen is er een intake gesprek waar die vragen ook openlijk worden gesteld. Maar vaak komt het ook naar boven wanneer ze de brieven krijgen voor de meerdaagse uitstappen.

Duurzaamheid en toekomstperspectief

Het aantal onbetaalde rekeningen verschilt sterk per school. Een aangereikte verklaring ligt in de verschillende aanpak in oudercommunicatie tussen scholen. Een school met minder dan 200 leerlingen kan makkelijker individuele ouders persoonlijk aanspreken over (onbetaalde) rekeningen of cash betalingen aanvaarden, dan een school met meer dan 900 leerlingen. Het is dus niet zo dat de invoering van een maximumfactuur voor alle scholen een verlaging van het aantal onbetaalde schoolfacturen in heeft gehouden.

Aangezien de kosten al laag waren vóór de invoering van de maximumfactuur, kwam er hier niet veel reactie op van de ouders. Een nadeel van dit systeem is dat wanneer leerlingen de school vroegtijdig verlaten de ouders het geld terug willen. Leerlingen die in het eerste semester de school verlaten krijgen na een herberekening hun betaalde factuur deels terugbetaald, maar na januari is dit niet meer mogelijk.

De uitgaven en het kostenplaatje wordt in een aantal scholen jaarlijks per afdeling opnieuw bekeken. Dit is nodig omdat bijvoorbeeld de prijs van grondstoffen jaarlijks sterk stijgt. Ook zitten alle directies om de twee weken samen in de divisieraad. Secretariaatsmedewerkers en de medewerkers van de boekhouding hebben ook overlegmomenten waar uitwisseling tussen scholen gebeurt. Zo worden al eens goede praktijken uitgewisseld, hoewel deze niet altijd overal toepasbaar zijn.

Maar bepaalde dingen die in één school goed werken, werken daarom niet in een andere school he. Dat zijn zaken die schooleigen zijn he. (schooldirecteur Lyceum A)

Scholen zelf hebben er minder zicht op of de boekhouding klopt, dus of wat ze vragen van de ouders (250 euro) overeenkomt met wat ze aankopen (of omgekeerd of wat ze aankopen overeen komt met het bedrag van de maximumfactuur). Om de paar jaar zal de divisieraad herbekijken of het bedrag van de maximumfactuur dient aangepast te worden en of scholen zich hieraan houden.

2.3. Lokale overlegplatformen

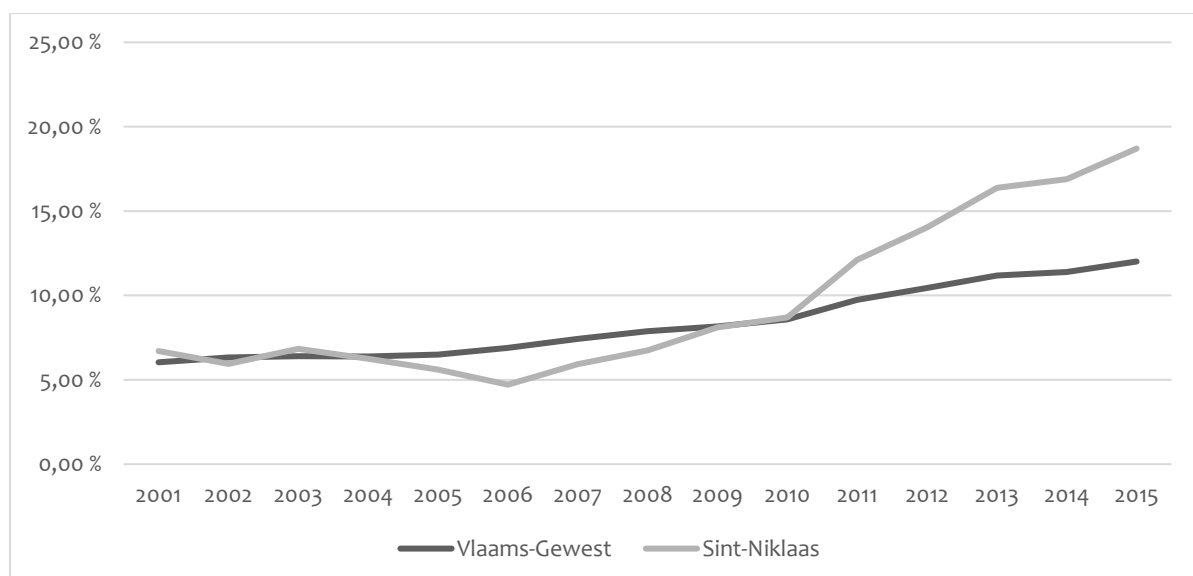
2.3.1. LOP Sint-Niklaas-Temse

In Sint-Niklaas werken het LOP en het flankerend onderwijsbeleid nauw samen om onbetaalde schoolfacturen te vermijden en kansarme ouders te ondersteunen in het betalen van de schoolfacturen. Deze samenwerking begon in 2006 met de oprichting van het schoolparticipatiefonds. Tussen 2006 en 2015 gaf dit fonds een tegemoetkoming aan deelnemende scholen om hun onbetaalde schoolfacturen op te vangen. In 2015-2016 werd het fonds hervormd door de stijgende bedragen aan onbetaalde schoolfacturen. Sindsdien verloopt de steun via een kanspas die aan onbemiddelde ouders wordt verleend en waarmee zij korting krijgen op de schoolfactuur. Hieraan gekoppeld ontwikkelde de werkgroep schoolkosten van het LOP een code kostenbeheer met tien richtlijnen (zie bijlage 3). Het onderschrijven van deze code is een voorwaarde om als school deel te kunnen nemen aan het schoolparticipatiefonds. Het LOP heeft ook in haar beleidsplan 2013-2018 als operationele doelstelling opgenomen dat scholen initiatieven nemen “om de onderwijskosten voor ouders, in het bijzonder voor kansarme ouders te beheersen”, en heeft ervaring met een niveau-overschrijdende werkgroep schoolkosten.

Sint-Niklaas kende de laatste tien jaar een hoge stijging in de kansarmoede bij jonge kinderen (zie figuur 1). Tussen 2005 en 2015 steeg de kansarmoede index van 5,6% naar 18,7%. De leerlingenkenmerken voor de gemeente Sint-Niklaas liggen, behalve voor de indicator ‘thuisstaal’, licht hoger dan de cijfers van Vlaanderen (zie tabel 16).

Voor deze casus werd een interview afgenomen met de deskundige flankerend onderwijsbeleid en met de LOP-deskundige voor de LOPs basis en secundair. Beide personen waren op het zelfde moment aanwezig bij dit interview.

Figuur 1: Evolutie van de kansarmoede index in Sint-Niklaas en in het Vlaams Gewest (2001-2015). Bron: Kind en Gezin

Tabel 16: Leerlingenkenmerken secundair onderwijs voor gemeente Sint-Niklaas en Vlaanderen (2015).
Cijfers van Agodi.

	Indicator "opleiding moeder"	Indicator "schooltoelage"	Indicator "thuis taal"	Indicator "buurt"
Sint-Niklaas	26.1%	27.4%	9.8%	26.4%
Vlaanderen	24,1%	26,4%	13,3%	24,7%

Schoolparticipatiefonds

Het schoolparticipatiefonds was initieel opgericht met de bedoeling om tegemoet te komen aan de schoolkosten van kinderen van mensen zonder papieren, maar breidde zich uit naar alle kansarme kinderen. Zij wordt gefinancierd door het stadsbestuur, het OCMW van Sint-Niklaas, en door projectsubsidies voor flankerend onderwijsbeleid van de Vlaamse overheid. In de laatste jaren heeft het stadsbestuur haar aandeel in de financiering flink verhoogd, waardoor het fonds nu met een budget van circa 50.000 euro kan werken (zowel voor basis- als secundair onderwijs).

Het schoolparticipatiefonds wordt gestuurd door een commissie die bestaat uit afgevaardigden van de stad, het LOP, de scholengemeenschappen en het OCMW¹². Onder het oude systeem van het schoolparticipatiefonds konden de basis- en secundaire scholen uit Sint-Niklaas een tussenkomst aanvragen bij het fonds voor de schoolkosten die opgesomd zijn in de bijdrageregeling van de school, ongeacht de woonplaats van de leerling in kwestie. Om aanspraak te maken op een tussenkomst moesten de scholen voor het einde van elk schooljaar een dossier indienen bestaande uit een aanvraagformulier voor alle leerlingen waar een tegemoetkoming voor werd aangevraagd, de bijdrageregeling van de school, en een overzicht van de genomen initiatieven ten aanzien van alle gezinnen met betalingsmoeilijkheden. Een bijkomende voorwaarde was het ondertekenen van de code kostenbeheer, opgesteld door de werkgroep kostenbeheer van het LOP (cfr. infra). De maximale tussenkomst per leerling bedroeg maximum 100 euro in BSO, TSO en KSO, en 80 euro in het ASO. Het schoolparticipatiefonds verwachtte dat de scholen zelf een onderscheid maakte of de ouders de rekening al dan niet zouden kunnen betalen, met andere woorden tussen 'rechthebbenden' en 'niet-rechthebbenden'. Hier waren echter geen regels voor opgesteld, waardoor het fonds zelf weinig overzicht had en moeilijk in staat was om vooruit te plannen.

In situaties waar scholen uitzonderlijke hoge bedragen aan onbetaalde rekeningen indienden, stuurde de commissie van het schoolparticipatiefonds een delegatie op onderzoek uit. De bedoeling hiervan was om in gesprek met de schooldirecteur te achterhalen hoe het kwam dat dit bedrag zo hoog was opgelopen, en om tips uit te wisselen rond kostenbeheersing en betalingsmoeilijkheden. Uit enkele van deze delegatieonderzoeken bleek dat een aantal regels stelselmatig werden genegeerd. Zo maakten sommige scholen geen onderscheid tussen ouders die wel of niet kunnen betalen, of werden ouders niet aangemoedigd om de rekeningen effectief

---

¹² Specifiek gaat het hierbij om de schepen flankerend onderwijsbeleid, een kansenwerker, het departementshoofd van de sociale dienst van het OCMW, vijf coördinerende directeurs van de scholengemeenschappen voor het basis- en secundair onderwijs, de coördinator van het flankerend onderwijsbeleid, en de LOP-deskundige.

te betalen. In andere gevallen cumuleerden scholen onbetaalde rekeningen van vorige schooljaren met het dossier van het aanvraagjaar.

Dit gebrek aan transparantie, gecombineerd met – en vooral door – het feit dat de bedragen van de onbetaalde schoolfacturen jaarlijks bleven toenemen, leidde ertoe dat de commissie op een hervorming van het fonds aanstuurde. Dit proces is gestart in 2013 door onder andere te onderzoeken hoe andere Vlaamse centrumsteden hiermee omgaan. Men onderscheidde hier twee soorten initiatieven: initiatieven die hun beleid rechtstreeks richtten naar de scholen toe (zoals initieel het schoolparticipatiefonds functioneerde), en initiatieven gericht op ouders (bijvoorbeeld via een onderwijscheque). De commissie verkoos het laatste type, waarbij zowel preventief wordt gewerkt en ook aan de relatie tussen ouders en school wordt gewerkt. Voor de commissie waren hierbij twee zaken belangrijk. Vooreerst moesten scholen nog steeds aangesproken worden op hun verantwoordelijkheid. Ten tweede moeten ouders wel nog zelf een deel van de kosten blijven betalen. Dit laatste werd gemotiveerd vanuit een emanciperend oogpunt. De keuze viel daarom op het uitbreiden van de reeds bestaande kansentas, zodanig dat deze ook op schoolfacturen van toepassing is.

Concreet krijgen ouders met een kansentas 5% korting op alle schoolfacturen (behalve middagmaal en uitstappen buiten de schooluren), en nog eens bijkomend 45 euro korting op de eerste rekening van het schooljaar (22,5 euro in het DBSO). De kansentas dient elk jaar opnieuw aangevraagd te worden en wordt toegekend op basis van het recht op verhoogde tegemoetkoming van medische kosten (het voormalige Omnio-statuut). Er wordt gevraagd aan de scholen om zoveel mogelijk leerlingen te inventariseren die recht hebben op een kansentas, en om mogelijke rechthebbenden door te verwijzen naar de juiste instantie. Om scholen hierbij te ondersteunen werd een ‘pictobrief’ en een checklist ontwikkeld. Scholen hebben ook de mogelijkheid om zelf rechtstreeks kansentassen aan te vragen voor de doelgroep (“Algemene afspraken rond het kansentassysteem voor schoolrekeningen”, art. 3 §2 en §7). Ook moeten scholen weer de code kostenbeheer ondertekenen (art.4 §3) bij deelname aan het systeem van de kansentas.

Dit nieuwe systeem trad in werking in het schooljaar 2015-2016, en de stad noteerde reeds een stijging van het aantal kansentassen én van het aantal kortingen dat gegeven wordt binnen sport en cultuur. In die zin zijn de partners van de commissie ook tevreden met het kansentassysteem aangezien zij als bijkomend voordeel zien dat het bijdraagt aan verdere toegang tot sport en cultuur. Ze hopen ook dat het kansentassysteem tot meer communicatie tussen kansarme ouders en de scholen zal leiden, waardoor ouders makkelijker durven aan te geven dat ze moeite hebben met betalen, en de scholen bewuster worden van de samenstelling van hun leerlingenpopulatie.

“misschien ligt het effect wel in bewustmaking, dat de school er ook mee bezig is, dat er ook ergens een gesprek aan vasthangt, dat bij de inschrijvingen scholen zicht hebben op kansarme leerlingen, dat ze er ook iets aan kunnen doen. Dat de ouder ook kan aangeven: voor mij is het moeilijk, ik zou graag al in het begin een afbetalingsplan krijgen in plaats van op het einde van het schooljaar aangetekende brieven” (deskundige flankerend onderwijsbeleid)

Een belangrijk voordeel voor het flankerend onderwijsbeleid is de toegenomen transparantie over wie rechthebbend is, en de daaruit volgende voorspelbaarheid. Het probleem van gecumuleerde rekeningen is hierbij ook van de baan.

“Nu is het gewoon heel duidelijk wie er recht heeft op de kansentas en wie niet, en dat zorgt voor transparantie voor ons.” (deskundige flankerend onderwijsbeleid)

Een nadeel van het kansensysteem manifesteert zich vooral in het secundair onderwijs. Enkel inwoners van Sint-Niklaas en de deelgemeentes hebben namelijk recht op deze kansentas, maar zo'n 60% van de leerlingen in Sint-Niklaas scholen zou in een andere gemeente wonen. Meer dan de helft van de leerlingen kan dus geen aanspraak maken op de korting. Voor deze leerlingen heeft de commissie een doorverwijslijst opgesteld met contactgegevens van andere OCMW's en relevante diensten, om scholen te ondersteunen met hen door te verwijzen naar de juiste instanties.

De gesprekspartners wijzen hierbij op de grenzen van wat bereikt kan worden met het flankerend onderwijsbeleid. Deze grenzen stellen zich op het vlak van de mogelijke budgettaire reikwijdte, van het geografische bereik, en van de mogelijke bevoegdheden en zeggenschap. Onderstaande citaten illustreren dit.

“wat ook is, [problemen die niet door de Vlaamse overheid worden aangepakt, komen] verscherpt bij de gemeenten, die daar ook dan niet de nodige budgetten voor hebben; noch de nodige budgetten, noch het zeggenschap om daar iets mee te doen, en dat is wel heel frustrerend merk ik. Wij worden geconfronteerd met die kansarmoede, maar wij kunnen er eigenlijk niets aan doen.” (deskundige)

“in principe zou er eigenlijk geen flankerend onderwijsbeleid moeten zijn. Dat is natuurlijk heel idealistisch, maar het feit dat een centrumstad zoveel budget moet vrijmaken om te werken rond onbetaalde schoolfacturen... En het feit dat de stad dat doet is goed, maar een andere stad kan zeggen ‘ik doe dat helemaal niet’. En dat is ook een beetje de frustratie, je hebt hier wat leerlingen in het secundair die van buiten de stad [komen], daar kunnen we niks voor doen, maar dat zijn ook kansarme leerlingen. Dat zijn ook leerlingen dat het wat moeilijk hebben om de factuur te betalen, daar kunnen we niets voor doen. Maar dat probleem bestaat wel, dus in die zin vind ik wel dat de Vlaamse overheid wel haar verantwoordelijkheid zou moeten opnemen.” (deskundige)

Werkgroep schoolkosten en de code kostenbeheersing

Het LOP Sint-Niklaas had tot begin 2016 een niveau-overstijgende werkgroep schoolkosten (voor basis- en secundair onderwijs). Het was deze werkgroep die de code kostenbeheer samenstelde. Men heeft de structuur terug opgesplitst om de vergaderlast te verlichten. In het secundair werkt men nu in de plaats met een werkgroep ‘kansen voor jongeren’, maar deze werkt momenteel niet meer rond schoolkosten.

De werkgroep schoolkosten heeft naast het opstellen van de code kostenbeheer ook veel initiatieven genomen rond sensibilisering over armoede op school. Zo ontwierp en verdeelde de werkgroep een kalender met tips voor scholen, en werden er sensibiliserende folders voor leerkrachten en digitale reminders uitgestuurd met de boodschap om rekening te houden met het kostenplaatje.

De werkgroep heeft in het verleden ook geprobeerd om schoolkosten van scholen te vergelijken en om een overzicht van de gemiddelde schoolkosten in Sint-Niklaas te krijgen. Hiervoor heeft de werkgroep een sjabloon ontwikkeld op basis van vorig studiekostenonderzoek van het HIVA. Deze oproep kreeg echter enkel gehoor in het basisonderwijs. De LOP-deskundige merkt op dat bij de basisscholen scholen er vaak meer openheid en enthousiasme is om rond schoolkosten samen te werken dan in de secundaire scholen.

Code kostenbeheersing

Scholen die wensen deel te nemen aan het kansenpassysteem ondertekenen, net als in het vorige systeem, een code kostenbeheersing. Deze code werd reeds in oktober 2005 opgesteld door de toenmalige werkgroep schoolkosten van de LOP's basisonderwijs Sint-Niklaas en secundair onderwijs Sint-Niklaas en Temse. Sindsdien werd de code geactualiseerd. Tussen 2010 en 2014 werd de code grondig herwerkt, naar voorbeeld van de code van het LOP Gent¹³.

De code (zie bijlage 3) spoort scholen aan om jaarlijks hun kostenbijdrage kritisch te herbekijken met het oog op een zo goedkoop mogelijk onderwijs. Dit engagement staat geformuleerd in tien afspraken, die betrekking houden op onder andere kostenbeheersing, kostenbewustzijn, communicatie, en doelgroepen. Ondertekenende scholen engageren zich om tijdig, discreet en duidelijk om te gaan met bijdrageregeling, de schoolrekening(en) en alternatieve betalingsopties om te gaan en daarrond te communiceren, en om de mogelijkheid tot gespreide betaling of andere betalingsopties aan te bieden. Bij de code is ook een handleiding met praktijkvoorbeelden toegevoegd. Het LOP heeft ook een meldpunt kosten ingesteld voor ouders die zich benadeeld voelen. Hier is nog maar een drietal keer beroep op gedaan, maar de LOP-deskundige meldt dat dit elke keer werd opgelost. Dit meldpunt bestaat uit de voorzitter en de deskundige van het LOP. Dit zou in de toekomst meer in de aandacht worden gebracht via de communicatiekanalen van de cel flankerend onderwijsbeleid en van het LOP.

In 2014 werd de hernieuwde code kostenbeheersing plechtig ondertekend door alle scholen in het LOP. Dit motiveerde een aantal secundaire scholen om hier intern rond te beginnen werken.

“Zo is er een school waar men gereageerd heeft en die zegt we starten met een werkgroep 'schoolkosten'. En die hebben hele leuke ideeën uitgewerkt, bijvoorbeeld onderaan elke brief die de school verspreidt staat er 'u kunt een schooltoelage aanvragen'. Dan is er een tweede school die gezegd heeft van: wij gaan in de maand maart-april eigenlijk al een beeld vormen voor de kosten die volgend jaar zouden moeten aangegaan worden en per jaar hebben die een maximumgrens gezet. In die school werkt dat maar ondertussen is die directeur, die mee de code heeft helpen schrijven, is die weg, en is dat helemaal verwaterd.[...].” (LOP deskundige Sint-Niklaas)

Drie jaar na de ondertekening van de code zijn een groot deel van de directies veranderd, en is het thema in veel scholen op de achtergrond geraakt. Op het LOP-niveau is er ook niet veel meer gebeurd rond de code. Men is daarom ook niet zeker in welke mate de huidige generatie directeurs (nog) voldoende op de hoogte is van de beloftes die in 2014 werden gemaakt. In die zin nuanceren beide respondenten enigszins het bereikte effect van de code kostenbeheersing. Ze geven ook aan dat ze geen zicht hebben op de aanpassingen die scholen hebben ingevoerd naar aanleiding van die code kostenbeheer. Op LOP-vergaderingen komen bovendien af en toe praktijken aan het licht die in strijd zijn met de code kostenbeheersing, of met de decretale regelgeving omtrent kostenbeheersing en zorgvuldig bestuur. Daarom plant de werkgroep in het LOP basisonderwijs om in de toekomst deze code terug meer in de aandacht te brengen. Idealiter zou dit op regelmatige basis herhaald worden. De respondenten benadrukken dat het LOP hier vooral draagvlakken tracht te vinden om ook in consensus hierrond te kunnen werken. Noch het LOP, noch het flankerend onderwijsbeleid heeft een drukmiddel om meer dan dat te bereiken.

---

¹³ Ook het LOP Turnhout verwijst naar het baanbrekende werk van het LOP Gent rond de ontwikkeling van een code kostenbeheersing

Tegelijkertijd ontvangen de gesprekspartners signalen dat het voor scholen niet altijd evident is om kostenbeheersend te werken, binnen het kader van de beschikbare werkingsmiddelen. Onderstaande citaten illustreren dit.

“Anderzijds vind ik moet er ook een signaal komen naar de overheid dat de werkingsmiddelen die nu bestaan, dat die niet volstaan om de kwaliteit te garanderen die de overheid ook vraagt. Vandaar de boerenkermessen, pannenkoeken en al die toestanden die er zijn, dat is het maskeren van het tekort aan werkingsmiddelen.” (deskundige)

“maar het signaal dat de scholen altijd geven, ‘we worden altijd maar aangesproken bij bezuinigen op onze werkingsmiddelen, daar moeten we inleveren, het is voor ons niet meer haalbaar’. En dat is ook een realiteit, scholen krijgen het niet rond, en dat betekent, als de scholen het niet meer rond krijgen dan gaan ze factureren aan de ouders, en voor een grotere groep van ouders wordt het onbetaalbaar.” (deskundige)

2.3.1. LOP Turnhout

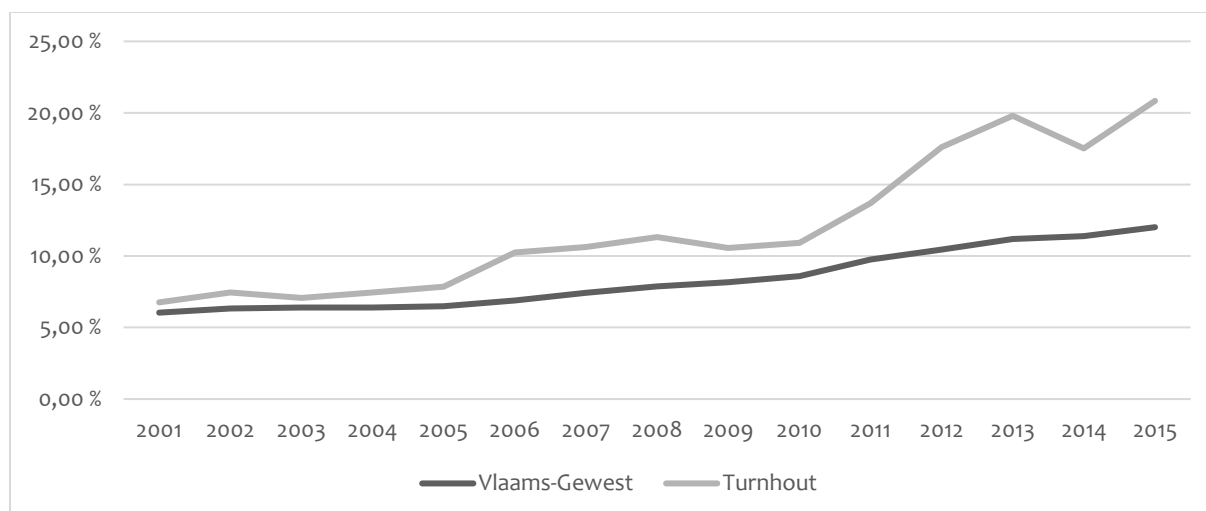
Reeds sinds het ontstaan van het LOP Turnhout wordt er aandacht besteed aan schoolkosten en aan communicatie. Op de eerste algemene vergadering, in april 2003, brachten de aanwezige koepelorganisaties, waar armen het woord nemen, deze thema's onder de aandacht als belangrijk knelpunten. Daarop is het LOP basisonderwijs in datzelfde jaar nog gestart met een werkgroep rond schoolkosten. Later is ook het LOP secundair met zo'n werkgroep gestart. Schoolkostenbeheersing werd tevens als aandachtspunt opgenomen in het beleidsplan 2014-2019 van de LOP's basisonderwijs en secundair (zie bijlage 6).

Turnhout is één van de Vlaamse centrumsteden waar de armoede sterk is toegenomen in de laatste vijf à tien jaar (zie figuur 2). Deze stijging valt zowel toe te wijzen aan een toegenomen generatiearmoede als aan meer gekleurde armoede. De laatste jaren kende de stad ook een grote instroom van vluchtelingen. Er wordt veel samengewerkt vanuit het LOP met de stad. De stad geeft voor het basisonderwijs onderwijscheques uit voor de scherpe maximumfactuur. De logica hierachter is dat deze cheques de schoolkosten voor kwetsbare ouders milderen en de communicatie tussen ouders en school op gang kunnen brengen. Het percentage van uitgegeven cheques dat effectief wordt ingeruild op school ligt hoog, waardoor de stad haar beleid als succesvol evalueert. Op een bepaald moment werd overwogen om dit systeem naar de eerste graad van het secundair uit te breiden, maar dit werd nog niet gerealiseerd.

Voor deze case interviewden we de huidige LOP-deskundige samen met de persoon die van 2002 tot 2016 als LOP-deskundige werkte.

Figuur 2: Evolutie van de kansarmoede-index voor Turnhout en Vlaams Gewest (2001-2015). Bron: Kind en Gezin

Tabel 17: Leerlingenkenmerken secundair onderwijs voor Turnhout en voor Vlaanderen (2015). Cijfers van Agodi.

	Indicator "opleiding moeder"	Indicator "schooltoelage"	Indicator "thuisstaal"	Indicator "buurt"
Turnhout	24,1%	24,5%	9,2%	12,8%
Vlaanderen	24,1%	26,4%	13,3%	24,7%

Het LOP Turnhout heeft een vrij beperkte stuurgroep basisonderwijs en stuurgroep secundair onderwijs qua aantal gemandateerden, maar heeft daarnaast nog vijf werkgroepen die veelal niveau-overstijgend werken. Op de stuurgroepen wordt gecommuniceerd wat er op de werkgroep gebeurt en omgekeerd. De stuurgroep heeft veel vertrouwen in wat er in de werkgroepen gebeurt, dus de facto hebben de werkgroepen een vrij grote autonomie binnen de klijntlijnen uitgezet door de stuurgroep. Dit vertrouwen is over de jaren heen zo gegroeid.

Werkgroep 'onderwijs en armoede'

Oorspronkelijk richtte de werkgroep zich enkel op schoolkosten in het basisonderwijs, maar geleidelijk aan verbreedde het perspectief van de werkgroep zich naar 'onderwijs en armoede'. Ook begon de werkgroep niveau-overstijgend te werken, en maken dus zowel het basis- als het secundair onderwijs deel uit van het werkterrein van de werkgroep. De redenering hiervoor was dat, hoewel de kosten in het secundair weliswaar hoger zijn dan in het basisonderwijs, de onderliggende problemen wel dezelfde zijn: "Wie in het basis niet kan betalen, [kan] in het secundair zeker niet betalen." De werkgroep bestaat uit personen van het basisonderwijs, het secundair onderwijs, en van het flankerend onderwijsbeleid van de stad Turnhout.

De werkgroep werkt voornamelijk laagdrempelige en sensibiliserende acties uit. Momenteel werkt de werkgroep bijvoorbeeld aan het laagdrempelig(er) maken van een informatiefolder voor ouders met informatie over de verschillende manieren waarop ze hulp kunnen krijgen voor de schoolkosten. Dit kan gaan over tussenkomsten van de mutualiteit bij bos- en zeeklassen, belastingvoordelen voor schoolkosten van kinderen jonger dan 12 jaar of over solidariteitsfondsen van scholen. Hiervoor werkt de werkgroep samen met de vereniging waar armen het woord nemen, een etnisch-culturele federatie en met het OCMW, om erop toe te zien dat het taalgebruik

van de folder toegankelijk genoeg is. Het plan is om de scholen te sensibiliseren over het gebruik van de folder, met name op welke manier en op welk moment ze de folder best meegeven. Een ander actiepoint van de werkgroep is om Turnhoutse scholen aan te zetten om DAF (Digitaal Aanvraagformulier)-intermediair te worden, een statuut wat hen zal toelaten om ouders te helpen bij het invullen van de digitale aanvraag voor de schooltoelage¹⁴.

Een jaarlijks initiatief van de werkgroep is de organisatie van een sensibiliseringsevenement samen met de onderwijsdienst van de stad. Dit trekt jaarlijks een honderdtal geïnteresseerden. Daarnaast werkte de werkgroep enkele meer structurele initiatieven uit. Deze worden hieronder meer in detail besproken.

Charter schoolkosten

In de werkgroep 'armoede en onderwijs' werd in 2004 besloten om een schoolcode af te sluiten, oorspronkelijk met alle basisscholen en later ook met alle secundaire scholen. Alle scholen uit Turnhout onderschrijven de punten in dit charter (zie bijlage 7). Deze punten hebben zowel betrekking op de financiële aspecten als op de relatie tussen school, leerling en ouders. Ondertekenende scholen engageren zich ertoe om jaarlijks hun totale kostenpakket te evalueren en om steeds op zoek te gaan naar de goedkoopste manier om hun pedagogisch project te realiseren. De school waakt erover dat ouders correct en voldoende geïnformeerd worden over de kostenraming van een studiejaar en over de mogelijkheden tot spreiding van betaling. Daarnaast engageert de school zich om actief haar leerkrachten en ouders te sensibiliseren over de armoedeproblematiek en om op een discrete en respectvolle manier met kwetsbare leerlingen en hun ouders om te gaan.

In het basisonderwijs maakt het charter deel uit van het aanvraagformulier voor scholen voor de onderwijscheques van Turnhout. In het secundair bestaat er echter niet zo'n instrument om dit charter levend te houden of om hierop toe te zien. Omdat het schoolkostenbeleid tot de pedagogische autonomie van de school behoort, is dit daarom een eerder vrijblijvend instrument. Noch het flankerend onderwijsbeleid, noch het LOP hebben het mandaat om hierop toe te zien of om een evaluatie te maken. De toepassing van het charter is dus afhankelijk van het engagement van de – soms wisselende – schooldirecties en hun team.

“Zo'n charter is een zeer interessant document, maar ook een beperkt ding. Het is vrij makkelijk om dat te tekenen als directie, maar doe je er dan iets mee? Misschien...”
(voormalige LOP-deskundige)

Zeker in de beginfase had dit document heel veel waarde, aangezien het de eerste keer was dat scholen in Turnhout expliciet maakten dat armoede en onderwijs een thema is wat hen aanbelangt. Scholen gingen er ook actief mee aan de slag en een schoolkostenbeleid kreeg vorm. Het charter kreeg toen erg veel aandacht in de (lokale) pers en werd ondersteund door de schepen van onderwijs, wat voor veel positieve energie zorgde.

---

¹⁴ <http://www.ond.vlaanderen.be/studietoelagen/dafintermediair/>

Samenwerking met het OCMW

De werkgroep was op een gegeven moment begonnen met een project in het basisonderwijs waarbij het OCMW een contactpersoon voor de scholen aanstelde, en elke school tevens een verantwoordelijke aanduidde voor problemen rond onbetaalde schoolrekeningen. Deze lijst werd intern gepubliceerd, zodat het OCMW ook wist wie ze konden contacteren binnen de scholen. Hoewel de basisscholen hier vragende partij waren, werd het systeem weinig gebruikt en stierf het een stille dood. Nu bleek recent dat scholen opnieuw belangstelling hadden voor een samenwerking met het OCMW, net als het OMCW, dus werd het terug opgenomen.

Deze twee partners samenbrengen bleek een interessante oefening te zijn, aangezien veel directies onvoldoende geïnformeerd blijken te zijn over de werking van het OCMW. Het OCMW bezit bovendien erg veel waardevolle expertise rond het omgaan met onbetaalde rekeningen, waar de scholen veel uit hebben kunnen leren. Omgekeerd kregen de schooldirecteuren ook de kans om bij het OCMW te pleiten voor een meer prioritaire behandeling van schoolrekeningen. In de praktijk gebeurt het dat scholen met veel kwetsbare gezinnen contact opnemen met het OCMW (met medeweten van de ouders), maar hier moet voorzichtig en discreet mee omgegaan worden. De LOP-deskundigen zijn dus wel overtuigd van het belang van dergelijke samenwerking, maar dit moet voor hen niet noodzakelijk op een even geformaliseerde wijze als oorspronkelijk werd ontworpen. Ook benadrukken ze dat dit niet de oorzaken van de problematiek aanpakt.

Onbetaalde schoolrekeningen in kaart brengen

Sinds het ontstaan van de werkgroep worden jaarlijks onbetaalde schoolrekeningen in Turnhout anoniem in kaart gebracht (oorspronkelijk enkel bij de basisscholen, maar dit werd ook uitgebreid naar de secundaire scholen). Hierbij wordt ook de opsplitsing gemaakt volgens aantal leerlingen met een schuld, en de hoogte van het bedrag per schuld.¹⁵ Daardoor kunnen de LOP-verantwoordelijken ook zien of een school bijvoorbeeld veel leerlingen met een kleine schuld, dan niet een aantal leerlingen met elk een hoge schuld heeft.

De rapportering gebeurt in vertrouwen zowel globaal (anoniem) als met de mogelijkheid tot benchmarking: scholen kunnen zich positioneren ten opzichte van de rest met betrekking tot hun schoolkosten en het aantal onbetaalde facturen. In het globale rapport zijn de gegevens anoniem gemaakt en zowel het LOP als de Stad gaan discreet om met de aangeleverde gegevens. Aangezien de scholen voordien geen referentiepunt hadden voor hun schoolkosten, was deze individuele feedback voor enkele scholen een revelatie, in die zin dat ze voor de eerste keer konden zien waar hun gevraagde bedragen zich ten opzichte van het gemiddelde bevonden. Hetzelfde geldt voor de positionering van de school wat betreft het aantal onbetaalde schoolfacturen. De gesprekspartners zijn er ook van overtuigd dat deze feedback in veel gevallen als extra motivatie heeft gediend voor scholen om actie te ondernemen. Ook werkt deze individuele feedback motiverend om de meting jaarlijks te blijven organiseren.

---

¹⁵ Deze meting heeft uiteraard ook beperkingen: de data is volledig afhankelijk van de informatie die scholen aanleveren, dewelke niet altijd op dezelfde wijze werd verkregen of werd samengesteld. Ook bij het aflijnen van de vraag hebben ze nu de grens gesteld op schulden opgebouwd van het begin van het schooljaar x tot het eind van dat schooljaar. Aangezien sommige scholen hun laatste rekening nog meegeven met het laatste rapport eind juni, is de vergelijking niet altijd even correct.

De metingen geven ook interessante informatie aan de LOP-deskundigen en aan het flankerend onderwijsbeleid van Turnhout. Het aantal achterstallige facturen op een school is niet terug te brengen tot het profiel van de leerlingenpopulatie. De LOP-deskundigen vermoeden dat dit waarschijnlijk komt doordat de scholen met veel kwetsbare leerlingen extra veel aandacht besteden aan de problematiek van schoolkosten bieden.

Kader onbetaalde schoolrekeningen

Op een gegeven moment volstond het voor de werkgroep niet meer om enkel deze onbetaalde schoolrekeningen te meten, en groeide het idee om een bredere aanpak te ontwikkelen. Daarom ontwikkelde de werkgroep een kader met verschillende stappen om onbetaalde schoolrekeningen te vermijden (zie tabel 18). Hierbij werd inspiratie opgedaan bij een Europees referentiekader rond schooluitval, met de stappen monitoring, preventie, interventie en compensatie.

“We zagen dan ook dat die bedragen onbetaalde schoolrekeningen altijd maar toenamen en we hadden dan zoiets van ‘ja we zijn hier nu wel aan het meten, we brengen rapportjes uit, maar we willen iets meer doen’. Want we zagen daar een stukje verlamming ontstaan zo, van, ‘ja we worden geconfronteerd met alsmäär hogere bedragen onbetaalde schoolfacturen. Dat begint te wegen, wat moeten we doen.’ En dan is eigenlijk die idee gegroeid van laten we het eens breder bekijken. Dat is een referentiekader vanuit Europa, dus die stapjes van monitoring, preventie, interventie en compensatie, dat is eigenlijk vooral bekend geworden omdat het gebruikt werd als kader om schooluitval in kaart te brengen. Daar dachten we ‘dit is een handig kader om dit ook te doen’.” (voormalige LOP-deskundige)

Dit kader werd enkele jaren geleden opgesteld, gedeeld en uitgelegd aan de directies. De meerwaarde van dit kader is dat het samenhang biedt tussen de verschillende initiatieven die doorheen de jaren zijn opgestart. In hoeverre en op welke manier de scholen daar nu mee aan de slag gaan, behoort tot de autonomie van de scholen.

Tabel 18: Kader onbetaalde schoolfacturen

Omgevings-analyse/ Monitoring	Preventie	Interventie	Compensatie
<ul style="list-style-type: none"> - Jaarlijkse bevraging & rapport - Armoedebaarometer - Armoedemonitor - VRIND (Vlaamse regionale indicatoren) - Gemeentelijke profielschets - Werkgroep onderwijs & armoede - Stadsmonitor - Rapport armoede Stad Turnhout - Mogelijk op termijn gegevens van 'Mijn Onderwijs' 	<ul style="list-style-type: none"> - Aandacht bij het intakegesprek voor de schoolrekeningen en de financiële draagkracht van het betreffende gezin - Schoolcode kostenbeheersing & communicatie - Onderwijscheques & Scholenfonds - Zitdagen studietoelagen - Blijven ijveren voor automatische toekenning - Maximumfacturen in het basisonderwijs - Goede praktijken in 'Onderwijs, dagelijkse kost?' - Externe boekenfondsen opvolgen - Sensibiliseringsevenement rond 17/10 (i.s.m. 'T ANtWOORD) - Traject CEDES, SOS Aalst... - Uitwisseling goede praktijken (o.a. publicaties Netwerk) - Combinatie-aanvraag vrijetijdspas, onderwijscheque en studietoelagen - OCMW-contactpunt voor scholen - Samenwerking medewerker kinderarmoede OCMW 	<ul style="list-style-type: none"> - 2 stappenplannen (niet kunnen/willen betalen) - Onderwijscheque en Scholenfonds - Zitdagen studietoelagen - Gesprek met de ouders bij betalingsproblemen - Vertrouwenspersoon in school en OCMW 	<ul style="list-style-type: none"> - Communicatie OCMW - Melding hulp bij onbetaalde schoolrekeningen door OCMW op de herinneringsbrief - Op de eerste brief bij de rekening trachten ouders naar de school te krijgen voor een gesprek bij eventuele betalingsproblemen - Vertrouwenspersoon in school en OCMW

Evaluatie

Net als op de stuurgroep van het LOP, worden alle beslissingen in consensus genomen. Enerzijds verleent dit meer kracht aan de genomen beslissingen, maar soms kan dit een zwakte zijn, aldus de gesprekspartners. Hoewel de werkgroep in de laatste vijftien jaar enkele nuttige realisaties heeft bereikt, stuiten de LOP-deskundigen vaak op de grenzen van wat mogelijk is binnen een dergelijke werkgroep. Dit ligt zeker niet aan een gebrek aan goede wil bij scholen. Er werden al verschillende sensibiliseringsacties ondernomen vanuit de werkgroep, maar voor schooloverstijgende acties is het vinden van consensus al een stuk moeilijker. Dit ligt deels aan de aard van de structuur: de personen binnen de werkgroep vertegenwoordigen – en zijn gebonden door – een schoolbestuur dat misschien minder geneigd is om al dan niet bindende engagementen rond schoolkosten aan te gaan.

“[M]aar van het moment dat je probeert afspraken te maken rond schooloverstijgende initiatieven, dan voel je ook bij gemotiveerde mensen dat scholen, scholengroepen of schoolbesturen ook andere belangen en prioriteiten hebben. Mensen die verantwoordelijkheid dragen voor het runnen van scholen als organisatie hebben een andere manier van kijken dan de mensen die met hun twee voeten in de praktijk staan en vooral naar de kinderen kijken. En dat kan botsen. Dat zijn dingen die niet uitgesproken worden aan een vergadertafel, maar ik meen dat toch vaak te voelen, dat dat eronder zit.” (LOP-deskundige)

De jaarlijkse meting van de onbetaalde schoolfacturen in de scholen van het LOP tonen helaas aan dat de onbetaalde schoolfacturen niet gedaald zijn. Hierbij moet echter ook in rekening worden gebracht dat de kansarmoede in Turnhout in de laatste vijftien jaar erg snel is toegenomen, en dat er daarnaast ook een stijging is van het aantal indicatorleerlingen. Onder andere daardoor bestaat er volgens de gesprekspartners bij de scholen een zekere moeheid rond het thema. Ondanks jarenlange inzet zien de scholen dat de armoede in Turnhout blijft toenemen. Bovendien is armoedebestrijding niet de hoofdtaak van een school, en zijn er op die manier ook grenzen aan wat een school kan bereiken. Daarnaast zijn er ook veel andere belangrijke thema's die aandacht vragen (bijvoorbeeld 'groene school', diverse school, enzovoort...)

“Zij hebben heel veel gedaan, maar ze zien ook wel dat de armoede blijft stijgen, en scholen worden aangesproken en hebben ook wel heel terecht het gevoel van "wij doen al zoveel, wij kunnen als school niet de problemen van de wereld oplossen".” (LOP-deskundige)

De LOP-deskundigen merken ook op dat er een evenwicht moet behouden blijven tussen enerzijds kostenbeheersing en anderzijds het emancipatorisch project van het onderwijs, gericht op het verbreden van de leefwereld van de leerlingen.

“En wat ben je dan eigenlijk aan het doen met kinderen die in een kwetsbare omgeving zitten? In welke leefomgeving zitten die? Welke rolpatronen zien die? Wat krijgen die thuis aangeboden? Dat je eigenlijk kunt argumenteren - scherp gesteld - dat door de schoolkosten laag te trekken, je eigenlijk de ontwikkelingskansen, waar vroeger onderwijs een emancipatorische reflex had, van juist door naar school te gaan leer je andere patronen kennen enzovoort, dat dat eigenlijk meer op zichzelf terugplooit dan daarvoor. Door het kleine budget van de ouders speelt het onderwijs niet meer de emancipatorische rol en ik vind dat heel bezwarend. Vanuit een breder perspectief.” (LOP-deskundige)

Tot slot merken de LOP-deskundigen ook op dat de concurrentie tussen scholen in de weg staat van een effectief kostenbeheersend schoolbeleid. De scholen in het secundair zijn daarom erg begaan met hun profilering, bijvoorbeeld als school waar leerlingen een ruime en brede kijk op het leven aangeboden krijgen. Veel ouders verwachten ook een ruim aanbod aan bijkomende

activiteiten, zoals bijvoorbeeld een Rome-reis of regelmatige theaterbezoeken. In die zin zijn scholen dus ook gebonden door de wensen van hun stakeholders. Ook de transparantie en de samenwerking tussen scholen kan hier rond belemmerd worden. Het LOP heeft enkele jaren terug een tijdlang geprobeerd om op de algemene vergadering een vast agendapunt op te nemen waarbij scholen goede praktijken uitwisselen, maar ze merkten dat dit altijd redelijk algemeen werd gehouden. Mensen wilden niet graag té veel details uitwisselen., waardoor het een “vrijblijvende babbel” werd waar men uiteindelijk weinig concrete en nuttige informatie uit kon halen. Uiteindelijk werd daarom dit initiatief stopgezet.

Voor scholen is het soms ook moeilijk om over hun schoolkostenbeleid te communiceren, wanneer de gewenste perceptie of de sociale mix van de school in het gedrang kan komen. Dus ook al doen scholen intern veel rond kostenbeheersing, toch komen ze daar niet altijd even graag mee naar buiten.

“Ik heb een gesprek gehad in het secundair onderwijs, met [een schooldirecteur], en die zegt ook van "het is ook heel moeilijk voor ons om daarover te communiceren, want wij doen veel, maar wij willen onze populatie ook gemixt houden, en als wij daarover te open gaan zijn, dan komt de perceptie van onze school in het gedrang". Het gaat niet over niet willen delen, denk ik. Soms is het: er is niet veel om te delen, en soms ook: er is heel veel om te delen, maar dat is ook niet waar dat wij mee naar buiten willen komen.” (LOP-deskundige)

Binnen de grenzen van deze beperkingen, heeft de werkgroep toch verschillende realisaties bereikt. Het is telkens zoeken, en alles moet met kleine stapjes, voorzichtig gebeuren. Er is al erg veel informatie, en dankzij de werkgroep wordt het thema onder de aandacht gebracht van de scholen. De gesprekspartners zijn er dan ook van overtuigd dat het kader en het charter tot betere praktijken in de omgang met onbetaalde schoolfacturen hebben geleid. Scholen merken in de praktijk dat hoe beter zij communiceren met de ouders, hoe groter de kans is dat de rekeningen betaald worden. Omgekeerd is het voor ouders prettiger wanneer er vanaf de eerste schooldag een goede communicatie en betrokkenheid met de school is; in die zin is werken rond schoolkosten en communicatie een win-win voor beide partijen.

Deel 3 Conclusies en beleidsaanbevelingen

In de voorgaande cases kwamen drie aspecten naar voor als belangrijke pijlers van een kostenbeleid. Dit zijn tevens thema's die in de verkennende gesprekken naar voren kwamen. De bespreking van de cases werd dan ook deels opgebouwd volgens deze thema's.

In de eerste plaats spreken we over sensibilisering. Met sensibilisering doelen we op alle initiatieven die bewustzijn en bewustmaking nastreven rond enerzijds de hoogte van de schoolkosten, en anderzijds rond de armoedeproblematiek en de beleving van mensen in armoede. Dit is de basis van een goed kostenbeleid, en wordt ook verondersteld bij de uitbouw van een kostenbeheersende schoolpraktijken. Voorbeelden uit de case studies vindt men bij de werking van de ervaringsdeskundige armoede, of bij de initiatieven van de werkgroep onderwijs en armoede van het LOP Turnhout. Sensibilisering is tevens een erg belangrijk onderdeel van het zeven stappenplan van SOS Schulden op School. Ook de pedagogische begeleidingsdiensten van de drie grootste netten gaven aan sterk in te zetten op kostenbewustzijn.

De tweede pijler binnen de cases betreft het communicatiebeleid van de school naar de ouders. Dit omvat ook het facturatiebeleid en de procedure bij onbetaalde facturen, aangezien dit ook een vorm van oudercommunicatie is. Praktijken die de klemtoon leggen op hun communicatiebeleid werken proactief naar ouders toe en zijn flexibel, duidelijk, en begripvol in de omgang met ouders wat betreft schoolkosten. Ook het Netwerk tegen Armoede en de ouderkoepels legden veel nadruk op het belang van transparante en duidelijke communicatie met ouders.

Als derde en meest voor de hand liggende pijler binnen de goede praktijken is er het effectief engagement tot kostenbeheersing. De verschillende strategieën die scholen toepassen om de prijs van de papieren kost, grondstoffen, materialen en de extra-muros-activiteiten beperkt te houden vallen hieronder. Maar ook engagementsverklaringen in de vorm van schoolvisies, een schoolcode, en uiteraard een maximumfactuur passen binnen deze pijler.

In figuur 3 worden deze drie pijlers weergegeven in de vorm van een gelijkzijdige driehoek. De goede praktijken uit de studie worden hierin geplaatst naargelang de *klemtoon* die gelegd wordt binnen het schoolbeleid. Wanneer een praktijk in één hoek wordt geplaatst, wil dit daarom niet zeggen dat we hun beleid ten opzichte van de andere hoeken als onvoldoende beschouwen. We bedoelen hiermee echter dat de focus van het kostenbeleid meer de nadruk legt op die specifieke zijde van de driehoek.

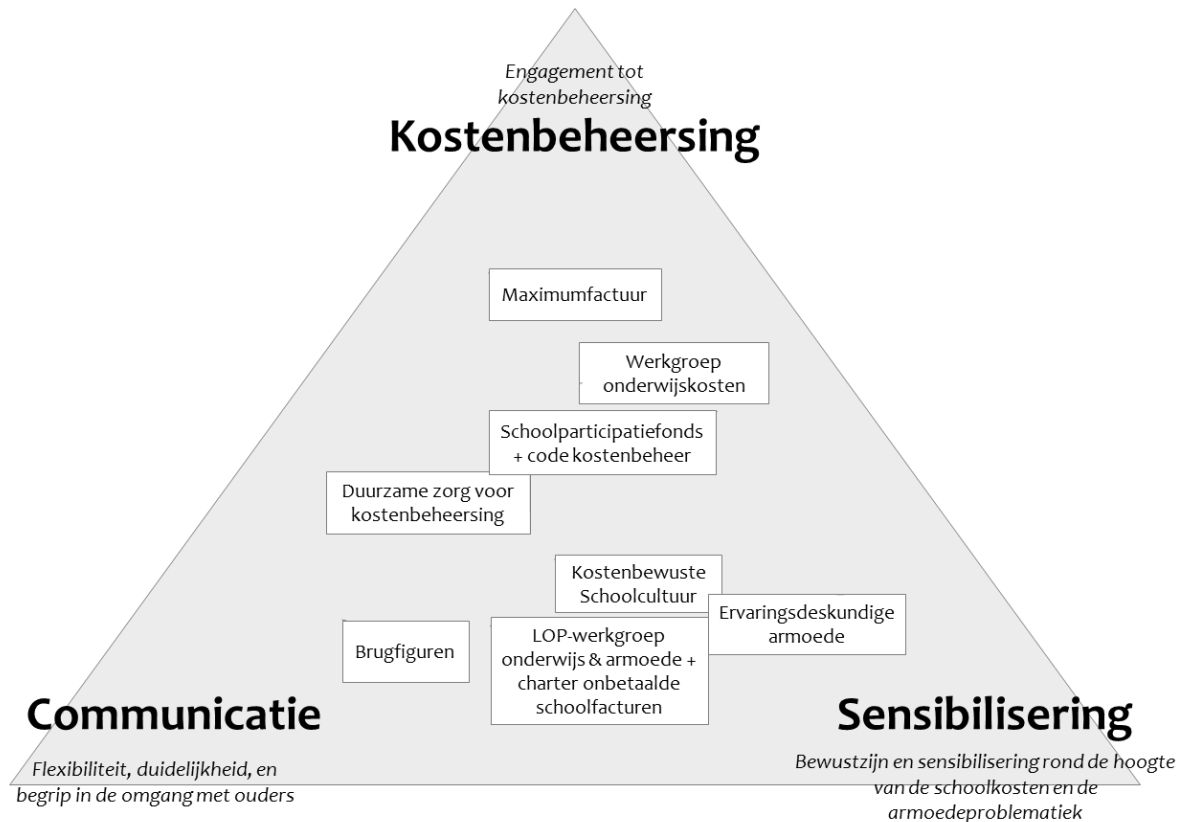
Doelgroepenbeleid maakt deel uit van dit model als transversaal doch essentieel thema binnen deze pijlers. Immers, het opzetten van een doelgroepenbeleid vereist sensibilisering en vertaalt zich in het communicatie-, facturatie-, en kostenbeleid. Het doelgroepenbeleid binnen de cases heeft in de meeste gevallen betrekking tot een sociaal fonds van de school zelf, van de scholengroep/inrichtende machten, of van de stad. In de cases kwamen ook enkele initiatieven aan bod die op het niveau van het stedelijk/flankerend onderwijsbeleid (of onderwijsbeleid) naar doelgroepen gericht werken. In Sint-Niklaas werd de kansentas van het schoolparticipatiefonds besproken, en scholen in Gent en Antwerpen gaven ook aan gebruik te kunnen maken van een sociaal fonds van de stad voor financieel kwetsbare leerlingen.

De case studies in dit onderzoek kunnen als inspiratie dienen voor scholen(groepen) of lokale overlegplatformen die een kostenbeleid willen uitwerken of verfijnen. De overheid kan echter ook enkele beleidsmaatregelen uitwerken om kostenbeheersing in alle scholen een thema te maken. We beargumenteren dat, indien de beslissing om kostenbeheersend te werken op het niveau van de school blijft, dit segregatie in de hand kan werken.

We formuleren onze beleidsaanbevelingen en de aanbevelingen van de gesprekspartners binnen de vier thema's kostenbeheersing, communicatie, sensibilisering, en doelgroepenbeleid.

Figuur 3: drie pijlers van een goed kostenbeleid

3.1. Doelgroepen

Op basis van de verkregen informatie uit de case studies is het moeilijk om vast te stellen voor welke groepen van ouders kostenbeheersende maatregelen het hardst nodig zijn, voornamelijk omdat de scholen meestal zelf niet in deze termen denken en handelen. De doelgroep van ouders die extra steun (op financieel of communicatief vlak) nodig heeft, wordt vaak impliciet en ad hoc gedefinieerd door de scholen. In veel gevallen gaat het over alle ouders die de rekening niet kunnen betalen. Bepaalde scholen hebben een procedure (bijvoorbeeld een kwijtschelding van de rekening wordt pas toegekend na evaluatie via een huisbezoek), maar in veel gevallen wordt geval per geval ingeschat of een gezin hulpbehoevend is. In veel gevallen impliceren scholen gewoonweg 'ouders in armoede'. Verschillende respondenten vermelden ook het onderscheid tussen ouders die niet

kunnen en ouders die niet willen betalen. De meeste scholen uit het onderzoek gaan over tot gedeeltelijke of volledige kwijtschelding van schoolrekeningen indien zij inschatten dat ouders deze niet kunnen betalen. Deze inschatting wordt in veel gevallen gemaakt na één of meerdere huisbezoeken en door veel persoonlijk contact aan te gaan.

Enkele scholen richten zich in hun kostenbeleid, in de eerste graad, vooral op de B-stroom (scholen 3, 5, en school 6 anticipeert dit). De scholen zijn zich namelijk wel bewust van de verschillende sociaaleconomische samenstelling in de A- en B-stroom en anticiperen daarom hierop. Of gezinnen al dan niet behoren tot de doelgroep is afhankelijk van de context waarbinnen de scholen functioneren en de schooleigen operationalisering. Zo is de kans reëel dat eenzelfde gezin, in de ene school wel en in de andere school niet tot de doelgroep wordt gerekend. De schooldirecteur in het BUSO haalde aan dat in die context vooral veel éénoudergezinnen en gescheiden koppels zijn, terwijl de schooldirecteurs van school 1 en school 3 (zogenaamde ‘concentratiescholen’) eerder gewag maken van veel grote gezinnen, anderstalige ouders, en bijklussende leerlingen. Het is dus moeilijk om veralgemeningen te maken.

Een terugkerend element is dat in veel scholen, de definiëring van de doelgroep zich beperkt tot ouders die zelf aangeven een afbetalingsplan of kwijtschelding van de schoolrekening nodig te hebben. Dit kan problematisch zijn, in de eerste plaats doordat de opsporing van de doelgroepen pas na de manifestatie van een probleem verloopt, en in de tweede plaats omdat ouders zelf de moed moeten hebben én stappen moeten zetten om zich kenbaar te maken.

Een aantal scholen probeert proactief en preventief die ouders die zij als doelgroep beschouwen op te sporen en er een relatie mee aan te gaan. Inschrijvingsmomenten, oudercontacten, en persoonlijke afspraken zijn hier een essentieel middel. Ook wordt van het onderwijzend personeel gevraagd om attent te zijn voor signalen (scholen 2, 3, 5).

Enkele voorbeelden die scholen kunnen gebruiken om signalen van armoede op te vangen, vindt men in de signaallijsten van het onderwijstijdschrift Klasse¹⁶ en van samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen¹⁷.

Hoewel scholen veel signalen kunnen opvangen bij gezinnen die door de mazen van het net vallen, en deze gezinnen zo doorverwijzen naar de juiste instanties, plaatsen verschillende respondenten (zie school 5, school 2, LOP 1) echter ook vraagtekens bij de grenzen hiervan. Het is namelijk niet de bedoeling dat scholen de rol van OCMW's, CAW's en dergelijke overnemen. Bovendien is het voor scholen niet evident om gebruik te maken van criteria om de ‘juiste’ doelgroep te identificeren.

Beleidsaanbeveling 1:

In veel gevallen is het voor scholen moeilijk om ouders met betalingsmoeilijkheden te identificeren. Scholen hanteren vaak een case per case benadering, waarbij ouders niet beschermd zijn tegen mogelijke willekeur of ongelijke behandeling. Vaak is er sprake van een

¹⁶ https://www.klasse.be/wp/wp-content/uploads/2015/09/Klasse_PVDK_signaallijst.pdf

¹⁷ <https://www.geraardsbergen.be/product/836/signalenbundel-kinderarmoede>

“take it or leave it”- benadering waarin potentiële begunstigden hun rechten pas kunnen realiseren wanneer ze die zelf actief claimen.

In de onderzochte cases lijkt echter geen draagvlak te zijn om algemene criteria toe te passen (bijvoorbeeld een inkomenscontrole); enerzijds vanuit inhoudelijke overwegingen (omdat gezinnen volgens bepaalde criteria uit de boot zouden vallen ook al kunnen ze niet betalen), anderzijds vanuit logistieke overwegingen (voor de meeste scholen is het niet mogelijk en ook niet wenselijk om deze rol over te nemen).

Vanuit de cases en de voorbereidende gesprekken met stakeholders werden er mogelijkheden gesuggereerd om hier verbetering in aan te brengen: duidelijke schoolreglementen, een inschrijvingsbeleid dat zich richt op de identificatie van problemen, en transparante procedures rond steunfondsen.

Een eerste belangrijke stap die scholen kunnen zetten is het creëren van transparantie en de doelgroep duidelijk omschrijven in het schoolreglementen en dit actief te communiceren naar ouders bij inschrijving en contacten. Daarnaast dient een pro-actief en preventief beleid ontwikkeld te worden waarbij signalen (h)erkend kunnen worden. Dit dient zeker aan bod te komen bij de inschrijvingen maar mag daar zeker niet toe beperkt blijven. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van bestaande instrumenten (bijvoorbeeld de signaallijsten armoede, cfr. supra). De verspreiding van deze goede schoolpraktijken kan versterkt worden door het uitbreiden van de cursus armoedeherkenning in de lerarenopleiding kleuteronderwijs naar de lerarenopleidingen lager en secundair onderwijs.

Gezien het succes van de projectoproep ‘Samen tegen onbetaalde schoolfacturen’, 70 scholen stelden zich kandidaat, strekt het tot aanbeveling om het aanbod uit te breiden zodat ook de niet geselecteerde scholen een ondersteuningstraject aangeboden krijgen.

3.2. Sensibilisering rond de schoolkostenproblematiek

Sensibilisering van het schoolpersoneel – zowel onderwijzend als ondersteunend – kwam in verschillende cases naar voren als enerzijds de beginpositie van het kostenbeleid, anderzijds ook als de voorwaarde om het beleid op alle niveaus vorm te geven en in te bedden. In sommige scholen werd hier actief aan gewerkt, in andere scholen was dit op natuurlijke wijze ingeburgerd door de context waarin de leerkrachten les geven. Het was ook vooral in deze scholen met hoge aantallen SES-indicatorleerlingen dat kostenbewustzijn als een evidentie werd aanzien. De gesprekspartners binnen het Provinciaal Onderwijs Antwerpen spreken hierbij over de noodzaak van een ‘mindshift’ om tot kostenbewuste scholen te komen.

Sensibilisering werd dus niet voor niets aan de basis van de driehoek geplaatst. Het is immers een voorwaarde voor een geslaagd kostenbeheersings-, communicatie-, en doelgroepenbeleid. De expert van SOS Schulden op School benadrukte tijdens ons gesprek ook nog eens dat zelfs bij de invoering van bijvoorbeeld een maximumfactuur in het secundair onderwijs, sensibilisering nodig blijft om omzeiling van het bestaand beleid te vermijden. In veel gevallen is er bovendien een informatietekort rond bestaande regelgeving of praktijken, aldus de ervaringen van SOS Schulden op School. Een schoolteam dat overtuigd is van het belang van kostenbeheersing is overigens alerter in de omgang met kosten alsook in de detectie van kwetsbare leerlingen. Bovendien creëert men draagvlak voor een ander beleid.

Een masterproefonderzoek uitgevoerd door twee studenten aan de faculteit Economie en Bedrijfswetenschappen van de KU Leuven (Holvoet & Luystermans, 2015) onderzocht determinanten van kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij 264 leerkrachten binnen 13 secundaire scholen uit het Katholieke net. Hieruit concludeerden de auteurs dat dit positief beïnvloed wordt door o.a. kennis over de financiële situatie van de leerlingen en door feedback van leerlingen over de schoolkosten. Dit ligt in de lijn van de constatering dat leerkrachten in scholen met veel SES-indicatorleerlingen automatisch aan kostenbewust onderwijs doen. Leerkrachten die zich tevens verplicht voelen om verantwoording af te leggen en een goede relatie met de leerling hebben, scoorden ook hoger op kostenbewustzijn en kostenbewust handelen. Leerkrachten die begaan zijn met de leerlingen doen meer moeite om de kosten te drukken. Andere significante determinanten in dit onderzoek waren de aanwezigheid van een collega met een voortrekkersrol, en de kwaliteit van de communicatie tussen collega. Een kostenbewuste leerkracht (of lid van het ondersteunend personeel) zou zijn of haar collega's dus eveneens kunnen overtuigen van het belang van kostenbeheersing. Via de lerarenopleiding en de nascholing kan hieraan gewerkt worden om het draagvlak te verspreiden.

Rond de sensibilisering van scholen bestaat reeds veel expertise. In hoofdstuk 1.1. (“Verkennde gesprekken”) bespraken we reeds het zevenstappentraject van de vzw SOS Schulden op School. Zij bieden niet alleen aan individuele scholen vormingstrajecten aan, maar steeds meer krijgen zij ook de vraag van scholengroepen, LOP's, steden en gemeenten om gemeenschappelijke trajecten te begeleiden. Zij stellen vast dat wanneer deze vraag van een lokaal bestuur komt, dit een positieve invloed heeft op het belang dat scholen hieraan hechten. Ook het Netwerk tegen Armoede ontwikkelde een uitgebreide brochure vol concrete tips voor een goed schoolkosten- en communicatiebeleid van scholen (Netwerk tegen Armoede, 2012).

De pedagogische begeleidingsdienst speelde een grote rol in de beginfase van het traject dat school 4 doorlopen heeft. De lokale overlegplatformen en het flankerend onderwijsbeleid van steden en gemeenten hebben ook ruimte om sensibiliseringsacties uit te werken, zie bijvoorbeeld het LOP Turnhout en Sint-Niklaas. Zo kunnen zij bijvoorbeeld gezamenlijke vormingstrajecten faciliteren en de uitwisseling van goede praktijken stimuleren.

Beleidsaanbeveling 2:

Een tweede beleidsaanbeveling is om meer aandacht aan kostenbewustzijn te besteden binnen de (specifieke) lerarenopleiding, de nascholing voor directies en de ABC-opleiding van AgODi voor beginnende secretariaatsmedewerkers. Dit zowel op het vlak van sensibilisering voor de problematiek, als wat betreft informatie-uitwisseling rond de regelgeving met betrekking tot bijdragelijsten en rond goede kostenbeheersende praktijken. Het stappenplan van SOS Schulden op School vormt hiervoor een goede basis. Op schoolniveau kunnen directies vervolgens een voortrekkersrol spelen door het onderwijzend en ondersteunend personeel attent te maken op het belang van kostenbeheersing en de noodzakelijke ‘mindshift’ in de volledige organisatie te promoten en op te volgen.

3.3. Communicatie tussen school en ouders

3.3.1. Contact met de ouders

De communicatie tussen school en ouders begint bij het inschrijvingsgesprek, aangezien dit het eerste en soms het enige moment is waar scholen de ouders zien. Hier komt het op aan om het administratieve te overstijgen en de eerste stappen te zetten om een vertrouwensrelatie op te bouwen. Dit vereist dat het administratief personeel van de scholen mee is in het verhaal met betrekking tot kostenbeheersing. Vaak is het administratief personeel immers het eerste aanspreekpunt voor ouders met vragen en verloopt de communicatie en de opvolging met de ouders rond schoolfacturen, afbetalingsplannen en betalingsproblemen via hen. Beleid en vorming rond kostenbeheersing moet daarom niet enkel gericht zijn op het onderwijzend, maar ook op het ondersteunend personeel. Enkele scholen doen dit ook en hebben hier veel positieve ervaring mee.

Echter, de scholen die hier veel aandacht aan besteden, investeren ook veel tijd en mankracht in deze werking. Wanneer scholen de diensten van een incassobureau of een extern boekenfonds inschakelen is dit vaak juist om op deze tijd en energie, en dus werkkrachten te besparen. Door te investeren in ondersteunend personeel investeert men dus in een communicatiebeleid op maat van de ouders.

Beleidsaanbeveling 3:

Uit de cases (zie met name de cases 2, 3 en 5) blijkt dat de inzet van voldoende ondersteunend personeel een noodzakelijke voorwaarde is voor een integraal kostenbeleid met aandacht voor een goed communicatiebeleid. Inrichtende machten dienen er dus over te waken dat bij de verdeling van de middelen over de scholen hier voldoende rekening mee wordt gehouden.

Beleid en vorming rond kostenbeheersing moet daarnaast niet enkel gericht zijn op het onderwijzend, maar ook op het ondersteunend personeel. Vaak zijn zij het eerste aanspreekpunt voor ouders met vragen en verloopt de communicatie en de opvolging rond schoolfacturen, afbetalingsplannen en betalingsproblemen via hen. Het is dus belangrijk dat het ondersteunend personeel zelf voldoende ondersteund wordt door de school bij de outreachende en verbindende rol die zij op dit vlak kunnen spelen. Op schooloverschrijdend niveau kunnen goede praktijken (bv. case brugfiguren) uitgewisseld worden via intervisie- en studiedagen.

3.3.2. Bijdrageregelingen en schoolfacturen

Kosteloze toegang tot het leerplichtonderwijs, zoals gewaarborgd wordt in de Grondwet, impliceert dat scholen geen direct of indirect inschrijvingsgeld mogen vragen. Het houdt echter niet een volledige kosteloosheid van het secundair onderwijs in.

“in de huidige stand van de regelgeving op het niveau van het secundair onderwijs de scholen van de ouders en de meerderjarige leerlingen wel een bijdrage kunnen vragen voor didactisch materiaal en voor bepaalde activiteiten en vormen van dienstverlening. Uitgesloten zijn evenwel kosten die behoren tot de basiskosten voor de organisatie van hedendaags onderwijs en een onderdeel vormen van de openbare dienstverlening van elke door de overheid gefinancierde of gesubsidieerde onderwijsinstelling. [...] Voor goederen en diensten waarvoor een bijdrage kan worden gevraagd mag niet meer worden

aangerekend dan de kosten van de geleverde goederen of prestaties. Deze kosten moeten kunnen worden verantwoord, onder meer vanuit de eigenheid van de doelgroepen in het secundair onderwijs. De gevraagde bijdragen moeten het kenmerk behouden van een kostprijs. Dat veronderstelt enerzijds dat het gaat om door de school effectief gemaakte kosten en anderzijds dat het goederen of diensten betreft die de betrokken leerling effectief heeft ontvangen.” (Commissie Zorgvuldig Bestuur, 2015, p.36)

Basiskosten voor de organisatie van het onderwijs moeten door de school zelf worden gedragen (ibid p.45). Het gebruik van de elektronische infrastructuur (bv. elektronische leerplatformen), of van communicatiesystemen (bv. Smartschool, internetgebruik op school) worden tot de basisuitrusting van de school beschouwd en mogen niet aan ouders worden aangerekend. Ook kosten voor het verkrijgen van studierapporten (ibid p.46) en de toegang tot schoolfeesten voor leerlingen en de personen die, al of niet op familiale basis, emotioneel met het kind verbonden zijn, moeten kosteloos blijven.

Een bestaand instrument dat als doel heeft de transparantie rond schoolkosten te verhogen, is de verplichte bijdrageregeling. Momenteel wordt de wijze waarop de oplijsting en de berekening van de bijdragelijst gebeurt, aan de scholen overgelaten en moet enkel voldaan worden aan de differentiatie tussen schooljaren, studierichtingen en leerjaren. Een schoolbestuur kan gesanctioneerd worden door de Commissie Zorgvuldig Bestuur, indien zij voor de vaste kosten meer aanrekent dan vermeld staat in de bijdrageregeling en indien er een klacht geformuleerd wordt. De Commissie wijst wel op een aantal principes waaraan een goede bijdrageregeling moet voldoen. Een goede bijdrageregeling is transparant, nauwkeurig en volledig. Zij wordt bovendien op schriftelijke wijze aan de ouders bezorgd vóór de start van het schooljaar en wordt in het schoolreglement opgenomen. Met volledigheid wordt bedoeld dat alle redelijkerwijze te verwachten bijdragen moeten worden vermeld. Transparantie verwijst onder meer naar het maken van een duidelijk onderscheid tussen verplichte en facultatieve bijdragen en welke activiteiten daaronder horen. De bijdrageregeling moet tot slot nauwkeurig zijn: de bedragen in de bijdrageregeling moeten gerelateerd zijn aan de reële en effectief gemaakte kosten. De Commissie vindt algemene forfaitaire bedragen daarom niet specifiek genoeg: men mag geen al te ruime vorken hanteren voor bijvoorbeeld kopiekosten, zonder deze nader te specificeren (Commissie Zorgvuldig Bestuur, 2015, p.63). De school mag wel een voorschot op de schoolfactuur vragen, indien dit een redelijk bedrag is. Bovendien verwacht de Commissie dat de school hier duidelijk over communiceert en dat er ook bij de regeling van de voorschotten aandacht wordt besteed aan afwijkingen voor minder gegoede ouders.

De bijdragelijst moet de mogelijkheid tot het toestaan van afwijkingen voor financieel minder gegoede gezinnen vermelden, onder de vorm van specifieke maatregelen of tegemoetkomingen. Betalingsmoeilijkheden mogen bovendien nooit de rechten van de leerling in het gedrang brengen: de pedagogische verhouding tussen de leerling en de school mag geen invloed ondervinden door de schuldenproblematiek van de ouders of van de meerderjarige leerling.

Wat betreft de invordering van onbetaalde facturen biedt de Commissie een zwakke bescherming van de ouders, en geeft ze weinig waarborg voor de bescherming van de rechten van kwetsbare ouders. Er is enkel een verplichting om in de bijdrageregeling te voorzien in afwijkingen ten gunste van ouders die in sociaal minder gunstige omstandigheden verkeren; en om aan deze verplichting bijzondere aandacht te besteden vooraleer de dwangmiddelen van het burgerlijk recht worden ingeroepen.

Tot slot willen we opmerken dat de regelgeving scholen de mogelijkheid geeft om prijsdifferentiatie toe te passen, bijvoorbeeld in het kader van een doelgroepenbeleid.

“Een schoolbestuur dat extra middelen ter beschikking wil stellen om meerdere activiteiten extra-muros mogelijk te maken moet daarbij altijd blijven uitgaan van het principe dat kosten voor de afzonderlijke activiteiten, **behoudens individuele, sociaal gemotiveerde afwijkingen**, op gelijke wijze aan de leerlingen worden aangerekend.” (CZB 2015, p.67)

Momenteel wordt de verantwoordelijkheid om toe te zien op de correcte toepassing van de bijdrageregeling bij de ouders gelegd.

“Het komt de ouders toe een constructieve communicatie op te starten om over elementen van de bijdrageregeling uitleg te bekomen, ofwel via de schoolraad of rechtstreeks met een aanspreekpunt in de school.” (CZB, 2015, p.78)

Wanneer een ouder gebruik maakt van de procedure via de Commissie, is dit echter reeds wanneer een mogelijke overtreding gebeurd is. Het toezicht op de wet gebeurt dus enkel ad hoc, na de feiten, en door de ouders zelf. Een (pro)actief, preventief en structureel toezicht van de overheid op de toepassing van de regelgeving rond de bijdrageregeling biedt betere bescherming en is daarom nodig.

“Naast de Commissie Zorgvuldig Bestuur is er nood aan een actiever toezicht door de overheid, eventueel door de inspectie of de verificatiediensten van de administratie. Opvolging van de uitspraken van de Commissie Zorgvuldig Bestuur kan daar deel van uitmaken. De administratie moet scholen met risicogedrag op het vlak van kostenbeheersing identificeren. Bij risicoscholen is tijdelijk intensiever toezicht aangewezen. Daarbij moet ook aandacht gaan naar niet- financiële belemmeringen voor gelijke toegang, zoals hoge eisen inzake medewerking van de ouders aan materiële ondersteuning. Zij dient de scholen die een hoge vrijwillige ouderbijdrage vragen, te monitoren en bijkomende maatregelen te nemen die meer garantie geven dat alle ouders hun kinderen in die scholen kunnen inschrijven.” (Rekenhof 2011).

Beleidsaanbeveling 4:

Kostenbeheersing is één van de zeven thema's waarvoor ouders klachten kunnen indienen bij de Commissie Zorgvuldig bestuur. De huidige bescherming van ouders die een klacht of vraag willen indienen is echter niet optimaal. In het belang van de betrokken leerling(en), die in de meeste gevallen nog school lopen bij de instelling waar ouders klacht over indienen, raden we de overheid aan om werk te maken van een betere bescherming en begeleiding van ouders die een klacht of vraag willen indienen bij de Commissie Zorgvuldig Bestuur.

Bovendien is er nood aan een proactief, preventief en structureel toezicht door de overheid op de toepassing van de bijdrageregeling. Het indienen van een klacht is immers geen evidente stap voor ouders. Het is daarom beter om de controle op de wet niet enkel te laten verlopen door de ouders. Zoals het Rekenhof reeds in 2011 aangaf kan dit door de inspectie of de onderwijsverificatiediensten worden uitgevoerd.

3.4. Kostenbeheersingsstrategieën en kostenrubrieken

3.4.1. Papieren kost

Voor veel scholen is de papieren kost de grootste uitdaging met betrekking tot kostenbeheersing. Een groot deel van de gesprekspartners haalt de proliferatie van invulboeken als grote uitdaging aan. De oplossingen die scholen toepassen zijn vooral intern: ze moedigen leerkrachten aan om eigen cursussen te schrijven, vermijden het gebruik van veel of dure handboeken, of werken met een intern huursysteem (al dan niet tegen betaling van borg).

Een inspiratievoorbeeld rond het verlagen van de kost van schoolboeken komt uit Nederland, waar in 2008 de ‘Wet Gratis Schoolboeken’ (WGS) in voeging trad in het voortgezet onderwijs. Dit is in feite een overheidsfinanciering via de school van onder andere schoolboeken, en is vergelijkbaar met de OD/ET lijst in het Vlaamse basisonderwijs. De aanleiding voor de WGS was de vaststelling dat de prijs van schoolboeken en van de schoolkosten voor ouders in sterk stijgende lijn was. Ook beoordeelde men dat de schoolboekenmarkt niet gezond functioneerde, doordat de beslissing over de aankoop (de school) niet genomen wordt door de betaler (de ouder). Sinds de invoering van de WGS krijgen scholen per leerling een budget om het benodigde lesmateriaal¹⁸ aan te kopen. Het materiaal op deze lijst moet gratis aangeboden worden aan de ouders. De verwachting was dat dit zou leiden tot een vermindering van de totale schoolkosten voor de ouders, tot een meer kostenbewuste school, en tot een verbeterde functionering van de schoolboekenmarkt. Bovendien zouden scholen sterker staan tegenover educatieve uitgeverijen dan individuele ouders. Het SEO Economisch Onderzoek en Oberon deden in 2016 een evaluatie van de WGS (Imandt et al. 2016). Zij stelden vast dat de twee eerste beleidsverwachtingen ingelost werden en dat er dus een positief effect was op de vraagzijde van de markt. De derde beleidsverwachting, een betere functionering langs de aanbodzijde van de markt, werd echter niet ingelost. De onderzoekers concluderen dat de WGS weliswaar een positieve invloed heeft op de vooropgestelde beleidsdoelen, maar dat de problemen die ten grondslag lagen aan de wet nog niet werden opgelost. Aangezien twee van de drie beleidsdoelen wel gerealiseerd werden (kostendaling voor de ouders, en verhoogd kostenbewustzijn van de scholen), blijft dit echter een interessant voorbeeld.

Kopiekosten vormen een tweede uitdaging in de kostenbeheersing van de papieren kost. De Commissie Zorgvuldig Bestuur geeft aan erg veel vragen en betwistingen met betrekking tot facturen voor fotokopieën te behandelen. Zeker wat betreft de ‘losse’ fotokopieën verwacht de Commissie dat scholen een beleid voeren om kopiekosten te beperken. (CZB, 2015, p.40). Volgens de principes van zorgvuldig bestuur kunnen enkel kopieën die effectief gebruikt werden door de leerling worden aangerekend. Hierbij moet de school uitgaan van de reële kost die de school per fotokopie draagt (ibid p.61). Ruw geschatte forfaitairen zijn niet aanvaardbaar.

“Dat het om reële kosten voor de leerlingen moet gaan betekent ook dat de school bij de concrete aanrekening niet kan werken met grove forfaitaire vast gestelde bedragen voor

---

¹⁸ De lijst materialen bestaat uit leerboeken, werkboeken, projectboeken en tabellenboeken; examentrainingen en examenbundels; eigen leermateriaal van de school; cd's of dvd's die een leerling in dat leerjaar nodig heeft; licentiekosten van digitaal leermateriaal; lesmateriaal van extra (keuze)vakken; en lesmateriaal voor leerlingen met een leesbeperking, zoals visueel gehandicapten en leerlingen met dyslexie.

grote groepen. De aanrekening moet [...] gebaseerd zijn op een omschrijving van de leerlingengroepen waarvoor dezelfde bestedingen zijn gedaan. Berekeningen op basis van een gemiddelde voor grotere groepen in de laatste jaren beantwoorden niet aan dit vereiste. Dergelijke gemiddelden zijn geschikt als informatie in de bijdrageregeling, maar volstaan niet voor de concrete aanrekening.”(ibid p.77)

De berekening op basis waarvan de eenheidsprijs voor fotokopieën werd vastgelegd moet door de schoolraad ten alle tijde kunnen ingezien worden. Ook op aanvraag van een ouder moet een precieze verantwoording voorgelegd kunnen worden (ibid p.40, 76-77).

“de ouders en leerlingen mogen van de school een beleid van transparante informatie over de aangerekende kosten voor didactisch materiaal verwachten, in het bijzonder ook voor fotokopieën. De eerste stap daarin is de informatie die aan de schoolraad verstrekt wordt. [...] Het overleg in de schoolraad moet uitlopen op het opstellen van een lijst van door de ouders te verwachten bijdragen.” (ibid p.40)

Een derde uitdaging in de omgang met de papieren kost heeft te maken met de distributie van de schoolboeken via externe boekenfondsen. Een groot deel van de scholen uit deze studie werken ook samen met hetzelfde extern boekenfonds. Alle scholen leken echter verschillende afspraken te hebben met dit bedrijf. In een case schiet de school de prijs van de boeken voor, zodat alle leerlingen aan het begin van het schooljaar hun boeken krijgen. In een andere case komt de school pas te weten dat een leerling zijn of haar boeken niet heeft ontvangen wanneer deze zonder zit in de lessen. Deze school schiet hier niets voor, maar onderhandelt als ‘tussenpersoon’ een afbetalingsplan. Door de verdeling van de schoolboeken uit te besteden, verliezen scholen het overzicht van welke ouders hun boeken nog niet hebben betaald. SOS Schulden op School maakt melding van sommige gevallen waar, wanneer bijvoorbeeld de rekeningen van een vorig schooljaar nog niet werden betaald, de leerling zijn of haar boeken niet krijgt.

Het LOP Turnhout heeft een tijdlang geprobeerd¹⁹ om de verschillende systemen van schoolboekenverkoop en –verhuur in het secundair onderwijs op te volgen, met name dan de opmars van de externe boekenfondsen. Vanuit hun ervaring zijn er erg veel verschillende praktijken in de omgang, en krijgen veel scholen niet de volledige dienstverlening aangeboden omdat ze niet op de hoogte zijn van de opties. Er wordt ingeschat dat de helft van de Turnhoutse leerlingen bij zo’n boekenfonds zitten. Ze vermoeden dat die externe boekenfondsen duurder zijn dan interne fondsen, omdat dat nu eenmaal organisaties met een winst oogmerk zijn. Een intern boekenfonds zou goedkoper zijn, maar houdt wel veel verborgen kosten in voor de school qua inzet van personeel en vrijwilligers. Administratief zijn die interne boekenfondsen ook een steeds zwaardere last voor de school: door de Europese regelgeving rond aanbestedingen moeten er altijd drie offertes aangevraagd worden. Bovendien zouden veel scholen onvoldoende op de hoogte zijn van de verschillende diensten die deze boekenfondsen kunnen leveren. Scholen die meewerken met zo’n boekenfonds worden blijkbaar ook per leerling betaald. Dat geld zou ingezet kunnen worden in een sociaal fonds, maar ook niet alle scholen doen dat of durven daarover te onderhandelen. Het LOP acht het dan ook zinvol om als scholengemeenschap te gaan onderhandelen, om zo sterker te staan. Boven alles moet men zien te vermijden dat leerlingen zonder boeken naar school komen.

---

¹⁹ Dit werd stopgezet doordat ze ondervonden dat ze noch de expertise, noch de middelen hadden om dit uit te werken.

De Commissie zorgvuldig bestuur oordeelt dat het toegestaan is “om de prijsreducties die scholen via groepsaankopen verkrijgen niet volledig door te rekenen, om daarmee een kleine reserve te vormen die toelaat om ouders voor wie de schoolkosten een probleem vormen te ondersteunen” (2015, p.38). De voorwaarde is dat de gevraagde prijs niet hoger is dan de marktprijs. Alle inkomsten uit de verkoop van studiemateriaal moet de leerling ten goede komen. De beleidskeuzes van de school omtrent het gebruik van een boekenfonds moeten in het overleg in de schoolraad aan de ouders kenbaar worden gemaakt (p.75-76). Ook het beleid van de school rond huurboeken en de afschrijvingstermijn daarvan, moet transparant en bekend worden gemaakt.

Beleidsaanbeveling 5:

Bij overeenkomsten van scholen met externe boekenfondsen dient uitdrukkelijk de procedure vermeld te worden hoe omgegaan dient te worden met onbetaalde facturen. Hier dient vermeden te worden dat bij onbetaalde schoolfacturen de boeken niet geleverd worden zodat de pedagogische relatie tussen leerling en school in het gedrang komt.

Scholen zouden daarom best aan het begin van het schooljaar een overzicht hebben van leerlingen die nog geen schoolboeken hebben ontvangen, om dit probleem tijdig op te kunnen vangen. Ook dienen scholen een beleid uit te werken om ten alle kost te vermijden dat leerlingen zonder schoolboeken het schooljaar beginnen.

Een netoverschrijdende gedragscode in de omgang met externe boekenfondsen kan dergelijke wanpraktijken voorkomen en moet dus aangemoedigd worden. Dit kan eventueel samen met vzw SOS Schulden op school en het Netwerk tegen Armoede geïnitieerd worden.

3.4.2. Digitalisering

Gezien het groeiende belang van digitalisering in de huidige maatschappij en de interesse voor de opname van basisgeletterdheid digitalisering in de eindtermen van het secundair, is het essentieel en dringend dat de Vlaamse overheid een visie uitwerkt rond de financiering van deze eindterm. Digitale ongeletterdheid vormt een groot probleem, zeker bij de meest kwetsbare groepen van de samenleving. Volgens onderzoek van het IMEC is 11% van de Vlamingen ‘digitaal ongeletterd’, en bestaat deze groep vooral uit mensen met een sociaaleconomisch zwakker profiel (Vanhaelewyn, B. & De Marez, L., 2016). Gezien de hoge kosten die gepaard gaan met de aankoop voor hardware en van jaarlijkse software licenties riskeert men hier erg grote ongelijkheden tussen scholen. Een bijkomend aandachtspunt is de thuistoegang tot een internetaansluiting, die meer en meer verondersteld wordt in het secundair onderwijs.

Één van de scholen in het onderzoek (school 4) zet erg in op digitalisering binnen haar schoolbeleid, en probeert dit te combineren met kostenbeheersing. In het BSO biedt de school het laptopproject nog niet aan, maar de directie formuleerde hierbij de bedenking dat het in die richtingen misschien nog dringender is. Voor de school is het dus de uitdaging om dit zo betaalbaar mogelijk aan iedereen te kunnen aanbieden, maar de school heeft daar nog geen antwoord op gevonden. De directeur suggereert dat dit een opdracht van de overheid moet zijn.

De Commissie zorgvuldig bestuur stelt zich bij dit thema dezelfde vraag. De Commissie stelt vast dat individuele iPads of laptops momenteel worden beschouwd als een geïndividualiseerd werkinstrument (CZB 2015, p.39). Ze wijst er echter op dat hier de grens tussen de persoonlijke

uitrusting van de leerling en de basisuitrusting van de school, vervaagt. Een school die bijvoorbeeld een verplichte iPad invoert, bespaart namelijk op haar basisuitrusting doordat er minder computers moeten aangeschaft en onderhouden worden. De Commissie stelt zich hierbij ook vragen bij de bredere context en welke rol het onderwijs hier op moet nemen.

“De Commissie moet vaststellen dat het onderwijs hier geconfronteerd wordt met zeer indringende vragen naar de implicaties van de informatiemaatschappij van de toekomst op de organisatie en de financiering van het onderwijs en de verdragsverplichting om te streven naar kosteloosheid ook van het secundair onderwijs.” (ibid, p.40)

Beleidsaanbeveling 6:

Verschillende cases en gesprekspartners signaleren, net als de Commissie Zorgvuldig Bestuur, een spanningsveld tussen de financiële implicaties van de eindtermen rond digitalisering, en de inspanningen rond kostenbeheersing. Op dit moment worden laptops of i-pads vaak gezien als individueel werkinstrument en niet als basisuitrusting van de school. Deze categorisering zou echter in vraag gesteld kunnen worden in het licht van de nieuwe vereisten rond digitalisering. We vragen daarom dat de overheid werk maakt van een visie rond de financiering van de eindtermen rond digitalisering, die rekening houdt met de implicaties op het vlak van kostenbeheersing.

3.4.3. Grondstoffen en materiaal

Wat betreft de kostenbeheersing van grondstoffen en materialen ligt één van de grootste uitdagingen voor de scholen in deze studie bij de stijgende prijzen voor grondstoffen. Gepaard met de niet-indexering van werkmiddelen, geven enkele scholen aan moeite te hebben om deze besparing niet aan de ouders door te rekenen.

Terwijl een aantal scholen alle aankopen via raamcontracten regelen, maken andere scholen gebruik van aanbiedingen en donaties van lokale middenstanders (bv. school 1 die bij de buurtslager gaat of die oude stoffen kan overkopen van ontwerpers op stoffenbeurs). Over het algemeen is een weldoordachte aanschaf en efficiënt gebruik van de grondstoffen en materialen een voorwaarde tot kostenbeheersing. In veel gevallen speelt het administratief personeel hier ook een grote rol, door offertes te vergelijken en raamcontracten mee te onderhandelen. Ook overleg via vakwerkgroepen draagt in een aantal scholen bij tot een betere planning van de aankopen.

Voor een aantal materialen is het in principe niet nodig dat leerlingen een persoonlijke aankoop hiervan doen. Enkele scholen bieden bijvoorbeeld messensets gratis of tegen een borgprijs aan op school, in plaats van leerlingen dit zelf te laten aankopen. Hetzelfde geldt voor andere materialen: rekenmachines, atlanten, en zelfs foto-apparaten kunnen net zo goed via bruikleen beschikbaar worden gemaakt. Een doordacht beleid om niet-noodzakelijke aankopen te vermijden kan sterk kostenbesparend werken.

3.4.4. Extramuros activiteiten

Wat betreft extramuros activiteiten is de stijgende kostprijs van het leerlingenvervoer een grote uitdaging. Scholen lossen dit op door openbaar vervoer of de fiets te gebruiken, een andere school uit de case studies kan een busje gebruiken dat door de scholengroep werd aangekocht. Huurbussen zijn vaak onvermijdelijk, en de scholen proberen hier kostenbeheersend te werken

door dit zo efficiënt mogelijk in te plannen. Dit gebeurt door het vergelijken van verschillende offertes en indien mogelijk door meerdere klassen met dezelfde bus laten reizen zodat deze vol zit. Dit vereist een goede planning van het schoolteam. Scholen in stedelijk gebied hebben bovendien vaker een gunstige afstand tot activiteiten: hierdoor kunnen ze gemakkelijker een bezoek brengen aan bijvoorbeeld gratis cultuurtentoonstellingen. Ook op leerlingenvervoer hebben deze scholen een voordeel.

Enkele scholen maken gebruik van projectaanvragen om deze verlevendiging te helpen organiseren. Een aantal steden en gemeenten hebben ook een sociaal fonds specifiek voor extramuros activiteiten. Op dit moment speelt De Lijn enkel een rol wanneer een school bij een uitstap gebruik maakt van het bestaande openbaar vervoer. Dan adviseert zij de school over de meest voordelige formule²⁰.

Kostenbeheersing bij extra-muros activiteiten roept ook de discussie over de verlevendiging van het onderwijs op. Een argument dat tegen bijvoorbeeld een maximumfactuur op extra-muros activiteiten of op meerdaagse uitstappen geformuleerd wordt, is dat dit de verlevendiging van het pedagogisch project in de weg staat. Een aantal respondenten uit het onderzoek maakten zich hier ook zorgen over, met het oog op de kansen die leerlingen krijgen om hun leefwereld te verbreden. Een aantal directeurs haalde aan dat veel van de uitstappen die zij organiseren, voor een aantal leerlingen de enige mogelijkheid is om, bijvoorbeeld in het geval van de eindejaarsreizen, eens op vakantie te gaan.

Een bijkomende bedenking is dat de focus op kostenbeheersing er niet toe mag leiden dat de ontwikkelingskansen van leerlingen en breder gezien het emancipatorisch project van het onderwijs verwaarloosd worden. Wanneer telkens de 'goedkoopste' optie gekozen wordt, blijven leerlingen enkel in hun leefomgeving. Met andere woorden, kostenbeheersing mag niet leiden tot besparingen (zie citaat p.76). Verschillende respondenten zijn het er echter niet volledig mee eens dat hier een tegenstelling bestaat. Zij stellen dat goedkope maar kwalitatieve uitstappen zeker mogelijk zijn. Over het aanbod van meerdaagse uitstappen beargumenteerden een aantal van de respondenten dat de vraag over de pedagogische noodzaak en meerwaarde van allerlei uitstappen blijvend gesteld moet worden.

Breder gesteld stellen respondenten uit zowel de scholen en de LOP's vast dat er meer werkmiddelen nodig zijn (zie citaten p. 30 en p.70) om het evenwicht tussen kwalitatief en goedkoop onderwijs te kunnen behouden.

Beleidsaanbeveling 7:

Het is positief dat scholen creatief en bewust omgaan met de invulling van extra-muros activiteiten en met de aankoop en het gebruik van grondstoffen en materialen. In veel gevallen is er namelijk een mogelijkheid om goedkopere of minder activiteiten te organiseren, of om materiaal gratis aan te bieden. Enkele goede praktijken uit de studie wijzen in deze richting. Verdere uitwisseling tussen scholen van goede praktijken en van informatie omtrent projectaanvragen, fondsen, raamcontracten en andere mogelijke financiële steunmiddelen dient aangemoedigd te worden. Het lijkt ons zinvol om disseminatie van dergelijke goede praktijken te ondersteunen via regionale schoolnetwerken.

---

²⁰ <https://www.delijn.be/nl/zakelijk-aanbod/leerlingenvervoer/>

Wat betreft de aankoopwijze lijken er voor- en nadelen verbonden te zijn aan het gebruik van raamcontracten. Hoewel deze de kosten aanzienlijk kunnen drukken, kan het ook beperkend werken in de keuzevrijheid van het aankoopbeleid. Enkele respondenten zagen ook belangrijke voordelen in een aankoopbeleid dat meer gericht is op lokale middenstanders.

Desalniettemin moet er ook op toegezien worden dat kostenbeheersing niet te ver doorgedreven wordt. Een aantal respondenten in ons onderzoek wijzen erop dat de niet-indexering van de werkmiddelen reële gevolgen heeft in de scholen en op hun inspanningen om kosten niet te veel naar ouders te verhalen. Dit suggereert dat voldoende hoge werkmiddelen die jaarlijks geïndexeerd worden een noodzakelijke voorwaarde zijn om kwalitatief en betaalbaar onderwijs te leveren. Het herstellen van deze situatie is daarom van groot belang binnen een globaal kostenbeheersingsbeleid.

Tot slot kan ingezet worden op het beperken van de vervoerskosten via een herdefiniëring van de rol van De Lijn om de kost van zwembadvervoer en eendaagse uitstappen te beperken.

3.5. De grenzen van het LOP en het flankerend onderwijsbeleid

In tegenstelling tot het basisonderwijs is het beleid met betrekking tot kosteloosheid en kostenbeheersing in het secundair onderwijs voornamelijk gestoeld op vrijblijvendheid. Enkel de regeling rond de bijdrageregelingen vormt hierbij een verplichting. De ervaring van de twee LOP's geven ons inziens duidelijk de grenzen aan van het vrijblijvend beleid: het LOP Sint-Niklaas dat samen met het flankerend onderwijsbeleid van de stad de scholen probeerde aan te zetten tot kostenbeheersing via een schoolcharter, en het LOP Turnhout dat al vijftien jaar sensibiliserend werk rond schoolkosten en oudercommunicatie verwezenlijkt. In beide gevallen wezen de respondenten op de grenzen waar deze structuren op botsen.

We merken op dat het LOP Turnhout veel expertise en kennis heeft verzameld en verspreid onder de scholen, maar toch blijft het elk jaar opnieuw afhankelijk van de beslissing van de individuele scholen tot medewerking. Op LOP-niveau kan men niet meer vragen dan een inspanningsverbintenis van de scholen.

Bij het LOP en flankerend onderwijsbeleid van Sint-Niklaas, dat met de kansenpas een enigszins groter drukingsmiddel heeft om scholen tot kostenbeheersing aan te zetten, merken we op dat dit drukingsmiddel beperkte invloed heeft. De perceptie ontstaat dat secundaire scholen geen externe inmenging in hun kosten(beheersings)beleid toelaten. Met het oog op een goede samenwerking op andere vlakken gaan de LOP-deskundigen dus noodgedwongen erg voorzichtig en diplomatisch te werk. Zij kunnen sensibiliserend werken en een engagementsverklaring van scholen vragen, maar meer kan men niet verwachten binnen deze structuur en dit mandaat.

Centrumsteden zoals Turnhout en Sint-Niklaas kenden de afgelopen tien à vijftien jaar een enorme toename in armoede, en proberen zo goed als mogelijk de effecten hiervan op te vangen via onder andere het flankerend onderwijsbeleid. De vraag stelt zich daarom of zij wel de budgetten en de verantwoordelijkheid hebben om dit op te vangen. In Sint-Niklaas stelde zich bijvoorbeeld de vraag of de middelen van het schoolparticipatiefonds gericht zijn naar alle leerlingen die in de stad naar school gaan, of naar alle leerlingen die in de stad woonachtig zijn. Er werd dan tenslotte voor het laatste gekozen, maar dit wijst des te meer op het beperkte bereik van een flankerend onderwijsbeleid.

Het flankerend onderwijsbeleid is bovendien helemaal niet verplicht zich te richten op gelijke onderwijskansen of op schoolkosten. Het voorbeeld uit Sint-Niklaas wees bovendien op de geografische grenzen van het flankerend onderwijsbeleid, aangezien in dit geval ervoor werd gekozen om enkel de leerlingen woonachtig in Sint-Niklaas te financieren.

De gesprekspartners vinden het daarom ook belangrijk dat de politiek ingrijpt en bepaalde 'knopen doorhakt'. Zij vragen dus dat de overheid een dwingender beleid rond kostenbeheersing uitwerkt, bijvoorbeeld via de invoering van een maximumfactuur. Aangezien het gaat om het beschermen van een minderheid die de rekeningen niet kan betalen, tegenover een meerderheid van de ouders die weinig of geen problemen hiermee heeft, kan men niet enkel op de goede wil van enkelingen blijven steunen.

Deze observatie brengt ons terug op de problematiek van schoolsegregatie. De gesprekspartner bij de Gezinsbond merkte al op dat *“zolang het de keuze van de school is om er iets rond te doen, blijf je rijke en arme scholen behouden”*. Uit de voorgaande case studies bleek ook dat sommige scholen juist door hun SES-context verplicht worden om aan kostenbeheersing te doen en om rond kansarmoede te werken.

Een onderzoek naar de subjectieve beleving van ouders in hun schoolkeuze in het basisonderwijs uit 2012 legde tevens de link tussen segregatie en schoolkosten (Nouwen & Vandenbroucke, 2012). De onderzoekers beargumenteren dat kansarme ouders en ouders uit etnisch-culturele minderheden zich vaker structureel beperkt voelen in hun schoolkeuze door, onder andere, (de perceptie van) financiële drempels. Omgekeerd richten scholen zich ook naar het publiek dat ze aantrekken via o.a. het kostenbeleid. Dit vergroot dan weer de verschillen tussen kansrijke en kansarme scholen.

“Scholen die al een geruime tijd meer kansarme leerlingen onderwijzen, voelen zich vaker genoodzaakt om vooral in te zetten op de specifieke zorgnoden van deze leerlingen, wat volgens de schooldirecties zelf een afstotingseffect heeft op leerlingen uit de (autochtone) middenklasse. Een belangrijke bevinding is ook dat ‘wittere’ en gemengde scholen vaak rapporteren dat ze zich onder druk van autochtone middenklassenouders best niet te sterk profileren naar kansarme ouders en ouders uit etnische minderheden.” (Nouwen e.a., 2012, p.100)

Beleidsaanbeveling 8:

Lokale Overlegplatformen kunnen sensibiliseringsacties opzetten om scholen bewust te maken van de schoolkostenproblematiek. Ook de verspreiding van goede praktijken in schoolkostenbeleid kan aangemoedigd worden via het LOP. Vormingstrajecten (bijvoorbeeld bij de vzw SOS Schulden op School of het project ‘samen tegen onbetaalde schoolfacturen’) die geïnitieerd worden vanuit een LOP of vanuit een gemeentebestuur zijn een goed voorbeeld van dergelijke sensibilisering en disseminatie van goede praktijken, en dienen aangemoedigd te worden. LOP's kunnen daarbij inspiratie putten uit de beleidsaanbevelingen 1 (omschrijven en herkennen van de doelgroep), 2 (kostenbewustzijn bij het schoolteam), 3 (ondersteunen van het ondersteunend personeel), 5 (omgaan met onbetaalde facturen bij externe boekenfondsen), en 6 (omgaan met de kosten van digitalisering) en de daaraan gekoppelde praktijken uit deel 2 van dit rapport.

Het mandaat van de LOP's en van het flankerend onderwijsbeleid laat echter niet toe om scholen tot meer dan een engagementsverklaring te verbinden. De verantwoordelijkheid om scholen tot kostenbewustzijn aan te zetten kan daarom niet enkel bij deze structuren gelegd worden, maar ligt uitiem bij de Vlaamse overheid. Dit kan onder meer door de disseminatie van goede praktijken, maar wint pas echt van kracht wanneer de overheid werk maakt van een meer sturende en regulerende rol op het vlak van het kostenbeleid van secundaire scholen. Dit kwam reeds aan bod in de vorige beleidsaanbevelingen met betrekking tot het toezicht op de bijdrageregeling (aanbeveling 4), de kosten verbonden aan de digitalisering (aanbeveling 6) en de vervoerskosten (aanbeveling 7).

3.6. Maximumfactuur

Het idee van de maximumfactuur voor het secundair vindt ingang bij verschillende actoren. Zeker voor de eerste graad vinden veel actoren in dit onderzoek dat dit absoluut haalbaar is en zeker ook wenselijk. Een maximumfactuur is namelijk een van de meest structurele en alomvattende praktijken voor kostenbeheersing. Een maximumfactuur komt dan ook, in tegenstelling tot een puur doelgroepgerichte aanpak, alle ouders ten goede. Het biedt ouders meer duidelijkheid over de totale maximale kostprijs van een schooljaar dan de huidige bijdrageregelingen. De respondenten uit de scholen met een maximumfactuur gaven allen aan dat de verhoogde duidelijkheid over de totale kost van een schooljaar een enorm voordeel is en dat ze signalen krijgen dat ouders hier erg tevreden over zijn, vooral wat betreft het creëren van duidelijkheid over de kost van een schooljaar.

Bovendien kan een maximumfactuur ook zorgen voor een gelijkstelling van de studiekosten over alle scholen heen, in veel scholen zal dit reeds tot een verlaging van de reële studiekosten leiden. Tot slot kan men redelijkerwijs verwachten dat een maximumfactuur schoolinstellingen aanzet om kostenbeheersend te werken en dat het tot een verhoogd kostenbewustzijn leidt (zie citaat p.55-56).

Een aantal schooldirecteurs in het onderzoek gaven aan geen voorstander te zijn van de invoering van een maximumfactuur. Hun redenering berust zich voornamelijk op de vrees voor afbraak en verschraving van het aanbod. Zeker met betrekking tot meerdaagse uitstappen vinden een aantal scholen het juist vanuit een gelijkheidslogica belangrijk dat deze kunnen blijven georganiseerd worden. De schooldirecteur van school 5 vreest dat bijvoorbeeld projectdagen die georganiseerd worden voor leerlingen van de B-stroom (1ste graad) niet meer haalbaar zullen zijn binnen het budget van een maximumfactuur. De directeur vindt dit bijzonder jammer omdat dit de enige mogelijkheid zou zijn voor een deel van deze leerlingen om "eens weg te gaan". Een andere schooldirecteur stond voorzichtig kritisch tegenover het idee van een maximumfactuur in het secundair onderwijs vanuit een gelijkaardige vrees. Hij uitte bovendien zijn bezorgdheid dat een maximumfactuur enerzijds de creativiteit zou inperken, en anderzijds dat het risico bestaat dat er buiten de schoolfactuur om geld zal moeten worden opgehaald bij de ouders (via koekenverkopen, mosselsoupers, ...).

Een tweede terugkomende reden waarom sommige schooldirecteurs kritisch staan tegenover een maximumfactuur, betreft de vraag welk bedrag als maximum zal gehanteerd worden en hoe dit toegepast kan worden met het diverse aanbod aan studierichtingen in de tweede en derde graad.

De praktijkvoorbeelden geven goede inspiratie over de invoering en de mogelijkheden van een maximumfactuur, en geven ook antwoorden op enkele van de genoemde bedenkingen van tegenstanders. Het Provinciaal Onderwijs Antwerpen en het Stedelijk Onderwijs Antwerpen ontwierpen hun maximumfactuur op basis van de gemiddelde kost per richting en per jaar. Voor de eerste graad werd één bedrag vastgelegd. Deze oplossing houdt rekening met de verschillende kosten van de diverse studierichtingen.

De verschillende praktijkvoorbeelden bieden bovendien verschillende invullingen van het begrip 'maximumfactuur': dit bedrag kan een reëel maximum zijn waarbij een overschot terugbetaald wordt, of kan een forfaitair bedrag zijn dat enigszins los staat van de reële uitgaven voor een individuele leerling. Voor de ouders is een reëel maximum voordeliger, maar een forfaitair bedrag kan ook voordelen bieden indien een eventueel overschot bijvoorbeeld gebruikt wordt om tekorten bij andere klasgroepen te dichten, en zo als solidariteitsmechanisme functioneert.

Verschuillende respondenten klaagden de ongelijke kosten voor de verschuillende richtingen aan. Dit staat voor hen haaks op het principe van gelijke kansen. Bij verschuillende respondenten in de scholen heerst ook frustratie over het feit dat in de duurste richtingen de meest kansarme leerlingen zitten, wat men als erg onrechtvaardig beschouwt. Enkele respondenten pleiten daarom niet enkel voor een maximumfactuur, maar ook voor één die even hoog is in elke richting.

Dit vereist een voldoende aangepaste verdeling van de werkingsmiddelen over de studierichtingen heen. Onder andere de gesprekspartners van het Provinciaal Onderwijs Antwerpen zijn hier ook grote voorstander van. Momenteel is het voor hen niet haalbaar om één prijs voor alle richtingen te hanteren, maar ze zien dit zelf als een situatie waar ze graag naar streven.

In het Provinciaal en Stedelijk onderwijs Antwerpen bieden de scholen veel materiaal gratis of tegen een kleine huurprijs op school aan. Een veralgemening hiervan zou vereisen dat, net als bij de invoering in het basisonderwijs, de overheid extra werkingsmiddelen voorziet. Men zou ook kunnen kijken naar de invoering van een lijst met kosteloze basismaterialen, zoals in het basisonderwijs of in Nederland met de Wet Gratis Schoolboeken werd ingevoerd.

Extra-muros activiteiten vallen buiten de maximumfactuur van het Provinciaal en Stedelijk onderwijs Antwerpen. Vorig studiekostenonderzoek leert ons echter dat juist hier erg veel verschillen op bestaan tussen scholen (Poesen-Vandeputte & Bollens, 2008). De gesprekken in deze studie leren ons bovendien dat er verschuillende visies bestaan over de invulling van deze verlevendiging en het belang ervan (zie hoofdstuk 3.3.4.).

Beleidsaanbeveling 9:

Uit de evaluatie van de drie cases rond de maximumfactuur (Provinciaal Onderwijs Antwerpen, Stedelijk onderwijs Antwerpen, en een school in Gent) is gebleken dat een maximumfactuur een waardevolle piste is om gehoor te geven aan de vraag naar een meer structureel beleid. Daarom lijkt het ons zinvol om op termijn over te gaan tot de invoering van een maximumfactuur in de eerste graad. Hierbij dient echter rekening gehouden te worden met de verschuillende discussiepunten en spanningsvelden die hierboven aan bod zijn gekomen.

Om de hoogte van die maximumfactuur te bepalen, kan gebruik worden gemaakt van de verwachte resultaten van de studiekostmetingen die gepland zijn door het steunpunt SONO in mei 2019. Na evaluatie kunnen de resultaten van de studiekostmeting ook gebruikt worden om

na te gaan of een maximumfactuur ook haalbaar is de tweede en derde graad van het secundair onderwijs. Belangrijk hierbij zijn de resultaten die verduidelijken welk deel van de variatie in studiekosten toegewezen kan worden aan de opleidingen en welk deel aan de instellingen (binnen de opleidingen). Dit is informatief bij de verdeling van de werkingsmiddelen over de studiegebieden.

Er zijn verschillende mogelijkheden bij de exacte invulling van de maximumfactuur. Het bedrag kan forfaitair zijn, waarbij het betaalde bedrag enigszins kan afwijken van de reëel gemaakte kosten, of het kan gaan om een reëel maximum, waarbij ouders eventueel minder betalen indien de gemaakte kosten onder het maximum vallen. Beide systemen hebben voor- en nadelen voor de ouders en instellingen en een keuze voor de ene of de andere optie moet dan ook rekening houden met deze verschillen.

Momenteel vallen bij het Provinciaal en Stedelijk onderwijs Antwerpen de extra-muros activiteiten niet binnen het bedrag van de maximumfactuur. Het lijkt ons echter wel nodig om, zoals in het basisonderwijs, een bijkomende maximumfactuur voor extra-muros activiteiten te hanteren. Hier wordt namelijk vaak op gedifferentieerd tussen scholen.

Bibliografie

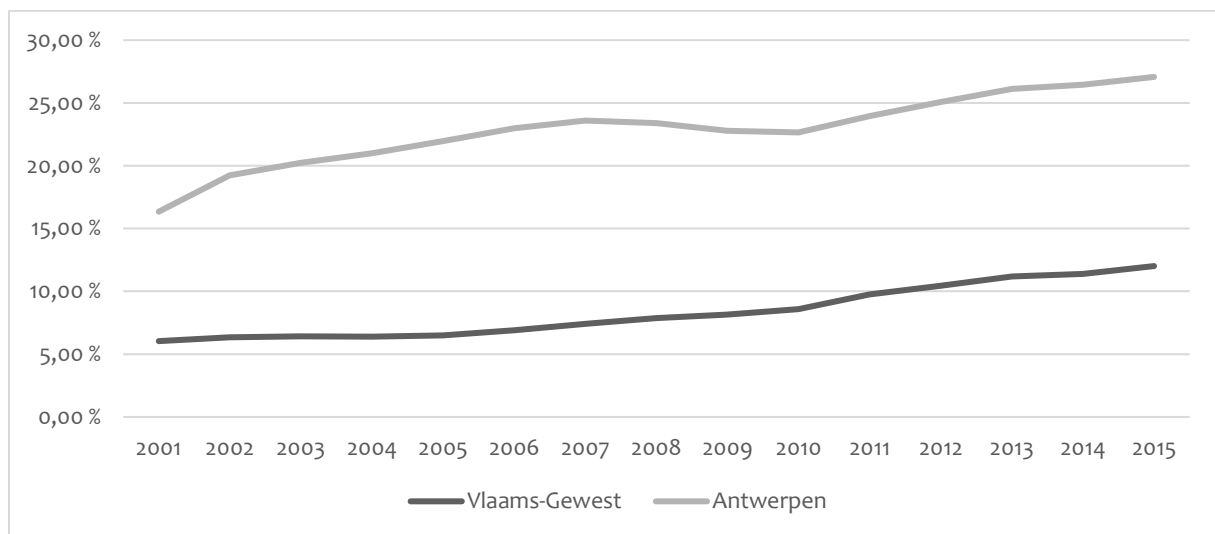
- Cel Ouderbetrokkenheid (2013). *Schoolkosten in het secundair onderwijs*. Gedownload van: <http://www.ouderbetrokkenheid.be/sites/default/files/pdf/Schoolkosten%20in%20het%20secundair%20onderwijs%20-%20rapport%20COB%20ouderkoepels.pdf>
- De Mets, J. (2009) 'Onderwijs, dagelijkse kost? Kostenbeheersing in het secundair onderwijs. Een verkenning.' Koning Boudewijnstichting. Gratis downloadbaar op www.kbs-frb.be.
- GO! (2013) "Schoolkosten en onbetaalde schoolfacturen – visietekst". Geraadpleegd op http://www.g-o.be/media/1937/go-_visietekst_schoolkosten_def.pdf
- Groenez, S., Juchtmans, G., Smet, M., & Stevens, C. (2015). *Analyse van het nieuwe financieringsmechanisme voor de werkingsmiddelen van scholen*. Leuven.
- Holvoet, B., & Luysterman, B. (2015). *Kostenbewustzijn en kostenbewust handelen bij leerkrachten in het Vlaams secundair onderwijs* (Masterproef). Geraadpleegd van <http://www.scriptiebank.be/sites/default/files/Masterproef%20Kostenbewustzijn%20en%20handelen%20bij%20leerkrachten.pdf>.
- Imandt, M.; Berg, E. van den; Brouwer, Y.; Vegt A.L. van der, & Aarsen, E van. (2016). *Gratis maakt nog niet goed(koop)*. SEO-rapport-2016-49. Amsterdam: SEO en Oberon en SEO.
- Netwerk tegen Armoede (2012). *Maak je sterk tegen armoede op school! Stappenplan voor een beter armoedebeleid op school*. Geraadpleegd van <http://www.netwerktegenarmoede.be/documents/Maak-je-sterk-tegen-armoede-op-school.pdf>
- Nouwen, W. & Vandenbroucke, A. (2012). "Oorzaken van segregatie in het basisonderwijs: een perceptiegestuurde marktwerking met ongelijke machtsposities van ouders en scholen". In Agirdag O., Nouwen, W., Mahieu P., Van Avermaet, P., Vandenbroucke, A. & Van Houtte, M. (Eds.). *Segregatie in het basisonderwijs: Geen zwart-wit verhaal*, Antwerpen: Garant.
- Nouwen, W., Agirdag, O., Van Houtte, M., Van Avermaet, P., Vandenbroucke, A. & Mahieu, P. (2012). "Conclusies van vier jaar onderzoek naar segregatie" In Agirdag O., Nouwen, W., Mahieu P., Van Avermaet, P., Vandenbroucke, A. & Van Houtte, M. (Eds.). *Segregatie in het basisonderwijs: Geen zwart-wit verhaal*, Antwerpen: Garant.
- Omzendbrief BaO van 22/06/2007. *Kostenbeheersing in het basisonderwijs*.
- Omzendbrief SO van 27/11/2001. *Zorgvuldig bestuur in het secundair onderwijs*.
- Poesen-Vandeputte, M., & Bollens, J. (2008). *Studiekosten in het secundair onderwijs*. Leuven.
- Quanta Costa - magazine van SOS Schulden op School (2014), "Een maximumfactuur voor het secundair onderwijs?" – interview met Bert Arnold, pp 26-28.
- Rekenhof (2011). *Kosteloosheid en kostenbeheersing in het basisonderwijs*. (Vol. 37–N). Brussel.
- SOS – Schulden op school (2007). 'Zeven stappen verder. Zeven stapstenen naar een goed(koop) onderwijs'. Garant.

- Stad Sint-Niklaas (2016). Schoolparticipatiefonds secundair onderwijs. Algemene afspraken rond het kansenpassysteem voor schoolrekeningen. Geraadpleegd van <https://www.sint-niklaas.be/document/kansenpassysteem-afspraken-secundair-onderwijs>
- Vanhaelewyn, B. & De Marez, L. (2016). *Digimeter 2016: measuring digital media trends in Flanders*. Gent: IMEC.
- Vlaams Parlement (06-07-2007). *Decreet kostenbeheersing*.
- Vlaams Parlement (30-11-2007). *Decreet betreffende het flankerend onderwijsbeleid op lokaal niveau*.
- Vlaamse overheid. (24-06-2011). *Besluit van de Vlaamse Regering houdende de codificatie betreffende het secundair onderwijs*.
- VVKSO (2009). *Bijdrageregeling voor de ouders in de kosten van het secundair onderwijs*. Mededeling M-VVKSO-2009-10.
- VVKSO (2012). *Armoede op school. Een leidraad voor een kostenbeheersend en kostenbewust schoolbeleid*. Mededeling M-VVKSO-2012-023

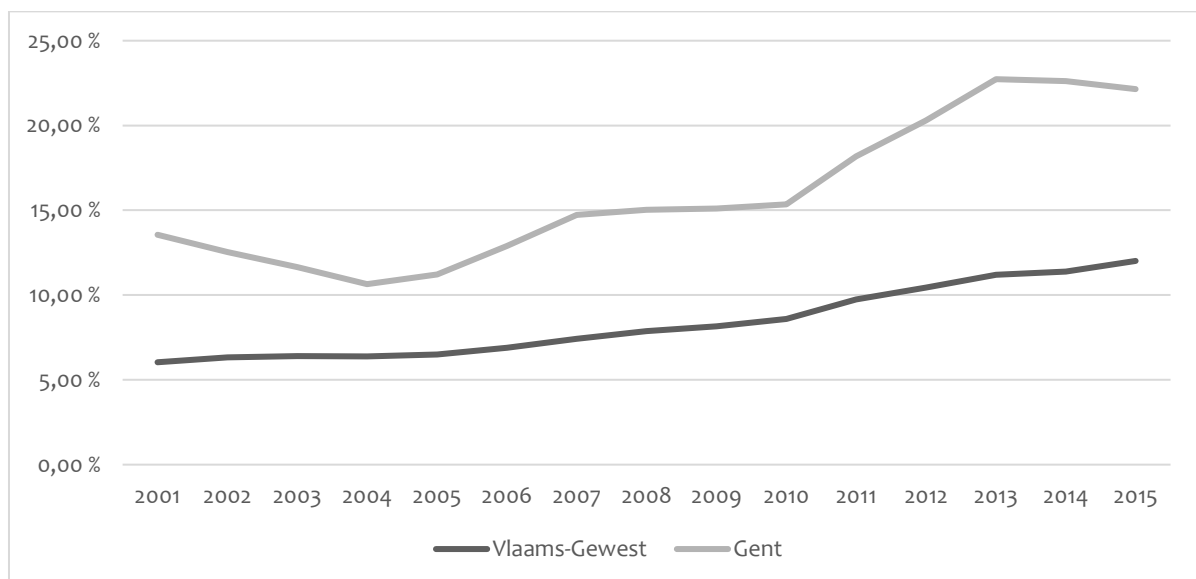
Bijlagen

Bijlage 1: Evolutie van de kansarmoede tussen 2001 en 2015 in de betrokken steden en gemeenten, relatief tot het Vlaams Gewest

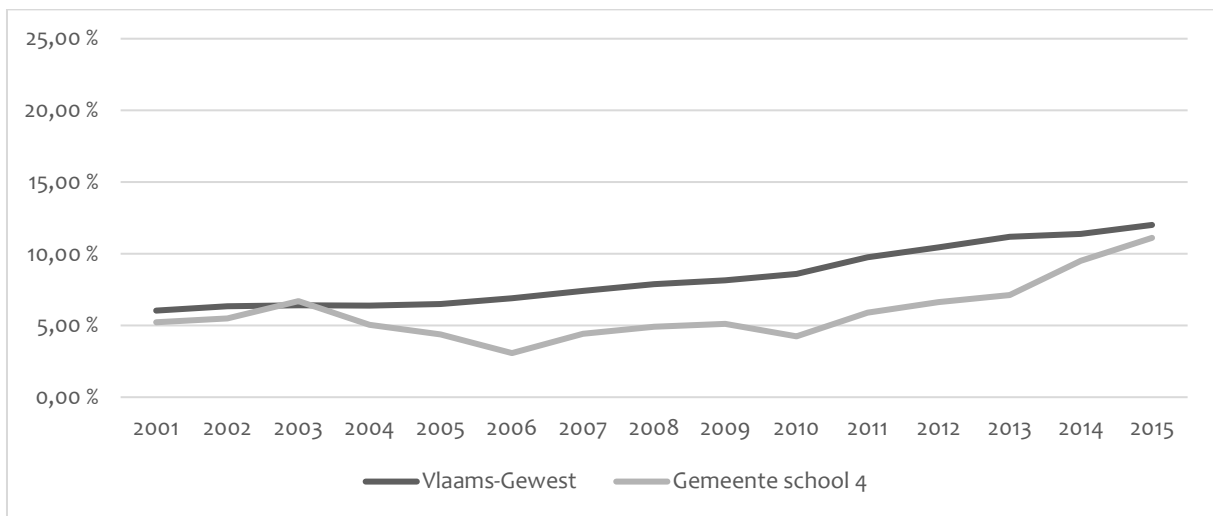
Figuur 4: Kansarmoede-index voor de stad Antwerpen en het Vlaams Gewest, 2001-2015. (Bron: Kind en Gezin)

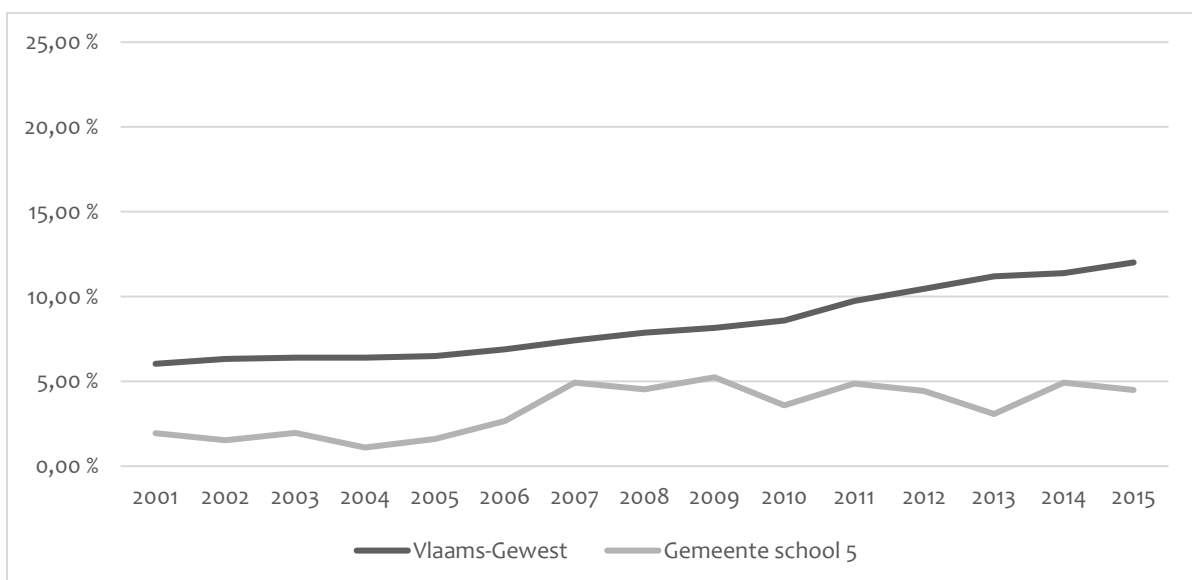
Figuur 5: Kansarmoede-index voor de stad Gent en voor het Vlaams Gewest, 2001-2015. (Bron: Kind en Gezin)

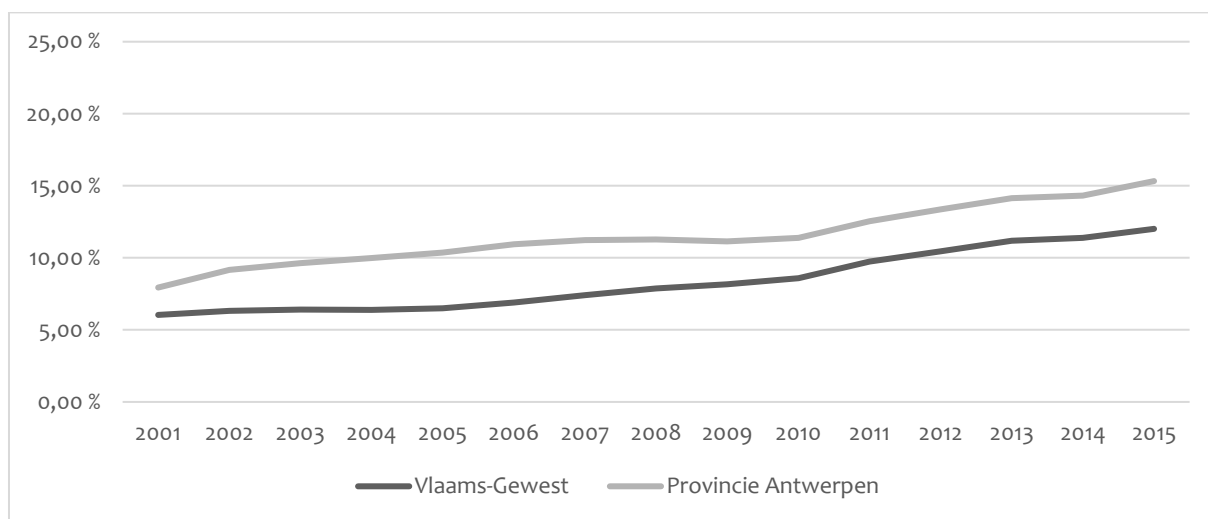
Figuur 6: Kansarmoede-index voor de gemeente van school 4 en voor het Vlaams Gewest, 2001-2015. (Bron: Kind en Gezin)

Figuur 7: Kansarmoede-index voor de gemeente van school 5 en voor het Vlaams Gewest, 2001-2015. (Bron: Kind en Gezin)

Figuur 8: Kansarmoede-index voor de provincie Antwerpen en het Vlaams Gewest, 2001-2015. (Bron: Kind en Gezin)

Bijlage 2: Gebruik van pictogrammen in het schoolreglement van het stedelijk onderwijs Antwerpen

4.1 Wat als je ouders de factuur niet kunnen betalen?

Stap 1: praten met de directeur

Mogelijk kunnen je ouders de factuur niet op tijd of niet betalen. We begrijpen dat. Neem contact op met de directeur. Hij of zij zal met je ouders een afbetalingsplan opstellen om de factuur in delen te betalen.

Stap 2: herinneringsbrief

etalen je ouders niet op tijd of volgen ze het afbetalingsplan niet? Namen ze ook geen con- tact op met de directeur? Dan vragen we je ouders in een brief om te betalen. Antwoorden je ouders niet op tijd op deze brief?

Dan sturen wij ze een 2de brief. In elke brief staat dat ze contact kunnen opnemen met de directeur of met de sociale dienst.

Stap 3: de sociale dienst of dienst X-Stra

Gaan je ouders niet akkoord met het afbetalingsplan of is een plan voor hen niet mogelijk? Neem dan contact op met de sociale dienst van het Stedelijk Onderwijs Antwerpen. De sociale dienst onderzoekt samen met je ouders of je recht hebt op extra steun:

- een tussenkomst van het sociaal fonds
- een aangepast plan
- sociale tarieven
- ...

De sociale dienst kan ook je ouders contacteren op vraag van de school. Daarnaast heeft het Stedelijk Onderwijs Antwerpen een samenwerkingsovereenkomst met het OCMW (dienst X-Stra) die jaar- lijks een samenwerking aangaat met een aantal scholen. Tijdens huisbezoeken wordt beke- ken of al uw sociale rechten zijn uitgeput. Hiervoor vragen we vooraf schriftelijke toestemming van je ouders.

Stap 4: de rechtbank

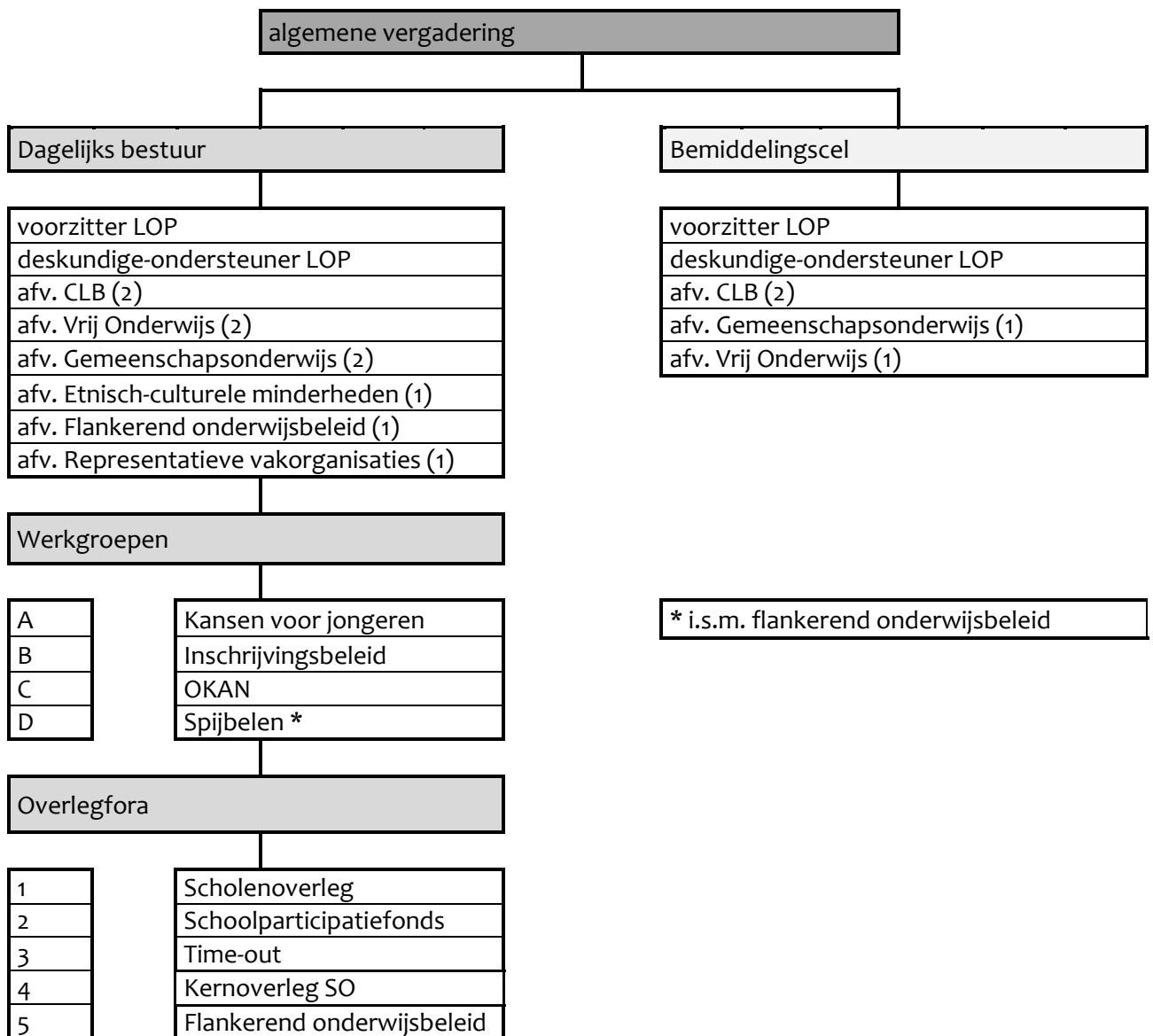
Kunnen we na alle inspanningen toch geen oplossing vinden? Dan kunnen we niet anders dan de betaling via de rechtbank te vragen. We kiezen niet graag voor deze laatste oplossing. We vragen je ouders daarom om dit te vermijden en altijd tijdig contact op te nemen met ons.

Bijlage 3: Code kostenbeheer Sint-Niklaas

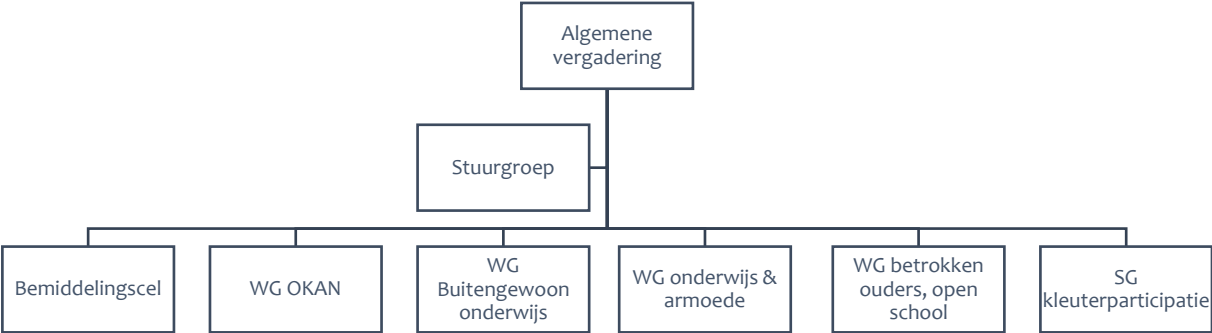
1. De school zoekt steeds naar de, voor de ouders, financieel voordeligste manier om haar pedagogisch project te realiseren.
2. De school engageert zich om jaarlijks op kritische wijze de aangerekende kosten te bekijken in functie van een betere beheersing en/of mogelijke daling van de totale kostprijs.
3. De school deelt bij de inschrijving of ten laatste de eerste week van het schooljaar, de lijst met te verwachten bijdragen aan de ouders mee. De school besteedt grote zorg aan de vormgeving en duidelijkheid van deze lijst en de feitelijke schoolrekening, zodat alle ouders deze raming en rekening kunnen begrijpen en interpreteren.
4. In het schoolreglement wordt duidelijk en concreet opgenomen welke stappen ouders kunnen zetten als ze moeilijkheden ondervinden met de schoolrekening (naar inhoud of naar betalingsmogelijkheid). De communicatie met de ouders verloopt via de directie of een vertrouwenspersoon van de school. Deze zoeken met de ouders naar een voor beide partijen aanvaardbare oplossing.
5. De school biedt, in overleg met de ouders en rekening houdend met hun financiële mogelijkheden, de mogelijkheid aan tot gespreide betaling of andere betalingsopties. Blijkt een maandelijkse betaling ideaal dan start die best in oktober.
6. De school kan de schoolrekening enkel de eerste keer via de leerling aanbieden. Aanmaningen tot betaling van niet of onvolledig betaalde schoolrekeningen zijn een aangelegenheid tussen de school en de ouders. Leerlingen worden daar buiten gehouden.
7. De financiële bijdrage voor activiteiten mag nooit leiden tot uitsluiting. Als de school activiteiten tijdens de schooluren organiseert, stelt ze zich tot doel om alle leerlingen te laten deelnemen. Deze activiteiten worden beperkt en hangen samen met de eindtermen en ontwikkelingsdoelen die door de school worden nagestreefd. De school zoekt mogelijkheden om de kostprijs voor de ouders te drukken. Ook voor schoolactiviteiten en acties allerhande op vrijwillige basis, spant de school zich in om uitsluiting omwille van financiële redenen tegen te gaan. Wat niet voor alle leerlingen financieel haalbaar is, kan nooit voorbereid of verwerkt worden tijdens de lessen.
8. Individuele aspecten bij niet-betaling of onvolledige betaling van de schoolrekening worden discreet en met respect behandeld. Het is onvermijdelijk en zelfs noodzakelijk dat een aantal mensen in de school op de hoogte zijn van de problemen in sommige gezinnen. Dit aantal mensen blijft beperkt.
9. Scholen streven er naar om rekening te houden met de kansenas. Aan de ouders met een kansenas wordt uitgelegd in welke situaties de kansenas kan gebruikt worden en welke voordelen eraan verbonden zijn.
10. De school engageert zich om samen met alle betrokkenen te werken aan positieve beeldvorming over (kans-)arme gezinnen.

Bijlage 4: organogram van LOP Sint-Niklaas Temse secundair

Bijlage 5: organogram LOP Turnhout

Bijlage 6: uittreksel uit het Beleidsplan 2014-2019 van LOP Turnhout Basis en Secundair (p.4-5)²¹

De beheersing van schoolkosten

1. Operationele doelen
  1. financiële drempels afbouwen
  2. een betere kennis van de armoede bij alle personeelsleden, ouders en leerlingen
  3. een vlottere communicatie met ouders in armoede (oog voor communicatievormen en taal)
  4. de omgang met kwetsbare kinderen/jongeren en hun ouders zou een onderdeel moeten worden van het zorgbeleid op school
  5. ouderbetrokkenheid uit de kansengroepen verhogen (barrières overwinnen naar participatie op school)
  6. betrokkenheid verhogen van relevante verenigingen bij het aansturen van het lokale armoedebeleid

2. Acties

Gegevensverzameling

- We verzamelen kennis over armoede en sociale uitsluiting. We informeren ons over de standpunten en acties van o.a. het Vlaams netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen, het Centrum voor sociaal beleid van de UA, de minister van armoedebestrijding en Welzijnzorg. We verzamelen actuele gegevens uit o.a. de armoedemonitor en -barometer, uit het Unicef-rapport over kinderarmoede, uit de HIVA rapporten onder meer over studiekosten, uit de Stadsmonitor. We willen die kennis uitdragen o.a. via de nieuwsbrief Welzijn - Onderwijs en de nieuwsbrief op www.lop.be.
- We willen informatie blijven verzamelen over de verschillende systemen van schoolboekenverkoop (nieuw of tweedehands) & -verhuur (intern of extern boekenfonds) in het secundair onderwijs.
- We blijven ons informeren over experimenten met ICT.
- Jaarlijks vragen we bij het Turnhoutse onderwijs cijfers op over onbetaalde schoolrekeningen. We volgen de discussies over de invoering van een maximumfactuur in de 1ste graad secundair en verkennen verschillende pistes.
- We wisselen informatie en goede praktijkvoorbeelden uit met de dienst onderwijs in Geel en de dienst Samenlevingsopbouw in Mol.

Opvolging

- We volgen kosteloos basisonderwijs en de maximumfacturen op de voet en geven de overheid zo nodig feedback.
- We volgen de ervaringen op van de Turnhoutse basisscholen met het scholenfonds en geven zo nodig signalen aan de lokale overheid.
- We houden de in 2004 afgesloten gedragscode op de agenda. We actualiseren de code.
- We willen proactief samenwerken met het OCMW om een aantal onbetaalde schoolrekeningen te voorkomen of te beheersen.

---

²¹ Verkregen van http://www.lop.be/lop/files/_uploaded/turnhoutso/Beleidsplan_2014_19_def.pdf

- We geven signalen aan de overheid over de communicatie, de formulieren, de procedure i.v.m. de aanvraag van studietoelagen.

Sensibilisering

- We blijven inzetten op de (h)erkenning van en de adequate reactie op signalen van kansarmoede door het schoolteam.
- Jaarlijks brengen we leerkrachten in contact met de wereld van de kansarmoede a.h.v. o.m. een cultureel evenement of getuigenissen (evt. ervaringsdeskundigen)
- We zorgen voor een vlotte informatie uitwisseling met de werkgroep 'Betrokken ouders, open school'.
- Het informatie- en sensibiliseringsmateriaal van de dienst studietoelagen wordt zo ruim mogelijk verspreid.
- Zitdagen worden georganiseerd in samenwerking met de dienst studietoelagen en het OCMW van Turnhout.
- De evoluties in het dossier over de automatische toekenning worden van dichtbij opgevolgd.
- Welzijn - Onderwijs, OCMW, Digid@k en andere organisaties ondersteunen op vraag in de regio ouders bij het indienen van een studietoelage.
- We maken regelmatig een rapport op van het aantal ondersteunde gezinnen.

3. Partners

Gelijke kansen - Onderwijs, LOP, scholen basis & secundair, OCMW, 't Antwoord, dienst studietoelagen, CLB's, PRISMA, basiseducatie, Digid@k, onthaalscholen

4. Begroting

- Op jaarbasis: € 1188,78 (personeelskosten zitdagen september & januari) + € 72 (catering zitdagen september & januari)
- Op jaarbasis: € 1000: cultureel evenement 'De wereld van de kansarmoede' (LOP Turnhout basis & secundair)
- Op jaarbasis: € 50.000: schoolcheques (Stad Turnhout)

5. Evaluatie

We evalueren regelmatig onze acties en operationele doelen

Bijlage 7: schoolcode LOP Turnhout/Oud-Turnhout basis

Gedragscode

Waarom een gedragscode?

Basisscholen in Turnhout en Oud-Turnhout willen zich engageren om de kostprijs van hun onderwijs te 'beheersen' vooral ten voordele van kansarme gezinnen.

Ook willen ze extra aandacht besteden aan de respectvolle omgang met kansarme leerlingen en hun ouders.

De code

1. **Financiële** aandachtspunten

- 1.1. De school zoekt steeds naar de goedkoopste manier om haar pedagogisch project te realiseren. Het totale kostenpakket wordt jaarlijks kritisch beoordeeld en er wordt bekeken of hetzelfde doel niet op een goedkopere manier kan bereikt worden. Vooral de niet-verplichte kosten worden in het vizier gehouden.

Toch waakt de school erover dat het aanbod niet verschaalt.

- 1.2. De school geeft bij de start van het schooljaar een raming van de te verwachten kosten voor het gehele schooljaar. Die kosten slaan zowel op de verplichte als niet-verplichte uitgaven. De kostenraming is een vast onderdeel van het inschrijvingsgesprek en van het schoolreglement. De kostenraming wordt zo mogelijk ook toegelicht op een infoavond, tijdens individuele gesprekken met ouders of naar aanleiding van een huisbezoek. Voor ouders en kinderen moet het duidelijk zijn dat niet-verplichte kosten wel degelijk vrijblijvend zijn.
- 1.3. De school informeert de ouders over de wijze van betaling en biedt aan ouders de mogelijkheid van gespreide betalingsvormen.
- 1.4. Voor de organisatie van activiteiten tijdens de gewone schooluren stelt het schoolteam zich tot doel om alle leerlingen te laten deelnemen. Voor al de activiteiten mag de financiële bijdrage nooit discriminerend werken. Bij financiële problemen wordt een financiering op maat afgesproken.

2. Aandachtspunten **relatie** kinderen-school-ouders

- 2.1. De school werkt actief aan een bewustmaking bij leerkrachten en ouders van de schuldenproblematiek en van kansarmoede in het algemeen. De school werkt aan een positieve beeldvorming over arme gezinnen.
- 2.2. Het schoolsecretariaat kan enkel de eerste keer de schoolrekening via de leerlingen aanbieden. Bij betalingsmoeilijkheden worden de ouders rechtstreeks gecontacteerd en nooit via de leerling. Ook de schoolagenda is géén geschikt kanaal om ouders aan te manen

om tot betaling over te gaan. De leerling mag nooit tussenpersoon worden bij problemen tussen school en ouders.

- 2.3. Wanneer de school op de hoogte is van een bepaalde gezinsproblematiek dan wordt de klastitularis hierover ingelicht. De leerkrachten hebben hierin een eerstelijnsrol. Basisprincipe is dat er steeds op een discrete en respectvolle manier met de problematiek wordt omgegaan.
- 2.4. In het schoolreglement of het huishoudelijk reglement wordt vermeld welke stappen er gezet dienen te worden bij betalingsmoeilijkheden.